PESTEN 1878—79 INOM DET ASTRAKANSKA GUVERNEMENTET AF KEJSAREDÖMET RYSSLAND.

STUDIER OCH ANTECKNINGAR MED ANLEDNING AF EN PÅ FINSKA STATSVERKETS BEKOSTNAD FÖRETAGEN RESA.

AF

AXEL R. SPOOF. ÅBO.

(Utdrag ur Finska Läkare Sällskapets Handl. B:t 22, häft. 1 & 2, 1880.)

Professori W. H. Flower,
viro illustrissimo,

aestimationis maximae nec
non infandae gratitudinis
debile signum
offert
auctor.

Utdrag ur Finska Läkare Sällskapets Handl. B:t 22, häft. 1 & 2, 1880.

Pesten 1878—79 inom det Astrakanska guvernementet af Kejsaredömet Ryssland *).

Studier och anteckningar med anledning af en på Finska Statsverkets bekostnad företagen resa.

Af

AXEL R. SPOOF. (Åbo).

I medlet af Oktober 1878 gamla stilen yppade sig inom Astrakanska guvernementet, Jenotajeffska kretsen bland befolkningen uti kosackstanitsan Wetljanka en ganska smittosam sjukdom af epidemisk karaktär samt utmärkande sig genom en betydande dödlighet.

Såsom den första insjuknade angifva byinnevånarne en äldre qvinna Mavra Pisarjéva, hvilken uti Oktober varit rest till Astrakan, enligt andra uppgifter till den midt emot Astrakan på södra (högra) Wolgastranden belägna byn Forpost, i ändamål att der möta sin son, en från kriget hemväntad kosack. Emedan kosackerne eller åtminstone den väntade sonen ännu icke anländt nödgades M. P. återvända till Wetljanka med oförrättadt ärende. Mavra, som under denna hennes vistelse borta tillbragt nätterne i sällskap med ett tiotal personer från de omgifvande byarne, å en bark, tillhörig en bekant till henne och kommande från byn Nikolskoje för att i Astrakan söka frakt, insjuknade på 3:dje dagen af hennes vistelse i Astrakan (resp. Forpost) och lät genast söka upp en hennes slägtinge kosacken Ivan Haritonoff, också hemma från Wetljanka.

Denne uppger sig hafva i Astrakan träffat sin 24 år gamle bror, en från Erzerum återvändande kosack; med brodren hade han ätit, druckit och sofvit på samma her-

*) Uppsatsen, inlemnad i Juni 1879, har af bristande utrymme icke förut kunnat intagas. Red.

berge; men sedermera varit på språng i staden. Derför hade man heller icke lyckats få rätt på honom förr än på 5:te dagen af Mavras (och hans) vistelse på orten. Enligt denne Ivan Haritonoffs uppgift skulle Mavra hafva i Astrakan sammanträffat med en från Kars hemvändande kosack från byn Gratscheffskaja; derimot hade han sig ej bekant huruvida denne kosack jemväl tillbragt natten på samma bark som Mavra.

Han, I. H., anträffade Mavra ganska sjuk, han beledsagade henne till kyrkan, lät henne der anamma nattvarden och förde henne åter till barken (som sannolikt ännu samma dag lemnade Astrakan, alldenstund alla uppgifter öfverensstämma uti att Mavra tillbragt endast fem dagar på nämnda trakt). Enligt samme sagesman inträffade Mavra i sitt hem i Wetljanka den 14 Oktober och dog den 17 i samma månad, efter att under lifstiden hafva företett följande symptom: ytterligt häftig hufvudvärk, smärta i hypochondrierna och i högra axelhålan. Sagesmannen I. H. visste intet om buboner.

En svägerska till Ivan, Praskòvja Haritonova, som vårdat Mavra, insjuknade derpå, men tillfrisknade; hvarimot hennes man, Makár Haritonoff, mycket svårt insjuknade och dog den 27 Oktober. Symptomen hade varit desamma som hos Mavra, men dessutom hade han, M. H., haft en bubon i högra ljumsken.

Ivan Haritonoff hade trenne systrar, af hvilka en, den 26 åriga Natalia Kolesova, hade skött Praskòvja och Makar Haritonoff. Hon insjuknade i sin tur och dog, efter 5 dygns sjukdom, den 9 November. Hennes son Petter dog några dagar efter modren.

En annan syster, Onisia, förde sjukdomen till sitt hem, utan att sjelf träffas af den. Hennes 33-årige make, Vasili, dog den 29 Nov. och en dennes broder, sex dagar senare.

En tredje syster, Márja Bjälóva, dog den 2 Dec., hennes man Fjodor Bjäloff, den 5 Dec.; 2 eller 3 dagar

derpå dogo Fjodors far och mor samt slutligen Fjodors bror och dennes hustru Anna.

Mavra Pisarjevas familj utgjordes af hennes man Petter, hennes ogifta dotter Marfa, hennes son Ivan och sonhustru Marfa samt de tvänne sistnämndas son Ivan. Denna familj förblef skonad från sjukdomen ända till inimot slutet af Dec., vid hvilken tidpunkt man hos dem inqvarterade tvänne fältskärer, hvilka dogo der. Den 28 Dec. dog sonhustrun Marfa Pisarjeva och efter henne, med en eller två dagars mellantid, familjens alla öfriga medlemmar, intill den sista.

Ännu en annan qvinna, Polagéja Saútina, hade besökt Mavra Pisarjeva under dennas sjukdom. Äfven hon dog sedermera och följdes i döden af sin make och sin son, ehuru man ej numer kan fastställa tidpunkten för deras död.

Samma dag som Mavra Pirsarjeva, hade i Wetljanka aflidit en annan qvinna Avdotja Bukarjeva; men hon skulle hafva varit sjuk lång tid derförinnan och i en helt annan sjukdom, ehuru hon tillfälligtvis råkade dö samtidigt med Mavra.

Från början af Dec. hade antalet dödsfall efterhand ökats till den grad att regeringen fann sig manad att vidtaga allvarsamma mått och steg. I byn rådde den yttерligaste fasa. Invånarne stängde sig inne i sina hus; man vågade knappt gå ut att hemta vatten. Personer, som icke hade familj eller annars gemensam bostad, voro helt och hållet öfvergifne. Invånarne utöfvade sjelfva karantänen, innan myndigheterna vidtagit några dithörande åtgärder och, enligt alla samstämmande uppgifter, hade paniken varit så stor att menniskor ej öppnat sina portar, ej en gång för sina allra närmaste anförvandter. Vid ringaste klagan öfver illamående separerades genast en sådan person från familjen och instängdes uti ett skildt rum eller ett skildt hus i gården. Vågade sig någon af medlidande eller barmhertighet in till sjuke som lågo i sina privata bostäder, så släppte man dem ej mer ut, utan de lemnades oftast der, att frysa eller svälta ihjäl. Vatten, lifsme-

del och bränsle stack man in till de sjuke genom porten eller fönstret, men ingen frågade efter huruvida desse hade krafter nog att tillreda sig mat eller att elda. Det uppges hafva inträffat att späda barn, hvilkas föräldrar och anhörige dukat under, på samma barbariska sätt förts eller lemnats i rum der föräldrar eller andra aflidit samt öfvergifvits der, att förgås utan hjelp.

Äfven skall det hafva händt att folk, skrämda af den föga tilltalande vistelsen på pestlasaretten, der, enligt byinnevånares uppgift, rummen ej eldades och förplägningen ej skulle hafva varit oklanderlig samt tillgången på medikament ringa eller knapp, flytt d. v. s. rymt derifrån i blotta linnekläderne och sprungit kring byn, fåfängt anropande sina närmaste anhöriga om skydd mot vinterkylan eller om ett stycke bröd, för att dermed stilla en våldsam hunger, tills de slutligen antingen dukat under af trötthet och dött ute på marken eller, i bästa fall, återförpassats till lasaretten, från hvilka sällan någon sågs återvända med lif.

Omkring den 15 Dec. konstaterades, i några dagars tid, åtminstone 30 dödsfall dagligen (på en befolkning af omkr. 1,800 personer) och liken qvarlågo i husen, utan att begrafvas, emedan alla dödgräfvare efterhand hade aflidit.

Byns prest, Matvéj Gussuneff, som pligttroget invigt de aflidnes stoft till den eviga hvilan och hvars anteckningar väsendtligen bidragit till att möjliggöra en statistik öfver dödsfallen, sjuknade och dog den 15 Dec. (enligt andra uppgifter den 20 Dec.). — Ehuru i lifstiden allmänt värderad fann den aflidne själaherden bland byns invånare ingen som velat bevisa honom den sista tjensten, utan hans hustru och hans mor tvungos att, vid 15° köld, med egna händer fullgöra denna pligt. De föllo också kort derpå offer för samma sjukdom.

Den 16/28 Dec. meddelade guvernören i Astrakan den första officiella underrättelsen till inrikesministern om denna epidemi och om de mått och steg som man med

anledning af densamma hade vidtagit. Kosackmyndigheterna hade nämligen, sedan kosack-öfverläkaren Doeppner, på ort och ställe öfvertygat sig om sjukdomens starkt smittosamma och dödliga karaktär, oförtöfvadt anordnat karantän (?) och afspärrning af orten samt de sjukes isolering från de friske. Redan i denna samma rapport kunde guvernören inberätta att tre läkare voro i verksamhet med att bistå de sjuke, äfvensom att tre temporära sjukhus för farsotens hämmande allaredan voro vordne inrättade och tre dödgräfvare från Astrakan ditsände. I förbigående må nämnas, att alla dessa tre dödgräfvare fullkomligt förskonades från sjukdomen.

Omedelbart härpå drog också inrikesministerium försorg om att läkarepersonalen inom Astrakanska guvernementet vardt ökad samt om att epidemin måtte varda inskränkt till endast de redan angripna orterna. Det hade nemligen inträffat att, vid tiden för paniken, innan Wetljanka hunnit varda fullkomligt afspärrad och innan samfärdseln längs Wolga och längs postvägen alldeles afstannat, några byinnevånare hunnit fly till grannbyarne, till den midtöfver på andra sidan Wolga belägna lågländta trakten samt, såsom det sedermera visade sig, derifrån till de på norra stranden af Aktuba belägna byarne, Udatschnaja, Michailoffka och Selitrennóje. Ifrån Wetljanka skulle sjukdomen sålunda hafva spridt sig till ej blott närmast intill nomadiserande kalmucker och kirgiser, utan ock till byarne Prischíbino, Nikólskoje, Staritskóje, Udatschnaja, Michajloffka och Selitrennóje.

Kosack-öfverläkaren Doeppner, som uppger sig hafva den 18 November och 5 Dec. besökt Wetljanka och de sjuke samt hvardera gången der funnit läkaren Koch i verksamhet, har lemnat en utförlig raport om sjukdomen, hvilken raport här intages, med förutskickande af en uppgift, som, ehuru från några håll bestridd, af respektive sagesmän mer eller mindre bestämdt meddelades och upp-

rätthölls, nemligen att Doeppner, såvida han någonsin verkligen skulle hafva vågat sig in i Wetljanka, åtminstone aldrig besökt de sjuke utan fastmer t. o. m. meddelat sig med honom underordnade fältskärer genom fönstret. Hans i ryska "Regerings Budbäraren" för den 9/21 Januari 1879 intagna raport lyder i öfversättning:

"Då epidemin först yppade sig, i början af sistförlidne Nov. 1878, visade sig hos några invånare i stanitsan Wetljanka feber (det ryska ordet "lihoradka" som egentligen betyder feber i allmänhet, begagnas ofta i bemärkelse af en speciell sjukdomsform, febris intermittens, vår "frossa") och efter några paroxysmer, efter en 7, 8 dagar började vanligen lymfkörtlarne i ljumskarne eller i axelhålorna att svullna. Sedan jag erhållit underrättelse härom inträffade jag den 18 Nov. i Wetljanka, der jag fann 8 sjuke i följande tillstånd: måttlig feber af depressiv eller intermitterande karaktär; patienterne krye, till fötters; matlusten god; sömnen, liksom alla se- och exkretioner normala; de suppurerade lymfkörtel-abscesserne afsöndrade ett godt var; sjukdomens duration 10—20 dagar. Alla dessa patienter hade, enligt hvad fältskärerne inberättat, sedermera tillfrisknat. Liknande sjukdomssymptom hade jag iakttagit i Maj 1877 hos 15 personer i Kasatschji Bugórr, hos 40 i Forpost och hos några personer i staden Astrakan; detsamma hade alla praktiserande läkare iakttagit och såväl förlopp som utgång hade i alla fall varit enahanda.

Sedan den 7 Nov. 1878 yppade sig, enligt hvad man meddelat mig, i Wetljanka något slags sjukdom, i hvilken många insjuknade och några t. o. m. afledo. I December inträffade jag andra gången i Wetljanka och fann 23 patienter med följande symptom: häftig värk i framhufvudet och tinningarna, ömhet i extremiteterna, en snart öfvergående, lindrig frysning (frossbrytning), på hvilken följde en uthållande, stark, brännande hetta i ansigte och ögon;

buken spänd; lefvern svälld; mjelten likaledes; puls 100—120; ett sådant tillstånd varade 2—3 dagar, hvarefter i gynsamma men få fall följde svett och ett aftagande af alla symptom; men i de flesta fall upprepades paroxysmen efter en dag eller par och i svårare form; då inställde sig vanligen delirium, sömnlöshet, oro, feber ända till 42°; torr, brunbelagd tunga; ofrivilliga, mörkbruna tarmuttömningar; sparsam rödaktig urin; och döden följde efter första, andra, sällan efter tredje paroxysmen, samt föregicks af allmänna kloniska krampryckningar, komatöst tillstånd och en hastigt tilltagande prostratio virium. Rigor mortis inträdde snart och livores mortis visade sig efter 12 eller flere timmar. Från den 27 Nov. till den 9 Dec. dogo af 100 sjuke 43 och tillfrisknade 14. Från den 9 Dec. började sjukdomens karaktär åter att försvåras; under ett synbarligen tillfredsställande allmäntillstånd, visade sig plötsligt hos en på nytt (nyss?) insjuknad den häftigaste hjertklappning, pulsen vardt okänbar; äckel, svindel, bröstbeklämning, blodhostning och kräkning af flytande, okoaguleradt blod; ansigtet blekt; uttrycket apatiskt; ögonen matta (ogenomskinliga), insjunkna; pupillerne vidgade; efter ett sådant anfall befinner sig den sjuke under loppet af 3, 4 eller flere timmar uti ett tillstånd af ytterlig matthet, derpå inträder häftig feber, somnolens, mussiterande delirium, retentio urinæ och constipatio alvi. Från den 10 Dec. sällade sig till alla dessa symptom, i några fall, fläckar på kroppen af en storlek varierande från hirskorn- till en tiokopekssilfverslant eller större: de sjuke spredo kring sig en egen, honing-liknande lukt; och döden följde under somnolens, vid snabb prostratio virium. Rigor mortis inträdde icke, utan liken begynte att ruttna efter 2—3 timmar. Från och med den 9 Dec. steg mortaliteten gradvis, så att den den 14 Dec. nådde 100 %.

Vid mitt första besök i Wetljanka såg jag endast patienter med depressiv frossfeber jemte knöliga ansväll-

ningar af lymfkörtlarne och i den andan raporterade jag till mitt chefskap; denna form af febersjukdom kan, (enligt Griesinger) stundom vara förebudet till allvarsammare sjukdomsföreteelser, något som också bekräftades af sjukdomens sedermera utveckling till en häftig epidemi. Mitt förnyade besök i Wetljanka och en 10 dygns iakttagelse af den derstädes yppade sjukdomen, med dess tydliga epidemiska karaktär, ådagalade för mig förekomsten af en febersjukdom med en typ liknande den af febris recurrens; hvarom jag jemväl raporterat. Enligt uppgifter af de mig underordnade fältskärerne visade sig den sjukdom som började den 27 Nov. plötsligt efter en föregående, vid en tidpunkt då i Wetljanka icke mer funnos några sjuke med de symptom hvilka jag iakttagit den 18 Nov. Jag antager icke dessmindre ett mycket nära samband mellan dessa tvenne sjukdomar af den 18 och 27 Nov. På ett sådant samband tyder uppträdandet af ansvällning och inflammation i lymfkörtlarne med utgång i abscesser, sådana som beledsagat en (i början) icke typisk frossa; äfvensom uppträdandet, endast 9 dagar senare af en sjukdom med skarpt markerade, ovanliga symptom, i en akutare form; hvilken sjukdom, inför mina ögon, från och med den 5 Dec. tillväxte till en fasansvärd häftighet, dervid nästan alla insjuknade afledo under en tiderymd af från 12 timmar till 3 dygn från insjuknandet. De skildrade symptomen af denna häftiga sjukdom berättiga mig att antaga den för vare sig en ytterst häftig och elakartad tyfus eller en egenartad menniskopest (pestis indica, Hirsch), eller en ny sjukdom stående mellan tyfus och pest.

Innan jag går att utlägga orsaken till epidemin i Wetljanka anser jag det nödvändigt att förutskicka några ord om sjelfva stanitsan. Wetljanka befinner sig i Jenotajeffska kretsen, 194 verst från Astrakan, 10 verst från Prischibino och 20 verst från Nikolskoje; den ligger på Wolgas högra, betydligt upphöjda, jemna och öppna strand;

jordmonen är lera blandad med sand; vegetationen torftig: malört och fjädergräs (stipa pinnata?); byn existerar sedan omkring 100 år, har inemot 1,700 själar, omkring 300 hus (gårdar?); alla byggnader äro af träd, husen små, icke synnerligt snygga och rymliga. Omkring 100 famnar i vester från stanitsan ligger på en något högre belägen punkt begrafningsplatsen; byinvånarne sysselsätta sig uteslutande med fiskeri; fabriker och industriella inrättningar finnas icke, endast nedom och utanför byn, nedanför den höga stranden finnes en fiskvataga tillhörande enskild man. Enligt utsago af gamla personer i byn skall Wetljanka alltid, framför andra kringliggande byar, särdeles varit hemsökt af stor sjuklighet vid kolera, samt under epidemier af kolera, messling, skarlakansfeber och frossor lemnat den allra största procenten af sjuke; åren 1859 och 1860 var syfilis särdeles spridd i byn; år 1864 hade i byn förekommit många febersjuke. Under loppet af denna epidemi från November till 14 Dec. d. å. har vädret beständigt varit fugtigt, rått, dimmigt, något varmt; temperaturen har varierat mellan 2 och 14 grader värme enl. Réaumur; blåst har varit sällspord, stundom en svag sydvest; då och då föll ett fint regn; 12 Dec. föll obetydligt snö som likväl snart töade bort.

Ofvanskildrade sjukdom visade sig först och härjade, vid tiden för mina iakttagelser, svårast i norra ändan af byn. Sedan jag, efter min ankomst till Wetljanka den 18 Nov., besett de sjuke, använde jag jemte läkaren Koch kinin i stora doser och klorvatten invärtes; utvärtes på de öppnade körtel-abscesserne karbolsyre-kompresser, på de ännu icke öppnade merkurialsalva, och emedan resultaten af denna läkemetod voro goda, så reste läkaren Koch från Wetljanka, efter att hafva tillbragt 4—5 dagar der; då åter jag, efter det den tidigare sjukdomen i Wetljanka tilltagit i intensitet eller en ny epidemisk sådan der yppat sig, för andra gång anlände dit d. 5 Dec., träffade jag

ånyo läkaren Koch der och började att jemte honom vidtaga medicinska mått och steg, började med isolerande af de sjuke och stanitsans indelning i 4 distrikt i och för eftersyn öfver de sjuke, desinficierade deras boningar samt framhöll nödvändigheten af att strängt tillämpa § 945—965 af medicinal-polis-författningen.

Vid dessa anordningar lemnades heller icke den kurativa behandlingen ur ögnasigte, utan man försökte alla remedia febrifuga, såsom: salicylsyra, saltsyra, kinin, köld o. s. v., men alla dessa läkemedel visade sig utan nytta, nästan alla insjuknade dogo, smittosamheten nådde de högsta graderne; alla med skötseln af de sjuke sysselsatte medicinske tjenstemän och betjente, läkaren Koch och sex fältskärer föllo offer för epidemin; presten afled; kosackerne som skötte de sjuke eller buro bort och begrofvo liken dogo nästan alla; enhvar som blott haft beröring med de sjuke eller de döde, sjuknade vanligen efter 3—6 dagar, oaktadt de förseddes med skydds- och desinfektionsmedel; undantag voro ytterst sällsynta.

Endast sjukdomens hastiga öfvergång till epidemi, dess till yttersta grad stegrade egenskap att ej gifva vika för vare sig kurativa eller profylaktiska medel, dess utbredning öfver hela stanitsan, dess smittosamhet och snabba förlopp ledde mig till den öfvertygelsen att, med undvikande af alla lärda debatter och dubier om sjukdomens eller rättare epidemins benämning och bestämning, endast ett medel återstod för att afklippa densamma — karantänen, och härom uppsattes den 11 Dec. af mig i förening med (kosack-) öfversten Plechánoff ett protokoll, med föranledande hvaraf nakassni atamanen (general-en-chef) vidtog behöriga mått och steg.

Efter den 14 Dec. kunde jag ej vidare göra några iakttagelser, emedan jag sjelf sjuknade i feber (frossa?) med stark rubbning af nervsystemet.” Detta allt Doepp-

ners ord, till hvilka jag i förbigående vill såsom motstycke meddela ett annat, likaledes officielt utlåtande rörande Wetljankas sanitära förhållanden.

Sammanfattande resultaten af den under den 27, 28 Febr. och 1 Mars verkställda besigtningen af befolkningen i Wetljanka säger professor Eichwald (Petersburg):

"Befolkningens ovanligt gynsamma helsotillstånd förklaras genom dess utomordentligt gynsamma lefnadsförhållanden. Boningshusens rymlighet och inredning, renhet och snygghet vittna om befolkningens välmåga. Man ser icke ens spår af det elände, som man vanligen har kunnat iakttaga öfverallt, der pestepidemier uppkommit; äfven jordmonen och de klimatiska förhållandena motsvara icke en sådan förutsättning (att pesten kunnat uppstå autochtont i Wetljanka, A. Sp.); det återstår således endast att antaga att pesten vore vorden importerad hit utifrån och, i följd af beröringen mellan denna ort och andra sådana, härifrån till öfriga besmittade omgifningar och byar." Anmärkas må att professor Eichwald, likasom de fleste utländske läkare, inträffade i Wetljanka först sedan denna undergått en grundlig upputsning, just med afseende å gårdsplaner och boningarnas inre. Sparande mina iakttagelser i detta afseende till framställningen af sjukdomens ætiologi vill jag här blott intaga en uppgift, ur ett i R. B. N:o 82 för år 1879 synligt referat af medicinaldepartementets redogörelse för år 1877, att nemligen, från det närgränsande Saratoffska guvernementet, såsom orsak till den, öfver hela Ryssland och ej minst det Astrakanska guvernementet, starkt utbredda malarian anges decompositionen af den närmast kring städer och byar utkastade spillningen; ett ondt som tycktes vara temligen inrotadt jemväl på de af mig besökta orterne i Astrakanska guvernementet.

När läkaren Koch skulle hafva aflidit har det ej lyckats att få utredt, på skäl som längre fram skola meddelas; läkaren Morosoff dog den 28 Dec., efter att i sex da-

gar hafva legat sjuk i en genom stark förkylning ådragen "pneumotyphus"; läkaren Grigorjeff sjuknade den $^{7}/_{19}$ Jan. 1879 och dog påföljande dag i "kroupös lunginflammation", såsom en läkare, den der bott i samma rum med G., för mig uppgifvit.

Den för särskilda uppdrag till inrikesministerii disposition stående läkaren Krassoffski, som år 1877, i uppdrag af ryska regeringen, besökt den persiske staden Rescht, på södra kusten af Kaspiska hafvet, och der deltagit i en internationell kommission för studerandet af en, vid denna tidpunkt, i Rescht utbruten epidemi af böldpest, inträffade i Wetljanka den 27 Dec. 1878 och ungefär samtidigt med honom inträffade jemväl tvenne andra läkare så att läkarepersonalen den $^{3}/_{15}$ Jan. 1879 utgjordes af 4 personer. Från och med den 28 Dec. har man också dagliga raporter om antalet sjuke och om tillståndet öfverhufvud i byn; men dåmer var epidemin allaredan hejdad i sitt lopp, ty antalet sjuk- och dödsfall var obetydligt i jemförelse med förhållandet vid tiden kort före och under paniken. Såvidt jag kunnat inhemta ur för mig tillgängliga källor, dogo från och med d. $\frac{26 \text{ Dec.}}{7 \text{ Jan.}}$ till d. $^{14}/_{26}$ Jan. inalles 13 personer och från sistnämnda dag inträffade, enligt ryske läkares raporter, icke några flere "pestfall" förr än ett d. $^{8}/_{20}$ Mars, för hvilket jag på ett annat ställe vill redogöra.

Innan jag går att meddela de fragmentariska notiser om sjukdomens förlopp efter d. 27 Dec. g. st. bör jag nämna att guvernören i Astrakan d. $\frac{20 \text{ Dec.}}{1 \text{ Jan.}}$ inberättat det sjukdomen i och med en inträffad köld hastigt aftagit och att sedan d. $^{15}/_{29}$ Dec. i Wetljanka hvarken dödsfall eller nya pestsjukdomsfall förekommit; men denna tillfredsställelse skulle ganska snart störas. Redan d. $\frac{25 \text{ Dec.}}{6 \text{ Jan.}}$ raporterade samme guvernör att, sedan kölden gifvit vika för en blidare väderlek, epidemin återtagit sin akuta och smittosamma karaktär och att nya sjukdomsfall yppat sig.

Den $\frac{26 \text{ Dec.}}{7 \text{ Jan.}}$ funnos i Wetljanka från tidigare 5 sjuke, ytterligare hade insjuknat 3 och aflidit 2.

Den $\frac{27 \text{ Dec.}}{8 \text{ Jan.}}$ fann Krassoffski, vid sin ankomst, 4 sjuke, hvilka vid den följande dag företagna undersökningen befunnos lida, 3 af tyfös lunginflammation och 1 af gammalt sår (ulcus i ljumsken af tvifvelaktigt ursprung). Samma dag d. 28 dog, såsom ofvan nämndes, läkaren Morosoff i pneumotyphus.

Den 29 hade ett nytt fall inträffat, "synbarligen febris intermittens."

Den 30 sjuknade 1 i tyfus och 1 i lunginflammation; 2 personer dogo i tyfös lunginflammation. Den sjuke från gårdagen visade sig lida af febris intermittens.

Den 31 qvarstodo under behandling 4 sjuke, insjuknade 4, af hvilka 1 i tyfus och 3 i icke-differentierade (tvifvelaktiga) sjukdomar; hvarken dödsfall eller tillfrisknande förekom den dagen.

Den 1/13 Jan. 1879 qvarstodo under behandling 8 personer, 3 insjuknade i tyfus; en qvinna tillfrisknade och 2 qvinnor dogo. Alla insjuknade voro hemma från hus, i hvilka tidigare funnits "pest"-sjuke.

Den 2/14 Jan. (qvarstodo således 8) afledo 5.

Den 3 dogo 2 och qvarblef under behandling 1 qvinna.

Den 4 dog "den sista" patienten i Wetljanka.

Den 7 sjuknade, såsom redan ofvanför nämndes, läkaren Grigorjeff, och hopplöst, i lunginflammation.

Natten mellan den 8 och 9 Jan. dog en harmhertighetsbroder Petroff, i följd af häftig förkylning.

Den 14/26 Jan. på aftonen dog barmhertighetssystern Dobrynin, hvilken af Krassoffski upptages såsom den "sista" sjuka i Wetljanka. Härvid bör dock anmärkas att ryska Regerings Budbäraren, med stöd af officiella raporter, uppger tiden för de sista pestfallen ganska olika. Så t. ex. uppges d. 10/22 Febr. vara den 31:sta dagen efter sista

pestdödsfallet och ett par nummer senare får man åter se att den $^{12}/_{24}$ Febr. på 17 dygn intet pestfall förekommit. Det säkra är att lokalkordongen kring Wetljanka upphäfdes den $^{3}/_{15}$ Mars och vid denna tidpunkt hade, enligt grefve Loris-Melikoffs raporter, mer än de lagligen föreskrifna 42 dygnen förflutit efter det sista fallet.

Den $\frac{21 \text{ Febr.}}{5 \text{ Mars.}}$ dog i Wetljanka en 14-årig gosse Semjån Pisarjeff i kroupös lunginflammation och dysenteri, hvilka sjukdomar utvecklat sig hos honom i följd af ett $2^1/_2$ månader varande kroniskt lidande. Liköppningen, vid hvilken just ofvannämnda diagnos bekräftades, utfördes af den österrikiske delegaten prof. Biesiadecki. Den 21 eller 22 Febr. g. st. sjuknade ”hopplöst” en bror till S. P. i kroupös lunginflammation, men redan den 28 var han frisk, enligt tidningen Golos.

Den 26 Febr. g. st. anställdes folkräkning i Wetljanka hvarvid det visade sig att byn då hade 243 gårdar, 657 manliga och 726 qvinliga permanenta invånare samt 59 tillfällige sådane.

Den 27 och 28 Febr. samt 1 Mars g. st. anställdes läkarebesigtning å alla invånare, hvarvid qvinnorna besigtigades af en qvinlig läkare, fru Bestuscheva-Rjumina, och endast de qvinnor, hvilka af henne ansågos i ett eller annat afseende anmärkningsvärda, underkastades en förnyad granskning i närvaro af jemväl de manlige medlemmarne af besigtningskommissionen. Resultaten af denna besigtning var att i byn då funnos 193 sjuke, af hvilka likväl ingen behäftad med någon smittosam epidemisk sjukdom; återställda efter epidemin funnos 81, hos 10 af desse funnos ärr efter suppurerade buboner, hos 18 buboner som ännu icke gått till resorption, hos 1 qvinna, som varit sjuk i November, ett sår (ulcus) efter en suppurerad bubo, hvilket ännu icke hade läkts; hos de öfrige 53 hvilka insjuknat under den egentliga epidemi-tiden, funnos numer

intet spår af sjukdomen, så att man nödgas tveka om huruvida de alla lidit af en och samma sjukdom. Under de senaste 10 dagarne hade 8 personer insjuknat, men hos ingen af dem förekommo symptom af någon epidemisk sjukdom. Under epidemin hade inalles 372 personer dött.

Den $^7/_{19}$ Mars verkställdes liköppning å en 15-årig flicka, hvilken någon dag förut på e. m. häftigt insjuknat; kl. 10 e. m. samma dag haft ett, af doktor Küssner (Halle, Preussen) iakttaget, typiskt epileptiskt anfall; följande f. m. var vorden af doktor Nikolski (Astrakan, Ryssland) auskulterad hvarvid denne funnit oedem i lungorna, intet mer; middagstiden eller strax e. m. samma (andra) dag dött. Liköppningen gaf vid hand: lefvern svälld, mjelten likaså, men af fast konsistens, i hjertats båda kamrar (mest i högra) fibrinkoagula; i lungorna härdar af rödbrun fast lungsubstans. Prof. Eichwald (Petersburg) hade diagnostiserat pneumonia crouposa på syfilitisk grund, men den vid förrättningen likaledes (ehuru endast en kort stund) närvarande franske delegaten, prof. Zuber höll för att det varit ett veritabelt pestfall. Jemför härmed symptomen vid indisk pest.

Den $^8/_{20}$ Mars, en torsdag, insjuknade i Wetljanka en 11-årig flicka med symptom af ett akut sjukdomstillstånd. Hennes anamnes skall hafva gett vid hand, att hon bott hos en familj Obedjanoff, hos hvilken förvarades klädesplagg och andra saker de der i tiden tillhört en i pest afliden familj Astakoff. Då det högvederbörligen påbjöds att saker efter i pest aflidne skulle brännas, utvalde (!) också Obedjanoff's, i flickans närvaro, de saker som tillhört Astokoff's. (Huruvida flickan också skulle hafva rört vid sakerne, vill eller kan jag icke med bestämdhet uppgifva.) Samma flicka hade dessutom i veckans början varit närvarande då grefve Orloff-Denisoff åt byns barn utdelade konfekt och dervid hade hon tillfälligtvis fått sig en spark i venstra ljumsken. Den $^8/_{20}$ Mars hade hon före-

tett, utom feber och en ömmande körtelsvulst i venstra ljumsken, på konstitutionell-syfilitisk grund ansvällda körtlar i båda ljumskvecken, i axelhålorna o. s. v. samt andra symptom som ställde diagnosen syfilis utom allt tvifvel. (Syfilis uppgafs vara "ofantligt allmän" i Wetljanka.) Flickan isolerades genast i en kibitka, 1 verst utom byn, och huset i hvilket hon bott omringades af en kordong. Den $^{10}/_{22}$ var bölden så pass utvecklad att man beslöt sig för att öppna densamma med kirurgiskt vapen. Dervid visade sig ett mindre godt var ("Jauche"), men icke dessmindre förlopp sjukdomen gynsamt och flickan befann sig den $^{15}/_{27}$ Mars på fötter, utom all fara. Uti prof af flickans blod, hvilka undersöktes mikroskopiskt, hade man funnit talrikt bacterier och micrococci.

Doktor Ro'szaheggi (Budapest-Ungern), som från karantänen i Ssamjani återvändt för att studera detta fall, meddelade att, enligt hans och öfrige läkares (Sommerbrodt, Kiemann) öfvertygelse, man här hade haft att göra med ett sporadiskt fall af verklig böldpest. Prof. Biesiadecki (Lemberg, Österrike), som telegrafiskt till sin regering uttalade samma åsigt, tillade dervid följande ord: "solche Nachzügler halte ich nicht für ansteckend." Faktum är att läkarne tillätos att besöka den sjuka, med den enda försigtighetsåtgärden att inne i kibitkan vara iklädde gummiregnrockar samt, utkomne, tvätta sig med stark karbolsyrelösning. Efter att den $^{15}/_{27}$ Mars hafva besökt flickan, inträffade alla tre i karantänen i Ssamjani påföljande dag d. $^{16}/_{28}$ Mars på aftonen.

Till föregående knapphändiga notiser om epidemin i Wetljanka vill jag foga några korta notiser om likartade sjukdomsfall uti öfriga delar af det Astrakanska guvernementet.

Uti byn *Prischibino* dogo i Dec. 1878 inalles 16 personer. Sjukdomen importerades ifrån Wetljanka i tvenne repriser till två skilda hus, en gång af s. k. psalmläser-

skor. Alla 4 importörerne dogo, liksom också alla öfriga invånare i de nämnda husen. Sålunda dogo i ett hus inalles 8 personer, i det andra 4. Uti ett tredje hus sjuknade och dogo 4 arbetare, hvilka undanskaffat liken af de förenämnde. — I två fall varade sjukdomen 6 dygn. — Den $\frac{26 \text{ Dec.}}{7 \text{ Jan.}}$ funnos icke mer några sjuke; d. $^{8}/_{20}$ Febr. 1879, efter mer än 42 dygn från sista fall, vardt lokalkordongen upphäfd. Den 25 Febr. g. st. brändes 4 pestsmittade hus med allt hvad i och omkring dem fanns samt d. 27 Febr. g. st. det femte och sista.

Uti byn *Nikolskoje* skulle, enligt d:r Snigirjeff och Karstens, i slutet af Dec. 1878 hafva förekommit ett sporadiskt fall af levantisk pest, med 4 dygns förlopp och dödlig utgång, men *utan sammanhang med Wetljanka.* Derjemte skulle något litet senare ett annat dödligt fall hafva förekommit, men af dubiös karaktär, uti hvilket döden sannolikare härrört af marasmus senilis. Den $\frac{28 \text{ Dec.}}{9 \text{ Jan.}}$ funnos icke mer några sjuka; 42-dygns perioden utgick d. $^{7}/_{19}$ Febr. och d. $^{4}/_{16}$ Mars brändes 3 pestsmittade hus.

Uti byn *Staritskoje* yppades sjukdomen d. 15 Dec. g. st. efter ankomsten af en äldre qvinna, som flytt från Wetljanka; hon hade på andra dagen efter sitt inträffande aflidit. Den andra patienten, en flicka, som sjuknat i följd af omedelbar beröring med den nyssnämnda qvinnan, lefde ännu d. $\frac{30 \text{ Dec.}}{11 \text{ Jan.}}$, men då funnos ännu inga andra sjuka. Dagen derpå hade flickan dött och en qvinna, som vårdat henne, insjuknat. I följd af omedelbar beröring hade inalles intill d. $^{1}/_{13}$ Jan. 7 personer insjuknat och dött i denna samma sjukdom. — Den $^{5}/_{17}$ Jan. insjuknade och afled en medlem af en familj i hvilken en pestsjuk dött; man hade fört honom till ett annat hus, i ändamål att isolera honom. Sjukdomen började med symptom af inflammation i lungor och pleuræ. — Prof. Eichwald, som i sällskap med prof. Hirsch stadd på nedresan till Wetljanka tog notis om

epidemin på orten, uttalar sig derhän att i byn förekommit en hus-epidemi af levantisk pest (pestis siderans), allt i samma hus (!) och importerad från Wetljanka; han bestrider möjligheten af att i byn skulle hafva förekommit pestis indica, Hirsch, äfvensom att sjukdomen skulle hafva varit någotslags formförändring af fläcktyfus. — Imellertid anger en senare uppgift att man i byn d. 16 Febr. g. st. bränt 3 hus af inalles 7 pestsmittade. Enligt en raport af grefve Loris-Melikoff skulle 42-dygnsperioden hafva utgått d. $^{7}/_{19}$ Febr., men icke dess mindre bibehölls lokalkordongen, enligt tidningen "Golos", ända till d. $\frac{18\ \text{Febr.}}{2\ \text{Mars.}}$

I byn *Kammenni Jar* skulle, enligt ett gängse rykte som sedermera sökte sig väg till tidningarnes spalter, pestfall hafva förekommit, men prof. Eichwald fann, genom att förhöra fältskärer m. fl. att de uppgifna dödliga fallen icke härrört af smitta och att en gosse, som smugit sig dit från Wetljanka, öfver Staritskoje, ej hade haft beröring med vare sig befolkningen eller de aflidne, emedan man i 30 dagar hållit honom inspärrad i en skild stuga. Gossen förblef frisk, liksom också bönderne i byn. Inga spår af epidemin hade visat sig der.

I byn *Selitrennoje* uppges sjukdomen hafva uppkommit i följd af från Wetljanka importerad smitta, men den officiella berättelsen förmäler imellertid att bonden (kosacken) Pláksin, hvilken först af alla i denna by d. $^{6}/_{18}$ Jan., insjuknat, i likhet med hans mor, båda dött af feber uppkommen i följd af en elakartad blemma. Den $^{12}/_{24}$ Jan. qvarstodo 4 sjuke, sjuknade 2 och dogo 3. Den $^{13}/_{25}$ Jan. underrättades guvernören i Astrakan om att en på denna trakt hemmahörande landtman Laparjeff jemte hustru var vorden hemtad från deras landtgård sjuk till byn, hvarest hustrun kort derefter afled.

Intill d. $^{14}/_{26}$ Jan. hade i byn, utom Pláksin och dennes mor, aflidit inalles 7 personer, hvilka alla haft nära beröring med P:s.

Intill d. $^{15}/_{27}$ Jan. hade inalles 9 personer dött; denna dag insjuknade ytterligare 1 i byn och 2 tätt utanför byn boende personer. Enligt läkareuppgift hade alla dessa 3 haft beröring med personer åt hvilka Pláksins meddelat smittan. Inalles hade 12 personer haft omedelbar beröring med epidemisjuke och derför hade man isolerat dem alla och 2 af dem, de der hade haft mycket nära beröring med sjuke och derför voro misstänkta såsom bärare af smittan, voro afskilde från sina olyckskamrater och sträng vakt anordnad vid deras bostäder.

Natten mellan den $^{15}/_{27}$ och $^{16}/_{28}$ Jan. och på morgonen sistnämnde dag dogo 4 sjuke och sjuknade en, men såväl morbilitet som mortalitet inskränkte sig till de få personer, hvilka med hvarandra haft beröring.

Intill den $^{18}/_{30}$ Jan. qvarstodo i byn och på tvenne näraliggande landtgårdar 8 sjuke, nämnda dag dogo 2. Den 19 insjuknade 3 och dogo 3. Den 20 sjuknade 2 och dogo 2. Den 21 uppges, eget nog, qvarstående sjuke vara 7, sjuknade 2, aflidne 4. Den 22 ingen sjuknade, 2 afledo. Den 23 dog 1, tillfrisknade 1 och qvarblef 1; men sedan den 25 Jan. g. st. fanns ingen sjuk. Beträffande alla dessa insjuknade upprepas för hvarje gång att de, utan undantag, tillhörde kategorin af sådana personer hvilka haft beröring med epidemi-sjuke.

Den 27 Jan. g. st. sjuknade i samma epidemiska sjukdom en flicka hörande till en familj, i hvilken samma epidemi tidigare härjat. Den 30 s. m. raporterade grefve Loris-Melikoff att flickan dött. — Den $^{14}/_{26}$ Mars upphäfdes lokalkordongen och den $\frac{31 \text{ Mars}}{12 \text{ April}}$ afslöts bränningen af besmittade hus, hvilkas antal, enligt tidningen Golos, skall hafva uppgått till 12.

I byn *Udatschnaja* skall, enligt raport af den Kiefske professoren *Münch*, i December 1878 hafva förekommit verklig pest, dels s. k. kallad pestis siderans, dels böld-

pest, men ingalunda sibirisk pest. Beträffande epidemins uppkomst meddelar samma vetenskapsman att den varit importerad från Wetljanka. Redan d. $\frac{27\text{ Dec.}}{6\text{ Jan.}}$ funnos icke mer några sjuke och den $\frac{31\text{ Mars}}{12\text{ April}}$ afslöts bränningen af husen, enligt guvernörens raport. Antalet af såväl de förre som de senare är mig obekant. En otydligt stiliserad notis uppger ett hus såsom besmittadt.

I byn *Michajloffka* hade, enligt officiella uppgifter, pesten uppträdt inom en familj Romanoff i December 1878. Samtalsvis erfor jag att äfven till denna by pesten vore insläpad från Wetljanka. Den $\frac{27\text{ Dec.}}{6\text{ Jan.}}$ raporterade guvernören i Astrakan att inga epidemi-sjuke funnos i denna by. Men den $^{13}/_{25}$ Jan. erhöll samme guvernör telegrafisk underrättelse om att den ende qvarlefvande af familjen Romanoff, Kussjma, sjuknat 14 dagar efter senaste begrafning, men redan den $^{15}/_{27}$ s. m. raporterades han vara frisk. — Beträffande tiden för förbränningen af besmittade hus, antalet sådana och antalet sjuke och döde gäller hvad här ofvan nämndes om Udatschnaja.

Bland *kalmuckerne* uti Keretavojrodt på ön Tabun Aral (i Wolga ?) skall, enligt ett telegram till inrikesministern från Kuratorn (popetschiteln) för kalmuckerne, från d. $^{6}/_{18}$ till d. $^{13}/_{25}$ Dec. 1878 hafva aflidit 2 män, 1 qvinna, 1 gosse och 1 flicka, men några flere sjukdoms- eller dödsfall, intill d. 29 Dec. g. st., icke hafva förekommit. Ingen af de nämnde patienterne hade, före insjuknandet, varit aflägsnade hemifrån. Sjukdoms-symptomen hade varit hufvudvärk, allmän hetta (feber), svullnad af ljumsk- samt hos qvinnorna äfven af bröst- (axillar- ?) körtlarne. De sjuke hade man afspärrat.

Den $^{1}/_{13}$ Jan. 1879 erhöll guvernören i Astrakan raport från den till Tabun-Aral sände läkaren Janitski, hvilken förklarade dödligheten hafva varit framkallad af alldeles tillfälliga orsaker de der i hvarje fall icke egde någon

gemenskap med sjukdomen i Wetljanka. Såsom bevis för denna sin mening hade Janitski anfört, att uti de jordkojor uti hvilka de aflidne bott fortfarande och utan ringaste olägenhet lefde andra kalmucker. Vid tiden för Janitskis besök hade alla på ön varit friska och den till först insjuknade, en 8-årig gosse, hade aldrig tillförene besökt Wetljanka, lika litet som någon annan af de aflidne hade haft beröring med denna ort. Någon dag senare meddelade guvernören åter att sedan d. 1/13 Jan. hvarken bland kalmucker, ej heller bland kirgiser, någon epidemisk sjukdom existerade.

Den $\frac{24 \text{ Jan.}}{5 \text{ Febr.}}$ ger en annan officiel raport vid hand att i närheten af Selitrennoje i Ssemljanka (i sin jordkula ?) sjuknat en kalmuck och att en kirgis dött i sin kibitka. Beskaffenheten af dessa tvenne sjukdomsfall finnes icke närmare eller vidare omnämnd i de för mig tillgängliga officiella källorna.

Den $\frac{22 \text{ April}}{4 \text{ Maj}}$ d. å. meddelade prof. Münch att han, vid kort förut afslutad besigtning af kalmuckerne i Tabun-Aral, ej funnit något spår af vare sig tidigare eller ännu fortfarande bubon-sjukdomar.

Uti *kirgis*-lägret nära till Selitrennoje skulle, enligt guvernörens i Astrakan raport den 27 Jan. g. st., hafva inträffat nya fall af en dubiös sjukdom samt t. o. m. dödsfall, om hvilka en depesch af d. 28 s. m. upplyser att de verkligen härrört af pest.

Uti *staden Astrakan*, der, enligt uppgift af en framstående och allmänt aktad praktiserande läkare, doktor Gerz, visserligen frossor (sumpf-fieber) skulle vara allmänna, isynnerhet på Wolgas stränder och delta, men abdominaltyfus sällspord och fläcktyfus ytterst rar, hade år 1877, enligt hvad ofvannämnde läkare Janitski meddelat, förekommit fall af "frossa med stockningar i lymfvägarne och med buboner"; nemligen i sjelfva staden 160 fall och

uti omgifningarna omkring 54. Härmed öfverensstämmer också Doeppners uppgift uti hans ofvanför intagna raport.

Tilläggas må i förbigående att, enligt guvernörens i Astrakan raport af d. $\frac{25 \text{ April}}{7 \text{ Maj}}$ d. å., några fall af fläcktyfus yppat sig i staden och att dagen derpå redan 1 af de insjuknade aflidit. Från Nikolajeffska Slobodan gentimot staden Kamyschin raporterades om ett dubiöst döds- och några dubiösa sjukdomsfall.

Uti byn *Antipino*, Pronska kretsen af *guvern. Rjäsan*, inträffade i Januari 1879 en man benämnd Matvej Afanásjeff, jemte en hans 13-årige son, från stanitsan Ssaplavnoje, i Tsareffska kretsen af guvern. Astrakan. Från Zarizyn hade desse båda färdats på jernväg. Ur fadrens oredliga uppgifter kunde icke med bestämdhet utredas tiden för deras afresa från Ssaplavnoje eller Zarizyn, endast att sonen uti en jernvägsvaggon sjuknat d. $^{19}/_{31}$ Jan. med svindel och häftig hufvudvärk. Derpå hade gossen på vägen mellan stationen Chruschtschevo och Antipino fått en stark fross-skakning, så att fadren räckte honom en sup bränvin. Anländ till hembyn, den $\frac{20 \text{ Jan.}}{1 \text{ Febr.}}$, låg den sjuke i häftig feber, kräktes åtskilliga gånger och kastade sig oroligt hit och dit; men var dock vid full sans och begärde oupphörligt att få dricka; derpå inställde sig hos honom ömhet i ljumsken, hvarjemte fadren och brodren iakttogo en betydligt utstående svulst i högra ljumsken och en mörk fläck på låret, i storlek lika med en böna, enligt brodrens utsago, men enligt andra uppgifter lika stor som en 10-kopeks silfverslant samt med en intryckning på midten. Fadren, enligt eget förmenande, förtrogen med sibiriska pesten, antog att sonen drogs med denna sjukdom och förde honom derför till byn Studenjets till en blind ”klok gubbe” känd för att kunna läsa bort sibiriska pesten; men då intet resultat vardt synligt hemtade han åter hem den sjuke till Antipino, hvarest denne dog natten mot den

$\frac{25 \text{ Jan.}}{6 \text{ Febr.}}$. Myndigheterna vidtogo ofördröjeligen nödiga mått och steg för att 1:o konstatera diagnosen och 2:o förekomma sjukdomens spridning. Alla personer, som haft beröring med den sjuke, isolerades; huset, i hvilket han bott, underkastades sträng desinfektion, spikades derpå till och bevakades af en vaktpost; alla saker, som ansågos helst något litet misstänkta, underkastades desinfektion eller brändes.

Den omständigheten att endast okunnige lekmän, ej någon läkare sett den aflidne och angett sjukdomens symptom, äfvensom den omständigheten att den aflidne aldrig varit vare sig i Wetljanka eller öfverhufvud i smittade trakter samt den ringa smittosamhet som i detta fall kunde konstateras, genom att såväl en syster som ock en svägerska till den aflidne, de der tvättat eller annars handterat liket, voro och förblefvo friska, gifver Inrikesministerium anledning att antaga att här icke förelegat något fall af pest; och ett sådant antagande förklarar också hvarför man hvarken i Ssaplavnoje, omkr. 30 verst från Zareff, eller i Zarizyn låtit anställa några undersökningar rörande helsotillståndet i de hus der den aflidne och hans fader hade uppehållit sig. Åtminstone framgår intet sådant ur den temligen vidlyftiga relationen i Reg. Budb. N:o 34 för den $^{13}/_{25}$ Febr. detta år.

Den $\frac{20 \text{ Jan.}}{1 \text{ Febr.}}$ erhöll guvernören i Astrakan notis om att post-smotriteln i Wjäsoffka var vorden hemtad, sjuk i fläcktyfus, till Tschorni Jarr. Han hade på uppresan till Wjässoffka legat öfver natten å vatagan, 3—4 verst i S. O. från Wetljanka och redan då känt sig illamående. Han hölls numer isolerad i en privatboning tre verst utom staden. — Enligt senare notiser repade han sig efterhand.

Den 23 Febr. meddelade tidningen "Golos" att, enligt ingångna privatunderrättelser, i Jenotajeffska kretsen och

inom karantän-rayon fortfarande skulle finnas många "feber"-sjuke och fall af "kroupös pneumoni" [1]).

Under epidemin i Wetljanka vardt intet gjordt i ändamål att rikta vårt kunskapsförråd med afseende å den patologiska anatomin, emedan de tidigare till orten beordrade ryske läkarene icke fingo tid eller tillfälle att verkställa sektioner och en anhållan af senare anlände läkare, att få för verkställande af sektion åter uppgräfva tidigare jordade lik. enligt hvad jag hört uppges, skulle hafva förvägrats.

Såsom vidfogade tabell ger vid hand sakna vi, för epidemin inom det Astrakanska guvernementet, exakta uppgifter om symptomen under invasions- eller incubationsstadiet; men de knapphändiga uppgifterne gifva emellertid omisstydeligt tillkänna att symptomen måtte hafva varit desamma som vid de flesta infektionssjukdomar. Saknaden af dessa uppgifter har i detta fall så mycket mindre att

---

[1]) Sedan denna berättelse redan var vorden afslutad har jag tillfälligtvis fått del af de österrikiske delegerades i Wiener-läkarekretsar gjorda meddelanden om deras resa. Uti dem finner man en högst egendomlig uppgift, nemligen den att ett suspect sjukdomsfall, som inträffade under de österrikiske delegerades vistelse i Wetljanka (en 19-årig flicka insjuknade med fross-skakning och hosta, till hvilka sedermera sällade sig en venstersidig bubon å halsen), af något slags kommission, okändt hvilken, vore vorden förklaradt för enkel adenitis, "aus Opportunitätsgründe, um nicht noch weitere 42 Tage in Wetljanka zubringen zu müssen." Deut. Medic. Wochenschr. N:o 22 1879 sidan 286.

I sammanhang härmed vill jag, efter samma källor, anföra att d:r Kiemann dagen efter sin ankomst till Wetljanka fått en bubon, som efter två dygn åter försvunnit; att prof. Biesiadecki, några dagar efter det han palperat en flicka med ännu icke öppnad bubo, sjuknat med blodspottning och temligen häftig feber, hvarpå i venstra ljumsken hos honom visat sig en hasselnötstor bubo, hvilken efter sex dygn försvunnit; samt att prof. Eichwald, som äfvenledes palperat samma flicka hade sjuknat med en körtelsvulst i axelhålan.

Symptom	iakttagna vid den Astrakanska epidemien;	vid indisk pest;	och vid levantisk (böld-) pest.
under prodromal-stadium:	Sjukdomen började såsom intermittens med ansvällningar af körtlarne; enligt andra uppgifter under form af förkylningsfeber som sedermera öfvergick till tyfös feber. — I Staritskoje började sjukdomen med symptom af inflammation i lungor och pleuræ (raport af $\frac{5}{17}$ Jan.). — Sjukdomen togs af några läkare i början för att vara recurrens.	Efter ett mer eller mindre utpregladt, för de tyfösa infektionssjukdomarne i allmänhet eget prodromalstadium, följde sjukdomsutbrottet mestadels plötsligt med häftig fross-skakning och derpå följande hetta. (Hecker[1]) p. 106).	Invasionsstadiet inträder mestadels temligen plötsligt och tyckes icke beledsagas af någon hög feber. De vigtigaste symptomen äro en utomordentlig lekamlig och andlig svaghet, raglande gång, oredigt målföre. Detta stadium varar några timmar eller en, t. o. m. flere dagar samt öfvergår, efter en lindrig rysning eller fross-skakning, uti det egentliga feberstadiet. (Ziemssen[1]) p. 467).
allmänna, gemensamma för de flesta febersjukdomar:	Stark hufvudvärk, svindel, ytterlig kraftlöshet, torka i mund (Michajloffka; men fallet hade gått till helsa och patienten hela tiden gått uppe). — Hufvudvärk och allmän hetta (bland kalmuckerne).	Wärk i hufvud, rygg och extremiteter; ytterlig afmattning; svindel; apati; delirier eller djup sopor; ansigtet glödde och bar prägeln af en förfärlig angest. (Hecker p. 106). — Pulsen hastig, mjuk och liten, 100—120 slag; huden brännande het och torr; ljusskygghet och rodnad af ögonens slemhinna; tungan i början hvitbelagd, vardt sedermera röd, torr och sprucken eller ock fuliginöst belagd; törsten häftig; urinen sparsam, mörk. (Hecker p. 106 & 107).	Häftig feber; påskyndad puls, ända till 120 slag; respirationen påskyndad; hufvudvärk; svindel; mussiterande, stundom furibunda delirier, hvilka slutligen öfvergå i coma och sopor. Tungan i början fugtig, hvit; sedan torr, hård och sprucken. Tunga, tänder, läppar och näshorrar betäckas med fuliginösa (sotaktiga) crustae. Huden het och torr, törsten osläcklig; ögonen injicerade. (Ziemssen p. 467).
från underlifsorganen:	Stark törst (Michajloffka & Staritskoje); kräkning (Staritskoje); svåra qval (Selitrennoje); Doeppner uppger från Wetljanka: kräkning af flytande icke koaguleradt blod. Smärta i hypochondrierna (Mavra Pisarjeva).	Qval, kräkning af gallfärgade eller blodiga (kaffesumpliknande) massor. Buken uppdrifven, hård, ej ömmande vid tryck. Stolgången mestadels hämmad; sällan och blott mot slutet förekommo blodiga öppningar. (Hecker p. 106).	Qval och kräkningar som stundom fortfara ännu under feberstadiet (Ziemsen p. 467).
från respirations organen:	Blodhostning (hos Laparjeffs och Plaksins i Selitrennoje); inflammation af lungor och pleuræ (Staritskoje); pneumotyphus och complicerande lunginflammation (Wetljanka, enl. Krassoffski); bröstbeklämning och blodspottning (Wetljanka, enl. Doeppner). Enligt samstämmande uppgifter af läkarene Grigorjeff, Morosoff, Krassoffski och Nikolski, de der behandlat epidemisjuke och sett sådane dö, hade sjukdomen företett symptom som gifvit skäl för diagnoserne: lunginflammation, krupös lunginflammation, tyfös lunginflammation och pneumo-typhus. Uti Grigorjeffs och Morosoffs efterlemnade sjuklistor från panik-tiden finnas upptagne af 70 sjuke 41 med diagnosen pneumonia crouposa och 3 med diagnosen pneumonia typhosa.	På 2—3 dagen visade sig de egendomliga, denna sjukdomsform karakteriserande symptomen blodhosta, stark beklämning eller smärta under bröstbenet, andedrägtsnöd. Patienterne upphostade rent blod eller blodigt slem; andedrägten vardt stinkande. (Hecker p. 106).	Efter att hafva framhållit det anmärkningsvärda uti att, i de tidigaste berättelserna om böldpesten i den gråa forntiden och i medeltiden, aldrig ett ord nämnes om blodhosta; att den s. k. svarta eller diger döden af alla medicinska forskare framställes såsom en ny och ovanlig sjukdom (nova, insolita febris), vid hvilken vi icke äro i stånd att finna detta nya och ovanliga uti annat än just denna complicerande lungaffektion (som karakteriserar svarta döden och indiska pesten) säger Hirsch: Med vida större säkerhet var man i stånd att, med afseende å sjukdomsbilden, jemföra svarta döden med de i 15 och 16 seklet iakttagna pestepidemierna samt öfvertyga sig om *att just då, liksom i alla senare epidemier i 17, 18 och 19 århundradena, hæmoptoë (blodhosta) var en om alls så ytterst sällan observerad företeelse.* (Hecker p. 102). — — — Pleuropneumoni; en i levantisk pest *ytterst sällsynt företeelse,* utgör ett af de allmännaste (häufigste) och farligaste symptomen vid indisk pest. (Hirsch. l. c. B. I. p. 211). — — — Jag har betecknat lunglidandet i denna pestform såsom en egendomlig modifikation af densamma och denna benämning förtjenar det såtillvida som detsamma vid levantisk pest och dertill såväl under innevarande sekel som under förgångna århundraden, under denna sjukdoms största utbredning, antingen alls icke, eller endast ytterst sällan, åtminstone aldrig i så utpreglad form är vordet iakttaget. (Hirsch.[2]) l. c. B. I. p. 213).
från körtelsystemet:	Smärta i högra axillen (Mavra Pisarjeva); bubon i högra ljumsken (Praskovja Haritonova); en körtel i högra ljumsken svullen och hård; ljumsken ganska starkt ömmande (Kussjma Romanoff — helsa — Michajloffka). Svullnad af ljumsk- samt hos qvinnor äfven af bröst- (axillar-) körtlarne (kalmuckerne å Tabun-Aral).	På 2—3 dagen visade sig körtelsvullnader. Bubonerne uppträdde mest i venstra ljumsken, mer sällan i axelhålorna eller i nacken; mest ensamme, undantagsvis i större antal. (Hecker p. 106).	Efter ett sjukdomsförlopp af 2—3 dd. begynna bubonerne att uppträda, ofta föregångna af smärtor eller ömhet för tryck på motsvarande ställen. (Ziemssen p. 467). Körtelsvullnaderna uppträda oftast i ljumsken, ofta äfven i axelhålorna eller på halsen, sällan på mer än ett af dessa ställen. Stundom äro de så små att man blott vid noga undersökning finner dem; stundom nå de t. o. m. hönsäggs-storlek. (Ziemssen p. 468).
från hudsystemet:	Elakartad blemma (Plaksins i Selitrennoje). Enligt raport af nakassni atamanen den $\frac{18}{20}$ Dec. hade i Wetljanka funnits fläcktyfus, men ingen pest.	Karbunklar äro aldrig vordne iakttagne, men några läkare sågo stundom ett roseola-exanthem. Glen, en engelsk läkare i Indien, iakttog alltid, t. o. m. då intet roseola-utslag visat sig, en affjällning af öfverhuden. (Hecker p. 107).	Mindre konstanta än bubonerne äro karbunklarne, hvilka oftast uppträda på extremiteterna, sätet eller i nacken. Stundom uti de svåraste fallen ser man, mestadels kort före döden, petechier, vibices och utbredda ecchymoser. (Ziemssen p. 468).
Duration i letalt förlöpande fall:	Från synbarliga insjuknandet till döden förflöto 2 dygn. — Personer, som 2 timmar tidigare varit friska och samtalat med d:r Rutkoffski, sjuknade plötsligt och dogo, under ytterlig prostratio virium efter 2 dygn (Staritskoje). — 2—3 dygn (Selitrennoje).	Prodromal-stadiet varade 1—2 dagar (Hecker p. 106). — Döden inträffade vanligen på 3:dje dagen; öfverlefde de sjuke den fjerde dagen, så voro de vanligen räddade. (Hecker p. 107).	Oftast inträffar döden på 3—5 dagen. Om patienten öfverlefver den 7:de dagen, så är vanligen faran förbi och endast eftersjukdomarne att frukta. (Ziemssen p. 469).

1) Die grossen Volkskrankheiten des Mittelalters. Histor. pathol. Untersuchungen von J. F. C. Hecker, gesammelt und in erweiterter Bearbeitung herausgegeben von D:r August Hirsch. Berlin 1865.

1) Ziemssen. Handb. d. spec. Pathologie u. Therapie B. II. 1. Leipzig 1876.

2) Hirsch. Handb. d. historisch-geographischen Pathologie Band I. Erlangen 1860.

betyda som pestens signa pathognomonica, lika litet som öfriga infektionssjukdomars, framträda under de första två dygnen och således symptomen under invasionstadiet icke kunna gifva oss någon säker ledning för uppgörandet af den differentiella diagnosen. Sjelffallet är att hela den komplex af symptom som tjenar oss såsom grund för uppställandet af diagnosen feber och särskildt infektionsfeber, i allmänhet, för den differentiella diagnosen är helt och hållet oanvändbar. Jag vill derför här endast i förbigående fästa uppmärksamheten på att en del läkare, så ock några af de utländske läkarene inom "pestkommissionen", velat betona den ända till dödsminuten rediga sinnesförfattningen hos pestsjuke i allmänhet och de i Wetljanka isynnerhet såsom ett för den levantiska böldpesten karakteristiskt symptom. Det är och förblir mig emellertid obekant ur hvilka källor de kunnat hemta uppgiften om ett dylikt symptom. — Tilläggas bör också att ansvällning af mjelte och lefver, ehuru ej särskildt nämnda bland feber-symptomen uti vidstående tabell, jemväl räknas såsom temligen konstanta symptom vid infektionssjukdomarne öfverhufvud samt att dessa patologo-anatomiska symptom motsvaras, om ock ingalunda i alla fall, af en mer eller mindre intensiv smärta i hypochondrierna, sådan man uppger att den skulle hafva förekommit hos den allra första pestsjuka, Mavra Pisarjeva.

Äfven om man, såsom jag, ville abstrahera från Doeppners uppgifter, de der uppges vara skrifna på "kammare", utan att han sjelf skulle hafva följt med sjukdomen, en uppgift som vinner i styrka genom den särdeles detaljerade framställningen, så hafva vi dock från Wetljanka, från Staritskoje och från Selitrennoje så många och af flere läkare-ögonvittnen samstämmigt afgifna uppgifter om blodhosta eller symptom från lungorna, hvilka symptom icke varit undantag, alldenstund de så ofta upprepas i raporterne, ej heller oväsendtliga, alldenstund resp. läkare af

dem tagit sig anledning till sådana diagnoser som i tabellen uppräknas; med ett ord material nog att, i likhet med Rysslands store diagnostiker S. P. Botkin, den 11/23 Jan. d. å. i Petersburger-läkaresällskapet, uttala oss för att i Astrakanska guvernementet herrskat indisk pest, en sjukdomsform hvilken Botkin träffande ställer i samma förhållande till den levantiska pesten som det mellan den biliösa tyfoiden och febris recurrens.

Körtelsvullnaderne (bubonerne) förekomma vid hvardera pestformen, ehuru den indiska pestens relativt hastiga förlopp gör att de icke hinna uppträda, innan redan döden mellankommer.

Med afseende å den differentiella diagnosen mellan de båda af Hirsch uppställda pestformerne har epidemin inom det Astrakanska guvernementet riktat vetenskapen med det numer oomkullkasteliga faktum, att dessa tvenne sjukdomsformer i sjelfva verket äro en och samma sjukdom, den der, under vissa ännu obekanta förhållanden, kan kompliceras med ett lunglidande, som i en febersjukdom naturligtvis måste vara af en högeligen svår prognostisk betydelse.

Roseola-utslaget, gemensamt för båda formerne, motsäger icke denna vår slutsats, lika litet som karbunklarne, de der ingalunda ens vid den levantiska pesten utgöra något konstant symptom.

Sjelfva sjukdomsförloppet (duration) i Wetljanka, Staritskoje och Selitrennöje öfverensstämmer med den beskrifning Hirsch sjelf lemnat på den indiska pesten. De icke fåtaliga fall då sjukdomen varat mer än 3 eller 4 dygn bevisa åter, genom de sedermera uppkommande bubonerne, att sjukdomens grundform varit böldpest, men att denna böldpest-epidemi varit complicerad med lungaffektioner.

Det länder Hirsch till föga heder, att han i Moskva velat förneka sina egna i tabellen samvetsgrannt återgifna

ord; ty sedan han år 1860 (möjligen tidigare, ty jag eger ej här tillhands Virchows Archiv) i vetenskapen infört en med lungaffektioner och buboner komplicerad infektionssjukdom under benämningen indisk pest, så står det år 1879 icke längre i hans skön eller i hans magt att utplåna hvad han skrifvit. Vetenskapen har inregistrerat den indiska pesten just sådan som Hirsch sjelf i tiden definierat densamma och sådan kommer den ock att qvarstå i vetenskapen, äfven efter det Hirsch möjligen biträdt Botkins ofvan framställda uppfattning af de båda pestformerne.

Såvida han, Hirsch, ännu hade velat upprätthålla sina tvenne pestformer, så hade han utan tvekan bort uttala diagnosen: indisk pest, ty material för att stadga sin mening hade han då redan nog. Att han med sin origtiga diagnos tror sig hafva gjort Rysslands allmänhet en tjenst kan icke ursäkta honom, likasom denna förevändning icke kan ursäkta professor Eichwald för att han, en kliniker ex professo, i Wetljanka vid sektionsbordet diagnosticerade kroupös lunginflammation hos en 15-årig flicka, som efter halftannat dygns febersjukdom afled och post mortem företedde svälld lefver, svälld mjelte och härdar af rödbrun, fast lungsubstans (lobulär pneumoni).

Den kurativa behandlingen af de epidemisjuke inom det Astrakanska guvernementet har heller icke ökat vårt terapeutiska vetande med några positiva erfarenhetsrön, ity att den enda erfarenhet man trott sig hafva gjort kan sammanfattas deri att all behandling visade sig absolut resultatlös.

Dock bör heller icke med tystnad förbigås en uppgift, som jag erhöll af fullt trovärdig person, af innehåll att de ryske läkarene hvilka i Nov. och Dec. 1878 beordrades till Wetljanka voro så qvalitativt som qvantitativt ytterst illa försedde med läkemedel; att i sjelfva byn, såsom man också lätt kan förstå, sådana i början alldeles

saknades; att till följd af innevånarnes låga kulturståndpunkt, ortens fattigdom på bränsle och isynnerhet den paniska förskräckelse som hade gripit byns befolkning, läkarene ledo af hunger, köld och brist på den uppassning som för en medlem af ett civiliseradt samhälle är ett oafvisligt behof. Den knappa föda, hvilken de hade varit i stånd att erhålla, hade oftast varit ofullständigt tillredd och derigenom otjenlig att vid magt hålla deras af umbäranden och ansträngningar undergräfda krafter.

Den söder eller sydvest om Wolga belägna delen af Astrakanska guvernementet, en enda vidsträckt sandstepp, är så godt som oodlad och bebos till öfvervägande del af nomadiserande kalmucker, under det att den norr om Wolga belägna (för mig okända) sandsteppen bebos af kirgiser. Endast tätt utmed flodstranden å ömse sidor träffar man en befolkning af mer eller mindre rent slavänskt ursprung, de s. k. Astrakanske kosackerne, hvilka bebo aderton byar eller stanitsor utmed floden. Af dessa byar ligga tretton inom det Astrakanska och fem inom det Saratoffska guvernementet.

De byar man passerar på väg från Zarizyn nedåt Astrakan äro nästan alla hvarandras mer eller mindre trogna kopior, dock med den olikhet att de högre upp belägna, ned till Tschorni Jarr, äro trängre bebyggda, boningshusen mer låga och förfallna, snuskigheten relativt större. Till folknumerären torde få af dem uppvisa mindre än 1,000 innevånare, men några t. o. m. 2,000 och derutöfver. Såsom nämndt äro dessa innevånare kosacker.

Hufvudnäringen är fiske, dernäst boskapsskötsel och ett obetydligt jordbruk. Fisket är innevånarne tillåtet (mot afgift?) från 14 Nov. till 15 Mars g. st., men från 15 Mars två veckor framåt står det enhvar fritt att, utan afgift, fiska så mycket han gitter och förstår. Till hela den

öfriga delen af året är fisket, för flere år arrenderadt af fiskhandlande. Emedan fisken naturligtvis icke länge kan förvaras i färskt tillstånd, så nedsättes den uti de s. k. vatagorna, hvilka jag utber mig att längre fram få något närmare beskrifva. (På hvilket sätt fisket bedrifves har jag ej kunnat inhemta, emedan fisket för detta år dels varit helt och hållet förbjudet, med anledning af pesten, dels ännu icke hade vidtagit, då jag återvände från Astrakan.)

Husdjursskötseln omfattar hästar, hornboskap och får, något litet getter, svin och fjäderfän. — Till vinterfoder mejas det på steppen växande vilda gräset.

Såsom nämndt utgöres hela landskapet söder och sydvest om Wolga af en enda sandstepp. Denna sand är dock icke ren utan uppblandad med lera. I Wetljanka bemärktes, ehuru icke öfverallt ett mycket tunnt, till färgen brunt jord- (humus-) lager; efter detta följde nämnda lerblandade sand, i otydligt afsatta lager, till en sammanlagd mägtighet af 3—4 famnar; derpå ett 6—8 tum tjockt mergellager, uti hvilket sågos välbibehållna skal af Paludinella stagnalis och Neritina fluviatilis. Ett ojemntjockt sandlager skilde nyssnämnda från ett äfvenledes omkring 6 tum tjockt lager, hvilket tycktes hålla lera och var egendomligt mjukt, löst, liksom svampigt. I ett ännu lägre, likaledes af sand begränsadt lager märktes på ett ställe antydningar till kristaller. Under detta sistnämnda funnos till oräkneligt antal tunna (föga mer än halftumtjocka) svagt vågiga lager af sand. På strandbrädden, från hvilken nästan tvärbrant höjde sig den 10—12 famnar höga strand-vallen (på ryska "jarr") sågos skal af en Paludina, två arter Cardium, Unio och Dreissena.

Jordbruket står temligen lågt. Den sandiga jorden gödslas aldrig, utan ristas upp med plog, hvarpå sådden omedelbart verkställes. Råg, hafre, korn, t. o. m. hvete uppgafs vara föremål för odling, ris importeras. — Den 8 Mars g. st. såg jag förste såningsman i trakten af Wetl-

janka, der snö emellertid hade fallit samma dag och dagen derförinnan.

Beträffande befolkningens inom Astrakanska guvernementet ekonomiska förhållanden meddelar R. B. N:o 5 för 1879 en officiel uppgift, hvilken jag tillåter mig att här intaga, med förutskickande af en erinran om att jordbruket uti nämnda guvernements ekonomi spelar en vida mindre roll än i de flesta andra sådana.

Hela guvernementet egde i slutet af 1878 en befolkning af 230,000 själar, 115,399 manliga och 114,601 qvinliga. (Deraf torde, enligt en annan uppgift, på Tschornojarska och Jenotajeffska kretsarne belöpa sig 118,000 innev. med en jordareal af 820,000 desjatiner; hvarje desjatin = 2,2 finska tunnland.)

Under vanliga år är medelafkastningen af höstsäd $5^1/_7$, vårsäd $3^1/_2$ och potäter $4^3/_4$; år 1878 utgjorde afkastningen 156,598 tschetvert höstsäd, 278,136 tsch. vårsäd och 22,561 tsch. potäter, eller tillsamman 457,295 tsch. (En tschetvert = 80 finska kannor, en finsk tunna = 63 f. kannor, alltså en tschetvert ungefär = $1^1/_4$ f. tunna.) Om man från detta belopp afdrager 90,753 tsch. som äro nödiga till utsäde, så återstå till konsumtion 366,542 tsch. Dessutom funnos den 1 Nov. g. st. 1878 uti sädesmagasinen till försäljning afsedd spanmål af olika slag till ett belopp af 241,725 tsch., i kommunalmagasin 63,569 tsch. och vid fiskeriinrättningar, till arbetsfolkets förplägning 2,414 tsch. eller inalles 674,251 tsch., oberäknadt det af enskilde spekulanter inom Astrakanska och Krasnojarska kretsarne uppköpta beloppet. Såsom medelkonsumtionsbelopp per år och person beräknar samma uppsats 2 tschetvert.

I sammanhang härmed torde det ytterligare tillåtas mig att återgifva, efter R. B. N:o 58 för 1879, arbetslönerne per dag inom Astrakanska guvernementet, under år 1878:

Tiden.	Hästdagsverk.		Karldagsverk.		Qvinnodagsverk.	
	Egen mat.	Husb. mat.	Egen mat.	Husb. mat.	Egen mat.	Husb. mbt.
Vårsådd	1—2 rub.	0:35—1:60	0:60—1:20	0:85—1:00	0:40—0;75	0:20—0:60
Höslåtter				0:50—1:50		0:30—0:80
Skörd				0:80—1:50		0:50—0:80

Vid fisktiden var, uppgaf man för mig, ersättningen för ett karldagsverk olika, ända till 1 eller 1½ rub.; för qvinnorna uppgaf man intet exakt. — Prisen äro alltigenom angifna i pappersrubel och kopek.

Väderleken uppges kunna vara ganska kall t. o. m. ännu i början af Mars g. st., men efter den 25 Mars pläga hvarken frost eller kalla dagar mer förekomma, utan man börjar från den tiden redan att gå sommarklädd d. v. s. i skjortärmarne o. s. v. Detta år tycktes vilja göra ett undantag, ity att ännu den 7 och 8 Mars g. st. i Wetljanka föll ända till 2—3 tum högt snö, hvarjemte luften ditintills hade hållit sig allt annat än vårlig.

Wetljanka, lik alla andra stanitsor deri att gårdarne äro ordnade längs en eller ett par genom hela eller större delen af byns längd förlöpande (½, 1, 1½ verst långa) gator, hvilka i bredd stundom öfverträffa de bredaste gatorna i våra större städer och endast här och hvar afbrytas af tvärgator; skiljer sig från dem till sin fördel derigenom att gårdsplanerne äro rymligare, boningshusen till följd deraf längre från hvarannan samt, åtminstone vid tiden för mitt besök — orsaken lemnas derhän —, snyggare än i många andra byar. Sannt är att man vid ett besök kring byns utkant, längs kordongen, kunde öfvertyga sig om att orenligheten från gårdarne endast flyttat ungefär ett bösshåll utanför byn; sannt är att badstugor funnos få och dåliga, att s. k. lieux d'aisance fullkomligt saknades, att innevånarne sjelfve i sitt dagliga lif icke syntes fästa alltför stor vigt vid renligheten; att brunnar totalt saknades,

hvarför allt vatten hemtades ur Wolga. Men allt detta oaktadt gjorde Wetljanka ett snarare behagligt än obehagligt intryck på den, som anlände dit, fulladdad med de hemskaste skildringar om den gräsliga osnygghet, som sades vara rådande der. — Byn har ett temligen stort torg, vid hvilket den provisionella telegrafstationen var belägen; en tätt utom densamma belägen kyrka samt derinvid begrafningsplatsen, å hvars yta, till följd af att i pest aflidne voro vordne där begrafne, man befallt att ett jemntjockt famnshögt lager af sand borde anbringas, förutom klorkalk eller bränd kalk, o. a. dyl. desinfektionsmedel. Vid min afresa från orten hade man ännu icke hunnit längre än till att på tre sidor omge platsen med en en-famn-djup graf och innanför den en famnhög sandvall; på den fjerde från byn vända sidan fanns endast ett träd staket. Innanför vallen märktes omkring 45 i storlek varierande sandhögar, — de i pesten aflidne uppgåfvos vara 372 — samt här och hvar spår af kalk. Två verst utanför byn, men i en helt annan rigtning, lågo, hela den tid jag uppehöll mig i Wetljanka, några bastmattor innehållande, som det tycktes, bränd kalk.

Boningshusen, liksom gårdarne, voro, på några undantag när, alla uppförda efter samma plan och inrymde en förstuga, ett kök med en ofantlig ugn (naturligtvis med sofplats), ett sängrum (för främmande?) och ett gästrum. Vanligen eldas med kreaturs- och hästspillning, nu eldades med ved, som ryska regeringen låtit dela ut. Befolkningen tycktes älska en verklig badstuguvärme, till hvars bibehållande man äfven iakttog den försigtigheten att, vid skymningens inbrott, stänga till de utvändigt anbragta fönsterluckorna. — Boningshusen voro mestadels uppförda af fyratums plankor eller af itu-sågade obilade stockar. Mellantaket, liksom golfvet, af bräder hvilande på 3 eller 4 bjelkar; golfvet utan trossbotten och mellantaket utan fyllning. Vattentaket af bräder, vass, halm eller hö. Under

hvarje boning fanns gemenligen en källare (grop) för förvaring af lifsmedel. Grundval saknades i de flesta fall och ersattes af en massiv stubbe under hvart och ett af husets hörn. För att hindra golfdrag, der det nedersta stockhvarfvet var öfver jordytan, funnos ganska ofta rundtomkring husen på en fots afstånd från väggarne, ett af vide flätadt gärde, innanför hvilket man kastat sand eller jord till jemnhöjd med gärdets öfre rand. På gårdsplanen märktes, enligt regel, vidare en liten koja med spis, en matbod, ett redskapsskjul och ett dylikt för kreaturen, ifall dessa hugnades med tak öfver hufvudet. Nu syntes väl icke, men sades likvisst under vanliga tider höra till de regelmässiga inventarierna, en liten vataga eller lar, egentligen ett parallellipipediskt tråg af plankor, inrymmande efter egarens råd och lägenhet, 10-, 15-, 20- eller 25,000 saltade fiskar. Sjelffallet kan uti en slik primitiv vataga inga strängt rationella mått och steg tagas för att hindra varans förskämning och, ehuru jag ej med bestämdhet kan påstå det, så vågar jag dock hålla för att det högljudda skränet i några ryska tidningar öfver den gräsliga osnyggheten i och den outhärdeliga stanken från vatagorna längs Wolga, rättvisligen bör i främsta hand gälla dessa enskild allmoge tillhörige vatagor och ej de större, enskilde affärsmän tillhöriga. — I sammanhang med detta bör jag tillägga att, enligt uppgift, kronan gratis eller mot en högst ringa afgift årligen utdelar 2 pud 5 skålpund salt per själ, för att bereda allmogen nödig lättnad vid tillgodogörandet af Wolgas fiskskatter.

Beklädnaden är af linne- eller bomullstyg och snitten densamma som i mellersta och norra Ryssland. Om vintern kommer till den ännu pelsar och pelsmössor. Qvinnorna bära, sades det, hvarken sommar- eller vinter några benkläder.

Flertalet innebyggare hade ett temligen blodfattigt utseende. — Syfilis sades vara, mycket spridd i byn.

En vataga, en af flere smärre afdelningar bestående källare för förvarande af saltad fisk, är till principen konstruerad på följande sätt:

Uti den 12—13 famnar höga, lodrätt stupande strandbranten gräfves en bred och beqväm körväg från flodbrädden upp ungefär till jemnhöjd med det omgifvande landskapets yta. Här öfvergår vägen i en större brädbelagd platform, vid hvars ena med floden paralella långsida höjer sig en byggnad med en eller flere dubbeldörrar; framsidan i förhållande till jordytan närmast omkring, erbjuder oss fullkomligt samma bild som de ännu existerande åbodarne i Åbo och erinrar om hvilken som helst i en backsluttning ingräfd källare. Frontsidan är fullständig; taket, ehuru höljdt af jord och nästan plant, är bygd af stadiga på sparrar hvilande plankor samt företer, efter vatagans storlek, två, tre, fyra eller flere „skylight"-ar. Bak- och sidoväggarne försvinna helt och hållet i jorden.

Vatagan består af en främre, mindre del, ej djupare infälld i jorden än att bottnet står i ett plan med platformen, samt en bakre, större; den förre utgöres af en vidpass 1,5—2 famnar bred gång och på ömse sidor om den ett rymligt salt magasin. (Saltet härstammar uteslutande från saltförande sjöar norr om Wolga och uppges hafva det företrädet framför bergsaltet att det ej fräter fisken; egentligt hafssalt skall icke förekomma.) Den bakre större afdelningen består af ett midtelskepp och tvänne sidoskepp, för att begagna ett begripligt om också ej fullt exakt uttryck. Alla dessa skepp hafva samma djup, två gånger så stort som den främre afdelningens, och samma längd, vertikal med flodbrädden; men midtelskeppet är minst två, om ej tre, fyra gånger bredare än hvardera sidoskeppet samt i horizontal-rigtning åter deladt i en öfre och en undre hälft, skilda från hvarandra genom ett brädgolf, hvilket gemenligen befinner sig i jemnhöjd med eller något lägre än den yttre platformen.

Sidoskeppen äro afsedda att fyllas med den is hvilken skall hålla luften i vatagan sval och frisk äfven under de hetaste sommardagar. Man uppger att isen godt skall kunna hålla sig tills Wolga om hösten belägges med ny is. — Midtelpartiets nedre, 3½ arschin (8,4 fot) djupa hälft är afdelad i flere smärre fack (lårar), bygda, liksom för öfrigt hela vatagan af tätt digtade stockar, så att vatten ej läcker ur dessa fack. Uti dessa fack inlägges först ett lager salt, så ett lager fisk, så åter salt och fisk lagervis tills facket är nästan fullt. Den öfre hälften af midtelskeppet är merendels tom eller upptages provisionellt af de tunnor, i hvilka fisken inpackas för att vidare befordras. — De stora vatagor, jag sett, hafva, åtminstone för tillfället, varit i ett med afseende å renlighet oklanderligt skick och ej annat än i lindrig grad spridt den kända för saltfisklake egna lukten.

Såsom förklaring öfver uppkomsten af det ofvanantydda tidningsskränet mot vatagorna har jag hört följande tvänne omständigheter framhållas.

För någon längre tid tillbaka skall vid fiskerierna utmed Wolga hafva bedrifvits i stor skala transjuderi och emedan det efter sjudningen återstående fiskgrumset gemenligen, utan några vidare försigtighetsmått, vräktes ut och lemnades att ruttna på stränderne i solbaddet, så alstrades utmed floden dessa för alla flodfarare vämjeliga stank-atmosferer, hvilka, om ock, såsom man uppgett, numer tillhörande historien, likvisst fortlefva i friskt minne hos de resande, som råkat ut för desamma.

En annan uppfattning af detta skrän har jag hört uttalas af en person, som på en gång genom sin ställning i samhället och sin egenskap af ointresserad synes, förtjent af förtroende. Denna person ville tillskrifva de för fiskhandlandena oförmonliga tidningsuppsattserne helt enkelt ett begär eller ett försök att sålunda utpressa penningar hos desse handlande. Jag anför denna uppfattning natur-

ligtvis utan att på något sätt vilja göra mig solidarisk med dess upphofsman.

På tal om fisket torde böra erinras om att Astrakanska guvernementets förnämsta exportartikel, om man, såsom tillbörligt är, undantager varor, som transito införas till Ryssland från Persien eller de ryska besittningarna vid Kaspiska hafvet, utgöres af den fisk, som fångas inom Wolgas nedanför Zarizyn liggande armar. Produkterne af boskapsskötseln, under form af halfberedda hudar, representera endast omkring en half million rubel. Ett bevis bland andra på den ringa omvårdnad, som egnas dylika produkter (ehuru visserligen icke ensamt här i detta guvernement) är att färdiga pelsar och fällar af får- och andra skinn, hvilka hafva ett ganska vackert utseende, sprida en ganska stark lukt antydande deras halfråa beskaffenhet.

Innan jag helt och hållet lemnar fisket såsom aetiologiskt moment för sjukdomar, bör jag ännu tillägga att en fisk-patron i Astrakan, den der för öfrigt med indignation ville tillbakavisa beskyllningen att vatagorna, genom den vid desamma rådande stora osnyggheten, skulle hafva någonsomhelst del i epidemins uppkomst, erkänt att praxis vid fiskerierna vore sådan, att den fisklake, som uppkommer vid nedsaltningen af höstfisken, icke förstöres eller tömmes sedan denna fisk är vorden försåld, utan användes ännu för vårfiskens nedsaltning, men säljes på hösten till allmogen som sedermera använder densamma i sina husbehofsvatagor eller „lari”.

Enskilda personer i Astrakan meddelade att för någon tid tillbaka osnyggheten i vatagorna skulle hafva varit mycket större än nu samt att särskildt luften i „lari”, d. v. s. facken inom vatagorna, skulle hafva varit så irrespirabel att arbetare formligen förqväfts i dem.

Såsom i det föregående är nämndt, har man kunnat följa epidemins spår till Mavra Pisarjevas hem i Wetljanka, men här förlorar man alla vidare spår och inträder på

hypotesernes, de mer eller mindre lösliga, mer eller mindre geniala förutsättningarnas område.

Få, om någon, hafva vågat uttala sig för att en levantisk eller indisk pest skulle kunna uppstå autochtont i Europa; man vill knappast erkänna möjligheten af pestfall motsvarande de numer erkända kolerafallen, som under binamnet „nostras" uppställas vid sidan af den asiatiska koleran. Meningsolikheterna med afseende å epidemins i Wetljanka ursprung hänföra sig endast till orten, från hvilken epidemin vore vorden importerad. Prof. Eichwald (Petersburg), som, med en ihärdighet, hvilken man i vetenskapens intresse gerna hade sett bättre använd, sökte göra troligt att krigare, som från den aktiva ryska armén i Mindre Asien återvändt hem, skulle hafva bragt smittan till Ryssland, ville t. o. m. hålla för att „pesten" skulle hafva funnits i Wetljanka tidigare än Mavra Pisarjeva begaf sig till Astrakan (eller Forpost). Imellertid var och förblef han skyldig bevisen för detta sitt antagande.

Till Wetljanka hade från armén återvändt i September 1 konvalescent, i Oktober 3—4 dylika samt den 22 Okt. g. st. den första truppen hemförlofvade kosacker till ett antal af 32 man af det 2:dra Astrakanska regimentet, samt slutligen den 7, 8 eller 9 Nov. g. st. den andra och sista truppen bestående af 40 man af 3:dje regimentet.

Vid nämnda armé skulle, enligt grefve Loris-Melikoff, hafva förekommit en förödande tyfus med buboner och stor dödlighet, fastän läkarene hade bestridt att pest der skulle hafva visat sig. — Enligt mundtligt meddelande af den i det föregående nämnde läkaren Gerz i Astrakan skulle derimot några ryske militärläkare, bland hvilka D:r G. särskildt erinrade sig den i Wetljanka i pest aflidne läkaren Koch, hafva erkänt, att vid den kaukasisk-ryska armén skulle hafva herrskat och härjat svårt en sjukdom, som uti sina symptom skulle hafva haft mycken öfverenstämmelse med pesten i Wetljanka; och D:r Hörschelmann

uppgaf vid ett Petersburger-allmänna-läkareföreningens möte den 16 Jan. 1879, att redan under belägringen af Kars skulle hafva förekommit enstaka fall af böld-pest i Hassan-Kaleh. (*P. H. 77.*)

Hurusomhelst än därmed må hafva förhållit sig, så finner man dock vid första ögonkastet att pestsmittämnet i Wetljanka månde hafva träffat på en utomordentligt gynsam jordmon.

Den andra åsigten förlägger epidemins ursprung till staden Rescht i Persien, ehuru icke heller den förmår uppvisa sammanhanget mellan epidemin i Rescht och den gamla gummans i Wetljanka insjuknande; och dock framgår ur officiella raporter att man, under epidemin inom det Astrakanska guvernementet, ansett sig kunna konstatera den, för resten fortfarande tvist underkastade satsen att pesten skulle spridas uteslutande genom omedelbar beröring, under det att belägenhet invid besmittade bostäder vore afgjordt utan inflytande på morbiliteten i denna sjukdom.

Sedan ryska auktoriteterna år 1877 erhållit tillförlitliga uppgifter om att i staden Rescht herrskade en elakartad tyfus och en perniciös malaria med inflammation af lymfkörtlarne, enligt andra nppgifter sporadisk pest eller en denna mycket liknande sjukdom, öppnades hafs-karantäner i Astereh och Baku samt en landkarantän i Bjeljasuvar. Derjemte föreskrefs en 3-dygns observation för fartyg destinerade till Astrakan och samtidigt sändes läkare till Rescht för att studera sjukdomen.

Desse läkare inberättade att i Rescht verkligen herrskade en epidemisk pestis hominum, ehuru hvarken in- eller extensivt särdeles elakartad; epidemin hade vid tiden för berättelsens affattande, d. 5 Juni g. st., varit inskränkt till förnämligast staden Rescht och några närbelägne byar, uti hvilka från Rescht anlände personer hade sjuknat och dött. Samma var äfven fallet med hamnstaden Enseli och

byn Halkall, uti hvilken sistnämnda sjukdomen upphörde i förra hälften af Augusti s. å.

Med anledning af dessa upplysningar och i ändamål att skydda Rysslands besittningar vid Kaspiska hafvet och i Trans-kaukasien sändes läkare till Ardebil och Tauris för att följa med sjukdomens gång; vid karantänen i Apscheron (Baku) fastställdes till en början 7-, sedermera 10-dygns renings-termin; en ny „brandvakt" förlades till trakten af floden Kur's mynning och en internationell kommission af ryske och persiske läkare tillförordnades för att anvisa sättet för staden Reschts desinficiering och att öfvervaka dithörande åtgärder.

Oaktadt innevånarne i Rescht visade icke blott liknöjdhet för utan ock motstånd mot de hygieniska arbetena, så kröntes dock dessa energiska åtgärder med full framgång, enligt ett referat i R. B. N:o 36 för 1879. Denna framgång torde väl också hafva föranledt att karantänen invid Baku redan år 1878 åter upphörde, såsom jag på enskild väg har erfarit.

Uti ett i R. B. N:o 81 för 1879 intaget referat af medicinaldepartementets redogörelse för år 1877 framgår ingenstädes att pest skulle hafva visat sig i det Astrakanska guvernementet samt uppges uttryckligen att tyfus icke under någon form hade förekommit inom bl. a. det Astrakanska guvernementet.

Såsom nämndt förgick en god tid innan ryska regeringen erhöll kännedom om epidemin i det Astrakanska guvernementet. Sådant är också ganska naturligt, emedan detta guvernement ligger långt aflägset från rikets hufvudstad och dertill under senhösten, vintern och våren är delaktigt af få af vår tids förbättrade kommunikations-medel. Ehuru residens-staden Astrakan stod i telegrafisk förbindelse med hufvudstaden, så var sådant likväl icke fallet

med de byar, uti hvilka epidemin först uppträdde och derför kunde guvernören i Astrakan icke så omedelbart varda försatt i kännedom om hvad som föregick i Wetljanka. Till en början kommo endast småningom enskilda underrättelser derifrån och såvida någon öfverhufvud bör anses skyldig till att genom uraktlåtenhet hafva vållat att epidemin fick så pass länge ostördt härja bland Wetljankas befolkning, så vore det utan tvifvel resp. kosackmyndigheter och särskildt den medicinske målsmannen, kosacköfverläkaren Doeppner. Yttranden af enskilda personer, med hvilka jag likväl ej vill anses solidarisk, ville t. o. m. påbörda Doeppner en ganska grof vårdslöshet, med afseende derå att han, enligt sagesmännens förmenande, skulle vid sitt första besök på orten hafva uraktlåtit att, genom besök hos och undersökning af de sjuke, öfvertyga sig om sjukdomens karaktär. Likaledes förmenade desse sagesmän att Doeppner, vid sitt senare besök, genom den emellertid envist fortfarande sjukdomens bevisade starka smittosamhet och stora dödlighet skulle hafva varit till den grad uppskrämd, att han dåmer icke hade haft mod att utföra det, som han vid det första besöket, vare sig af skepticism eller likgiltighet, försummat.

Huru som helst än dermed må förhålla sig, så hade imellertid gudinnan Fama uppsnappat underrättelserne om de öfvergifne invånarnes i Wetljanka hemska belägenhet och heller icke varit sen att vidare utsprida desamma i allt aflägsnare kretsar. Anmärkningsvärdt är att, t. o. m. då regeringen redan hade börjat vidtaga mått och steg till hämmande af epidemin, allmänheten i Ryssland med ganska stor liknöjdhet upptog hela saken; först sedan underrättelserne om den fara, som hotade Europa från dess aflägsnaste öster, framkallat energiska och för Rysslands export högeligen hinderliga åtgärder från de vestra grannstaternes sida, vaknade hela den ryska allmänheten till besinning af att frågan i sjelfva verket rörde också riket i

dess helhet och icke blott den undangömda byn Wetljanka. Tack vare tidningarna, inom en handvändning genljödo alla rikets landsändar af nyheter om pesten, mången gång till ytterlighet öfverdrifna och vanställande. Det kunde icke slå fel att ju icke, till följd af dylika skildringar, en panik skulle uppkomma, om ock icke så farlig och skickelsediger som den i sjelfva byn Wetljanka, och så som alla tiders erfarenhet gett vid hand, så inträffade också nu, att nemligen de närmast till epidemiorten belägna landsändarne togo saken lugnast.

Knappt gick någon dag förbi utan att tidningarna hade att meddela om pestfall från skilda orter inom det europeiska Ryssland, dels med, dels utan dödlig utgång. I detta afseende hade regeringen en ingalunde oväsendtlig hjelp af tidningarna och gjorde dem också all rättvisa genom att egna noggrann uppmärksamhet åt hvarje t. o. m. det obetydligaste och mest osannolika fall.

Huru öfverdrifna tidningarnas notiser om pesten än voro mången gång, så böra de likväl tillerkännas en välgörande verkan, emedan man, med ledning af offentliga eller annars trovärdiga uppgifter, får draga en berättigad slutsats att den allmänna helsovården i Ryssland icke omfattas med önskvärdt intresse och regeringens i detta syfte utfärdade påbud i många, kanske de flesta fall paralyseras af individernas okunnighet och lojhet, eller på sega fördomar baserade passiva motstånd. Nu derimot lyckades den allmänna helsovårdens billiga fordringar vinna gehör. På de flesta orter, t. o. m. långt bort från pesttrakterne, utvecklades en berömvärd ifver och sparades icke penningar, då det nu gällde att skydda sig mot en förhärjande fiende, hvars grymma framfart i Moskva, för något mer än hundra år sedan, ännu icke hade hunnit falla i glömska hos den generation, som från fäders och faderfäders läppar hört de hårresande skildringarna om denna Guds straffdom öfver modren-Moskva.

Tyvärr nödgas jag i sammanhang härmed anföra att tidningen S:t Peterburgskia Vädomosti redan den 1 Mars d. å. meddelade att man på många orter åter uppgifvit tanken på att utföra de tidigare fattade besluten angående hygieniska mått och steg, emedan epidemin allaredan hade upphört. (P. H. N:o 61).

Såsom tillbörligt är vill jag först redogöra för de mått och steg, som vidtogos på sjelfva de smittade orterne och inom de närmast intresserade tvenne guvernementen, men anser lämpligast att förutskicka några notiser om åtgärder vidtagna för att förekomma import af smittosamma sjukdomar genom armén.

R. B. N:o 33 och 48 för år 1879 meddelar en redogörelse öfver de åtgärder som vidtagits af den kommission, hvilken hade fått sig uppdraget att desinficiera kläder och munitionspersedlar tillhöriga trupper af den aktiva armén, hvilka sjöledes skulle återvända från krigsteatern. Ur denna redogörelse framgår, att man om hösten 1878 vidtagit följande mått och steg, hvilka afsågo att betrygga ett godt helsotillstånd bland trupperne „så mycket mer som 11:te kåren, under sin marsch genom Rumänien, lemnat på sin väg ett ganska betydande antal sjuke.“

1:o I enlighet med de allernådigst gillade förslagen skulle Donau arméns trupper öfverföras till Odessa, Nikolajeff och Sevastópol. I hvar en af dessa hamnar utsågs en militär-medicinal-kommission, som skulle ega att besigtiga ankommande manskap;

2:o all soldateskens egendom borde besigtigas, redan före afmarschen från krigsskådeplatsen; den del deraf, som egarene ville afbörda sig, noga samlas och tillintetgöras; linnekläder, väfnader och allt som kunde det borde tvättas; tältdukar omsorgsfullt tvättas med tvål och vatten; bland trossen befintliga kläder och väfnader borde piskas och vädras, antingen utbredda eller uthängda i solen; kläder afsedda att af manskapet begagnas under marschen

starkt piskas och till minst en hel dag utbredas i solen; åt manskapet borde beredas tillfälle att bada sig eller tvätta sig öfver hela kroppen; dagen före afmarschen borde alla dessa åtgärder kontrolleras;

3:o de för transporten afsedda fartygen borde omsorgsfullt skyddas mot infektion (på hvad sätt?) och hållas synnerligen rena;

4:o intill dess trupperne hunnit varda underkastade desinfektion, borde de isoleras från innevånarene på hamnorterne samt disloceras i bivuaker så rymligt som möjligt;

5:o sedan manskapet kommit till de bestämda quarterings-orterne, borde ånyo kläder, tält och dyl. m. desinficieras i hög temperatur (ånga);

6:o med tillämpande af den strängaste desinfektion borde trupperne stanna i hamnorterne om möjligt minst 10 dygn samt fortsätta hemfärden med långa uppehåll;

7:o efter manskapets ankomst till den egentliga kantoneringsorten borde det icke kaserneras, utan disloceras i omgifvande bygder hos innebyggarene eller, om väderleken skulle tillåta det, i läger;

8:o jernvägsvagnarne borde efter hvarje färd desinficieras och dessutom stationerna noga granskas med afseende å renlighet och desinficieras.

Såsom resultat af denna kommissions verksamhet anföres att trupperne, 119,849 soldater och 3115 officerare, hade haft att fägna sig åt ett godt hygieniskt tillstånd och icke importerat någon infektion till fäderneslandet, oaktadt de under kampanjen utstående försakelserne och truppernes långa uppehåll på orter inficierade med smittosamma sjukdomar.

Liken efter aflidne begrof man, under tiden för paniken, å den vanliga begrafningsplatsen, men för framtiden föreslog doktor Krassoffski, att en begrafningsplats borde

anläggas minst $1^1/_2$ verst utom byn och den gamla beströs med kalk.

Hus, i hvilka epidemisjuke förekommit, desinficierades genom rökning med svafvel eller klor, vädring och besprutning med karbolsyra; gårdar och afträden (där sådana funnos) begjötos med en lösning af jernvitriol och karbolsyra. Gång- och linnekläder brändes och ersattes, på requisition af läkare eller annan vederbörlig myndighet, kostnadsfritt med nya ur Röda korsets förråd.

De sjuke aflägsnade man från de friske; man omgaf hvarje hus, som inneslöt eller hade inneslutit pestsjuke, med en vaktpost-kedja och hela orten med en kordong af vaktposter. Kommunikationen mellan enskilda byar inställdes; t. o. m. inom samma by anordnades, t. ex. i Prischibino och Staritskoje, afspärrning af hela den besmittade eller misstänkta delen medelst anbragta häckar af flätadt vide, hvilka stängde hela gatans bredd. Observations- och bevakningsposter anordnades delvis på befolkningens eget initiativ och vaktgöringen bestred befolkningen sjelf tills de af regeringen dit beordrade truppafdelningarna hade inträffat.

Efter d. 18 och 19 Dec. g. st. ingångna underrättelser om den rådande epidemins stora dödlighet (95%) vidtogos omedelbart åtgärder för att hindra smittans spridning till de guvernementet Astrakan närmast belägna trakterne af Zarizyn-distriktet och i sådant ändamål gick guvernören i Saratoff i författning om inställandet af alla trupp- och fångtransporter mellan guvernementen Astrakan och Saratoff. Den 24 Dec. g. st. voro observationsposter allaredan inrättade uti kolonin Sarepta och i byarne Ivánoffka och Attràd på alla korsvägar, som leda till Zarizyn; dessutom voro order gifna om att vid tiden för Wolgas isläggning anordna ytterligare en sådan post vid Zarizyn för Wolgasidan. Posterne bestodo af kosacker och soldater, hvilka genom att röra sig omkring uti det dem anvisade gebitet

skulle söka förekomma, att foror eller fotgängare från de smittade trakterne, utan faställda karantän-intyg, kunde fortsätta sin resa. För fall af behof funnos vid posterne läkemedel och medicinskt bistånd att tillgå af fältskärer ställda under uppsigt af en från Saratoff kommenderad läkare Bieljaffski. Närmaste befälet öfver posterne var anförtrodt åt en ditkommenderad pristav Ferrari.

I samråd med guvenören i Astrakan hade den i Saratoff anvisat för foror gående i rigtning mot Astrakan väg långs stavropolska linien till byn Krestovoja och derifrån långs Krimska linien genom kalmucksteppen, för hvilket ändamål kosacker voro vordne utsände att bilda patruller och, emedan icke blott varu- utan jemväl persontrafiken hade fått sig denna samma väg anvisad, hade guvernören i Astrakan låtit på vissa offentligen tillkännagifna punkter, uppslå kibitkor samt anmoda kalmuckerne att till dessa provisionella haltpunkter anskaffa furage för skjutshästarne. Postbefordringen från och till Astrakan var rigtad långs Kisliarska postlinien, men all öfrig mellanliggande orters postkommunikation var lemnad vid det gamla, med iakttagande af att alla poster till Zarizyn, intill dess en ordnad karantän hunnit varda åvägabragt, ovilkorligen skulle stanna i byn Popovitskoje af Tschorno-jarska kretsen. — Oberoende af alla dessa åtgärder hade guvernören i Saratoff låtit i hela staden Zarizyn och öfver hela distriktet uppslå kungörelser för att sätta innevånarne i kännedom om medicinal-lagens fordringar (§ 1370).

När sedermera den 26 Dec. g. st. samme guvernör erhållit underrättelse om att fall af den epidemiska sjukdomen förekommit uti Tschornojarska kretsen å poststationen i Staritskoje, ehuru ännu på ett afstånd af omkring 100 verst från Zarizyn, ansåg han nödigt, att, för att fullständigt afbryta kummunikationen med Tschorni Jar och närmast den belägna stanitsor, förvandla den ofvanantydda observationsposten i Sarepta till en karantän. Den 28 Dec.

var denna karantän definitivt inredd; postafdelningen inträffade der dagen förut; den af kosacker ock soldater bestående vakten var vorden förstärkt; tjenstemän för kansligöromålen hade fått order och skulle oförtöfvadt inträffa. För att tillmötesgå den af landstinget, jemte en enhälligt beviljad oinskränkt kredit för hämmande af epidemin, antydda önskan om förstärkning af läkarepersonalen, hade guvernören gått i författning om att få tre läkare och två fältskärer beordrade till Zarinzyn'ska kretsen. Oberoende af mått och steg inom det Astrakanska guvernementet, förstärkte man poster och patruller i staden Zarizyn, samt kallade såsom nämndt en pristav från Duboffka enkom för att öfvervaka dessa patrulleringar. Dessutom hade guvernören gjort framställning hos den i Astrakan om att denne ville förlänga sin karantänlinie på hinsidan Wolga i ändamål att afskära alla vägar till upplandet. Såsnart Wolga skulle hafva lagt sig borde den i det föregående nämnda observationsposten i Zarizyn förvandlas till karantän, i fall annars en sådan dåmer vore behöflig. Slutligen hade samme guvernör i Saratoff hos sin kollega i Astrakan hemställt om sådana mått och steg, att alla, som från Astrakanska guvernementet ville färdas uppåt längs strandområdet af Wolga, borde hafva intyg och forsedlar utvisande hvarifrån de färdades och längs hvilka vägar.

Samtidigt med förvandlingen af posten i Sarepta till en karantän torde Saratoff-guvernören hafva gått i författning om organisering af den kordong, hvilken skulle bevaka gränserne af de närmaste landsdelarne mot möjligen uppdykande flyktingar från de smittade områdena.

Vaktgöringen vid dessa kordonger bestredo 500 Astrakanske kosacker från den 18 (30) Jan. d. å. intill dess för ändamålet dit beordrade 2 regement donska kosacker samt delar af ett (det säffska) infanteriregimentet hunno anlända. Det sistnämnda inträffade i början af Febr. g. st. *(R. B. N:o 36.)*

Enligt mundtligt meddelande af karantänläkaren i Sarepta skulle denna den yttersta eller tredje kordongen (då man nämligen räknar lokalkordongen såsom den första) hafva gått, från Sarepta såsom utgångspunkt, rätt i V. till gränsen för Donska kosackområdet, hafva följt denna gräns till stanitsan Torgovoja och derifrån i rak linie gått till Wolgas sydligaste utloppsarm, lemnande staden Astrakan fri. Åt det andra hållet skulle linien hafva gått från Sarepta i N. O., omfattande byn Ssaplavnoje och staden Tsareff, samt derefter rätt i öster till trakten af de salta sjöarne i Bogati Kultuck, från hvilket ställe den skulle hafva följt guvernementets gräns ned till Kaspiska hafvet. Enligt samme läkares utsago skulle lokalkordongernes vaktposter befinna sig på ett inbördes afstånd af 1 verst, under det att den mellersta vid karantänanstalterne i Ssamjani och (dåmer i) Wjässoffka slutande kordongens poster befunne sig 4 verst från hvarandra. Hvarje post bestode af 5 eller 6 fotsoldater och 5 beridna kosacker, hvilka senare till häst genomkorsade de mellanliggande sträckorna.

Imellertid synes dessa linier icke hafva, till hela deras utsträckning, hunnit verkligen besättas, emedan guvernören i Saratoff d. $\frac{17}{29}$ Jan. yrkar på ett snart i verksättande af linien från Zarizyn till Verchne Aktubinsk, Umett och Prischib, emedan just denna linie komme att afskära alla de vägar, som från låglandet på venstra Wolgastranden leda upp till Zarizyn o. s. v.

Jag vill också lemna oafgjordt huruvida dessa karantänläkarens i Sarepta uppgifter voro fullt exakta eller huruvida icke möjligen min sagesman icke förmått i minnet fasthålla alla enskilda detaljer. Det vissa är, att grefve Loris-Melikoff medelst dagorder af d. 1 Febr. g. st. fastställer väsendtligen andra linier för den yttersta kordongen. Denna i R. B. N:o 39 för d. å. offentliggjorda dagorder lyder i sammandrag såsom följer: Det område som bör cerneras begränsas af en linie dragen från Svätli Jar

i S. O. på högra stranden af Wolga och parallelt med henne till Ssamjani (den vestra kordongen) förlöpande långs gränsen mellan kalmuckernes och böndernes länderier. Från Ssamjani förlöper linien till Petropavloffsk och vidare, korsande Wolga och Aktuba till venstra stranden, der den, omfattande alla byar och stanitsor med dessas länderier, kringgår staden Tsareff från dennas vestra sida men lemnar sjelfva staden fri samt fortsätter framom Umett och Verchne-Aktubinsk, öfver Aktuba och Wolga till Svätli Jar. Sträckan från Petropavloffsk till Tsareff benämnes den östra kordongen och sträckan från Tsareff till Svätli Jar den norra. Den vestra kordongen bildas af 4 kompanier (sotnja) af Donska kosackgerimentet N:o 10; den östra af 4 kompanier af Donska k. regimentet N:o 1, och den norra af 150 kosacker af sistnämnda regiment.

Vakthållningen i den yttre kordongen ombetroddes åt följande truppafdelningar på resp. sträckor:

Från Sarepta i V. till Rekotin ett kompani af Donska regimentet N:o 10;

från Sarepta, öfver Wolga och Aktuba till byn Rahinka, dädan i S. O. till Tsareff-Eltonska vägen, 5 verst från Tsareff, vidare långs vägen öfver landtgården Kurnåsoff Schidkurr till sjön Elton, 150 Astrakanske kosacker;

från Elton, korsande bäckarne Mali och Bålschåj Ussenj, långs gränsen för guvernementet Samara til Uralsk-orenburgska (kosack-?) regimentet N:o 5;

från Uralsk ned långs floden Ural Uralske kosacker.

i söder besättes observationslinien af ter-kubanska regimentet från Kumás mynning i Kaspiska hafvet långs gränsen mot guvernementet Stawropol till stanitsan Prijótnaja i trakten af floden Manytsch's uttorkade bädd;

från Prijótnaja i N. till Rekótin långs gränsen mot det Donska kosackgebitet det Donska regimentet N:o 20.

Oberoende af dessa tvänne kordong-linier fastställes för staden Zarizyn en tredje linie, å hvilken vakthållningen

skall bestridas af 2 kompanier af säffska infanteriregimentet i förening med 20 kosacker af det 10:de regimentet. Men i ett telegram af d. $\frac{3}{15}$ Febr. säger grefve L.-M. att man icke kan vänta att tidigare än d. 15 Febr. g. st. hafva hela kordonglinien regelrätt afslutad. *(R. B. 29.)*

Såsom tillägg till föregående dagorder utfärdade grefve L.-M. den 2 och 3 Febr. ytterligare dylika afseende att förekomma sjukdomar och motverka den tunga karantäntjentsgöringens menliga inverkan på soldaterne. Portionspenningarna ökades till 10 kopek från och med dagen då truppen ryckt ut för att vidtaga tjensten; 3 gånger i veckan skulle soldaten bekomma en sup bränvin; vederbörande befäl erhöll sträng befallning att noggrannare än i fredstid varit vanligt uppmärksamma alla militärhygienens fordringar „och dervid fordrar jag att dessa bemödanden må visa sig i handling och icke blott i skriftvexling."

Samtidigt eller den 1 Febr. g. st. emanerade en egenhändigt undertecknad kejserlig Ukas innehållande bestämningar om civila personers ansvarighet för förbrytelser begångna inom de områden, hvilka grefve Loris-Melikoff möjligen kunde finna sig föranlåten att förklara i belägringstillstånd. Grefven tillerkändes rätt att låta ställa inför krigsrätt, för att dömmas efter de för rättegång i krigstid fastställda regler, civila personer hvilka brutit mot karantän förordningarna i det afseende som § 831—832 angående kriminal-mål stadga. (Dessa §§ lyda: Hvar som öfverbevises om följande öfverträdelser af med afseende å karantänen stadgade ordning, nemligen 1:o motstånd, vare sig med öppet våld eller våldsamma åtgärder, mot myndigheter tillsatte för att hindra pestens spridning; 2:o våld mot karantänvakt, i syfte att bryta sig genom karantänlinien, äfvensom egenvilligt inlöpande med fartyg i karantän-hamn utan att på brandvaktens uppmaning lägga bi, om annars sådant icke skett på grund af särdeles vigtiga skäl ss. för storm, förföljande fiende o. dyl. som fartygets befälhafvare

eller skeppare och besättning icke varit i stånd att förebygga; 3:o öfverlagd brandanstiftning i karantän-inrättningar eller i afspärrade hus, straffas med förlust af alla medborgerliga rättigheter och med döden. — § 832. Samma straff underkastas den, som under rådande pest-tid, i sjelfva karantänen, inom karantän-linien eller inom ett afspärradt område gör sig skyldig till 1) att folk eller fä utsläppas öfver karantän-linien eller från det afspärrade området; 2) att hafva utgått ur något med kordong eller vaktpost omgifvet hus, uti hvilket yppat sig sjukdomsfall af pest, äfvensom att hafva utgått ur något (cerneradt) hus under det denna smitta herrskar, utan att till sådant utgående hafva erhållit tillstånd af vederbörande chefskap, eller på tider som för ändamålet icke varit tillåtne; eller att hafva egenvilligt lemnat till annan person de af vederbörande chefskap utfärdade tecken för rättighet att lemua ett afspärradt hus; 3) att hafva dolt pestsjuke eller hemligen bort burit ur husen lik efter i pestaflidne; 4) att hafva bortburit, öfver karantän-linien utlemnat eller utkastat eller undangömt saker, som varit smittade eller befunnit sig bland sådana; 5) att icke hafva framlemnat till rening saker, som qvarblifvit efter i pest aflidne; 6) att hafva stulit ur afspärrade eller utdöda hus.

Om åter dessa öfverträdelser af karantän-regler och försigtighets-stadganden äro begångna i karantänen inom karantän- eller afspärrings linien under en tidpunkt då pesten icke rasat, men då man likväl hyst tvifvel eller farhågor för pestens utbredning, dömmas de skyldige till förlust af alla medborgerliga rättigheter och sändas till de aflägsnaste trakter af Sibirien i egenskap af kolonister.

För stats-förbrytelser, äfvensom för dylika under försvårande omständigheter mot styrelse-ordningen eller mot enskildes lif, ära och egendom, för hvilka förbrytelser i lagarne äfven bestämmas kriminella straff med förlust af alla medborgerliga rätttgheter, skulle det lemnas till

grefve L.-M:s afgörande, huruvida omständigheterna kunde påkalla med slike öfverträdelser beträdde civila personers dömande af krigsrätt och enligt i krigstid gällande lagar.

Uti de i belägringstillstånd förklarade orterne borde personer af qvinnokönet, de der beträddes med de i det föregående uppräknade förbrytelser, endast i så fall ställas inför krigsrätt, att de vore anklagade gemensamt med inför krigsrätt åtalade manspersoner och rätten ålades att lämpa straffet för qvinnor efter gällande författningar. Slutligen tillerkändes, genom samma kejserliga ukas, grefve L.-M., gentimot civila personer, hvilka på grund af denna ukas vore hemfallna under krigsrätts-jurisdiktion, de i § 1234, 1238 och 1241, XXIV boken af militär lagkodex armé-öfverbefälhafvaren i krigstid inrymda rättigheter. I sammanhang härmed torde tillåtas mig att anföra att, enligt muntliga uppgifter, redan i December eller första dagarne af Jan. d. å. en fältskär försökt rymma från Wetljanka, han hade lyckats komma ända till Tschorni Jarr, innan man hejdade honom. Det sades att vederbörande, på doktor Krassoffskis förbön, benådat honom.

Omkring den 23 Mars g. st. stodo i Zarizyn inför krigsrätt en fältskär, som utfärdat falska attester åt några bönder, samt 21 bönder, som med dessa attester forslat varor genom karantänen. Målets utgång meddelas icke af de blad, ur hvilka jag hemtat denna notis.

Den $\frac{18}{30}$ April stodo i Zarizyn inför krigsrätt 11 bönder anklagade för att hafva, under afspärrningstiden, utan tillstånd passerat den yttre kordong-linien; 3 af dem fälldes, de öfrige frikändes; men rätten beslöt att hemställa om mildring alldenstund pest, karantän och kordonger dåmer voro slut. — Dylika mål uppgåfvos ytterligare förestå i Zarizyn, der åtminstone 30 bönder omkring den 20 April g. st. sutto häktade för öfverträdelser af karantänförordningen. *P. H. N:o 111.*

Jemte det att jag, angående de speciella karantänbestämningarna, hänvisar till de i kejsardömet gällande hithörande förordningar, af hvilka t. ex. en enkom sammandragen upplaga utkommit i Moskwa d. å., vill jag med ledning af karantänläkarens i Sarepta d:r Schilkarski beredvilligt meddelade uppgifter och några egna iakttagelser försöka skildra den yttre anordningen af de temporära karantänanstalter, hvilka jag hade tillfälle att besöka och bese.

Karantänplatsen i Sarepta, hvilken, i förbigående sagdt, vida mer än de i Wjässoffka och Ssamjani tycktes motsvara vetenskapens fordran på en temporär karantän, låg en verst utom staden och isolerad från andra menskoboningar. Den utgjordes af tvänne smärre, på hvar sin sida om landsvägen liggande bondgårdar, af hvilka den ena inneslöt kansliet, rökrummet och rum för vakterne. Tätt invid denna och omedelbart ytterom inhägnaden hade man med bräder ställda på 4—5 famnars afstånd från hvarandra utmärkt det neutrala område, hvilket från intetdera hållet fick beträdas, utan att dertill hafva erhållit särskildt tillstånd. Detta sistnämnda erhöll man först efter att hafva undergått mundtligt förhör af dejourerande vakten och till denne jemväl aflemnat sina dokument. Åkdon och hästar ankomna från den misstänkta sidan stannade längre bort, för att afbida chefens för karantänen order, under det att deras egare eller målsmän nalkades den bestämda gränsen, der dejourerande vakten med en i klorkalklösning desinficierad jerntång fattade deras framräckta papper, hvilka omedelbart buros till rökrummet, der dessa papper, under en timmes tid, uti en lår af omk. en half kubikfamns rymd underkastades inverkan af klorgas in statu nascenti; denna gas utvecklades alltid ex tempore. Sedan granskades pappe. ren af karantän-läkaren, som, efter omständigheterna, lät resande med „rena" papper passera och qvarhöll resande från de pestsmittade orterne uti tio dygn. Resande af den sistnämnda kategorin inhystes uti den midt öfver på an-

dra sidan vägen liggande gården, hvilken egentligen omfattade tvenne fast intill hvarandra byggda, men genom uthus byggnader från hvarandra fullkomligt skilda gårdsplaner, hvardera med sitt boningshus. Den ena, för den s. k. arbetsklassen afsedda gårdshälften var inredd såsom kasern, med britser och halmmadrasser; den andra hälften var afsedd för s. k. ståndspersoner samt förty försedd med sängar, bord, speglar m. m. som man är van att anse oumbärligt för en dräglig, mensklig tillvaro. Utspisningen skedde på kronans bekostnad i de fall, då personen förklarade sig sakna egna tillgångar att bestrida densamma. Hon erhåll då té och mat, en eller ett par måltidssupar, men eljes inga lyxanrättningar. De, hvilka underhöllo sig sjelfva, fingo, med undantag af starka drycker, allt hvad de med fog kunde begära och hvad orten kunde prestera. Alla interner erhöllo på kronans bekostnad kläder under den tid deras egna underkastades klorrökning, hvilket skedde 3 gånger och hvarje gång 12 timmar å rad; linnekläder blöttes i en klorkalklösning.

De internerade personerna egde rätt att utan uppsigt promenera på gårdsplanerna; men i en på andra sidan om en mindre körväg belägen trädgård, uti hvilken jemväl rökrummet för kläderne var beläget, fingo de gå endast beledsagade af en vakt.

Karantänläkaren kommunicerade sig med dem dels medelbart genom de på sina högröda lösärmar kännspake vakterne, dels omedelbart genom fönstrens fortuschkor. Ingen materiell beröring fick komma i fråga. —

I händelse någon af internerne skulle sjukna, affördes han eller hon till ett enkom sjukhus för i tillfälliga sjukdomar insjuknade. De vårdades der af en enkom läkare, icke af karantänläkaren. Skulle hos någon hafva visat sig tecken till pest, så skulle såväl patient som läkare och allt som med patienten haft beröring isoleras, cerneras och desinficieras uti små, utom staden och en verst från karantä-

nen aflägsna hus (för ändamålet apterade vakthus i stadsboernes utom staden liggande trädgårdar). Uti dessa hus, hvilka på ett omsorgsfullt sätt voro utvalde med tillämpning af det s. k. pavillon-systemet, upptogos jemväl anländande pestsjuke och vårdades der af skild läkare och skilda vakter, hvilka sistnämnda skulle bo och uppehålla sig uti kibitkor omedelbart invid hvarje hus, så att de med små ringklockor skulle kunna af de sjuke tillkallas närhelst desse af dem skulle hafva behof. Dessutom stadgade vakternes instruktion, att de minst en gång i timmen borde besöka hvarje sjuk. För att gifva mat och dryck åt desse sjuke skulle vakterne ej få med händerne röra vid de sjuke eller dem omgifvande bohag, utan anstalter voro träffade för att vakterne skulle kunna, i förekommande fall, manövrera, t. ex. mata de sjuke, med tillhjelp af jerntänger. Samma syfte afsåg äfven stadgandet att läkaren, då han ville t. ex. känna på pulsen, borde göra sådant tvärsigenom ett fugtadt tobaksblad.

Beträffande karantänen i Sarepta må ytterligare nämnas att det ingalunda, såsom man vore frestad att tro vid ett flygtigt betraktande af saken, var endast de från de smittade eller misstänkta trakterne anländande personerna, som man underkastade en sträng kontroll vid passerandet af karantänen; ty äfven de, hvilka ville begifva sig in till dessa trakter, måste vara dertill behörigen legitimerade. Dessutom iakttogos vid samfärdseln alla nödiga försigtighetsmått mot direkt beröring med suspecta. Så t. ex. nödgades jag på nedresan till Wetljanka göra halt på ett afstånd af ungefär 2 verst från byn, vid en pikettjurta eller kibitka, och der hos vakthafvande officeren afbida ankomsten af hästar och åkdon från byn. Sedan desse anländt buro vaktsoldaterne packningen några tiotal steg hästarne till mötes, men lemnade dem några steg från åkdonen, hvarefter de drogo sig tillbaka. Derpå stego skjutskarlarne från byn fram, lastade packningen på kärran, på

hvilken också jag tog plats, efter att för sista gång, på en tid hafva skakat hand med den vakthafvande officeren. För personer, hvilka i sina egna ekonomiska angelägenheter voro nödsakade att från det s. k. praktiska d. v. s. rena göra korta besök inom det cernerade området, utfärdade resp. karantän-chefer en tillståndsbiljett gällande från soluppgången till solnedgången samma dag. Efter solnedgången och före soluppgången eller den tid karantänflaggan var firad, tillät man ingen att passera.

Fritagna från denna bestämning voro endast den temporäre generalguvernören, guvernören (i Saratoff) och dirigerande karantänläkaren, allt under förutsättning att de kände lösen för natten.

Karantänen i Ssamjani var i så måtto afvikande från den ofvanskildrade i Sarepta att man i rigtning mot det smittade området en verst utanför byn hade karantänpost, en pikett, under det att den egentligen karantänen var förlagd till sjelfva byn, hvars ena ände, inalles 14 eller 15 gårdar, var medelst ett trädplank afstängd och omringad. Inom denna inhägnad voro hus upptagna för kansliet, klädesrökningen, papper-, bref- och penningerökningen, kasernen för vakterne samt sjukhuset; öfriga hus voro anslagna för resande och, emedan, vid tiden för mitt besök, stora skaror menighet voro på färd ned till Astrakan för att vid fiskerierna förvärfva sig de nödiga existensmedlen för året, voro på de flesta gårdsplaner, äfvensom på den omkring 10 famnar (20 meter) breda bygatan uppslagna tält för arbetsklassen. Uti dessa tält, hvilka icke voro försedda med eldstäder, voro menige män inhyste i sådan ordning, att personer, hvilka anländt på olika tider, aldrig sammanfördes. Då imellertid tilloppet af folk var stort, så hände sig att man vardt tvungen herbergera 60—70 personer i ett tält, hvars grundyta var 3 $\times$ 10 eller 11 famnar. Så var jemväl fallet vid grefve Loris-Melikoffs besök i karantänen den $\frac{10}{22}$ Mars d. å. och nämnde grefves, på bön-

dernes ödmjuka klagan öfver att de hade både obeqvämt och kallt uti tälten, meddelade stränga befallning, att man genast skulle afhjelpa detta missförhållande, fördes af vinden upp till skyn, utan att på jorden lemna några synliga spår; af det enkla skälet att ordern var outförbar.

Inom karantän-inhägnaden voro ytterliga stationerade några skjutsbönder och hästar för att bereda tillfälle för dem, hvilka från den praktiska sidan reste in till smittade området, att kunna fortsätta sina resor. Dessa skjutsade naturligtvis endast till det smittade området.

Anländ till karantänen i Ssamjani fick man först aflemna sina papper till den tång-väpnade dejourerande underofficeren eller framhålla sitt uppvecklade dokument för den på vördnadsfullt afstånd med framlutad kropp och utsträckt hals spejande karantäntjenstemannen, som derpå oförtöfvadt anvisade eller lät anvisa plats i någon ledig byggnad samt, i och för uppassning, beordrade till hvarje sålunda nybesatt hus en vaktsoldat, gvardion, hvilken det ålåg att förmedla beröringen mellan de internerade och karantänmyndigheterna eller den utom inhägnaden bosatte privatpersonen som mot ersättning tillhandahöll de resande mat, dryck, té, tobak etc.

Sedan man något litet hunnit se sig omkring i sin provisionella bostad, erhöll man ett tryckt formulär innehållande frågor att å samma papper skriftligen besva-ras. Icke skrifkunnige personer egde infinna sig utanför kansliet för att mundtligen afgifva svaren till karantäntjenstemannen

Sedan detta var gjordt, följde i ordningen att afbörda sig sitt bagage i och för rökning. Emedan vid tiden för mitt besök tilloppet var stort och lämpliga kläder för honoratiores icke funnos att tillgå, så måste man vanligen i tvänne repriser underkasta sina kläder rökning, sålunda att man lemnade det senare partiet först sedan man ur rökkammaren utbekommit det förra. Föremål af metall

underkastades icke rökning, men deremot sedelmynt. Metalliska mynt emottogos endast efter att man först hade sköljt dem i vatten. — Bref och telegram aflemnades af den tång-väpnade underofficeren, jemte penningarna för telegram, i brefrökrummet, der brefven dessutom förr än man bragte dem i rökningen, en smula uppsprättades eller klipptes i hvarje hörn samt genomstungos flere tiotal gånger med grofva nålar, allt på det att röken bättre skulle kunna intränga. En och en half timme senare såg man åter tången sträckas mot sig, denna gång jemte telegramquitto.

Personer af allmogen hade tillåtelse att en viss tid på morgonen vid ett i planket anbragt rörligt galler meddela sig med personer från den praktiska delen af byn. Dessa meddelanden, vid hvilka ej blott guardionen, utan ock en underofficer skulle vara närvarande, åsyftade merendels inköp eller beställning af lifsmedel. Härvid ålåg det underofficeren att i en vattenfylld jernbleckskopa mottaga skiljemyntet af de internerade för att räcka skopan genom det öppnade gallret, genom hvilket säljaren stack sin hand för att ur skopan uppfånga slantarne. — Större quantiteter lifsmedel eller furage hemtades in genom porten och lossades invid requirentens bostad, hvarpå denne egde att afhemta desamma, dock icke för än hemtaren hunnit aflägsna sig.

En brist, som hade bort kunna afhjelpas, förekom vid karantären i Ssamjani. Man hade nemligen alls ingen badstuga och det oaktadt Wolga låg endast ett par hundra steg från karantänen. Dricksvattnet, som man hemtade ur floden, var orent och veterligen funnos inga anstalter för att rena detsamma innan det begagnades.

Sedan de lagligen föreskrifna tio dygnen gått till ände erhöll man elfte dagen på morgonen, ankomstdagen beräknad såsom den första, sitt patent och var berättigad att afresa, såsnart karantänflaggan sågs svaja för vinden. —

Karantänen från Svätli Jarr hade flyttats till Wjäsoffka den $\frac{18 \text{ Febr.}}{2 \text{ Mars}}$, enligt uppgift i tidningen „Golos". — Den 24 Febr. g. st. telegraferade grefve Loris-Melikoff att han gett order om att flytta karantänen från Wjäsoffka till Gratscheffskaja samt från Batajeffka till Solotuchino (men den 25 Febr. g. st. var den ännu i full verksamhet i Wjasoffka); samtidigt dermed hade han, för att bereda lättnad åt allmogen, låtit utvidga kordongerne så att de komme att gå på fastlandssidan 10 verst från stanitsornas utgårdar, men på denna sidan långs gränsen mellan böndernes och kalmuckernes jordområden. Att sådant var högeligen af nöden inser man deraf att t. ex. i Wetljanka kordongen, som gick endast 2 verst från yttersta bebodda menniskoboning, naturligtvis icke kunde omfatta en tillräckligt stor areal för att tidigt på våren erbjuda tillräcklig näring åt byamännens svältande boskap.

Inimot slutet af Mars förljöds också från Wetljanka att, ehuru man icke led brist på penningar — ty intill den 27 Mars g. st. hade regeringen för brända kläder och lösegendom m. m. utbetalat 8,700 rubel —, belägenheten var oangenäm, emedan man led brist på arbete och spanmål. Under vanliga år plägade vid denna tid af året folket begifva sig på arbetsförtjenst ned till fiskerierna och spanmål plägade just vid denna tid importeras, men i år hade sådant, af lätt begripliga skäl icke låtit sig göra. Väl hade den konsultativa sanitets-kommissionen, för att göra det möjligt för allmogen att hastigare afsitta de föreskrifna 10 dygnen, den 17 Febr. g. st. beslutat att inrätta temporära karantäner för arbetsklassen uti Nikolskoje på högra och uti Sassykolskoje och Karybali på venstra Wolga stranden samt antydt möjligheten af att dessa kunde ökas med dylika på andra orter, såvida af dylika skulle visa sig behof. Men allmogen röjde föga lust att begagna sig af dem och många hade redan, af missmod, återlemnat de hos fiskeriegarene uppburna handpenningarna. P. H. 69. — Regerin-

gen hade också kort derpå gått i författning om att ditsända spanmål, hvilken skulle utdelas gratis till obemedlade personer. —

Den $\frac{30 \text{ Mars}}{11 \text{ April}}$ beslöt den för afgörande af denna och andra med pesten sammanhängande frågor tillsatta konsultativa sanitetskommissionen att 1:o isoleringen och observationen af enskilda orter skulle fortfara till den 10 April g. st., men i händelse af kall väderlek ännu längre; 2:o det närvarande antalet läkare inom de hemsökta trakterne skulle fortfarande bibehållas till den 15 Juli g. st., men från denna tidpunkt till årets slut endast halfva antalet; 3:o de hemsökta orterne skulle fortfarande underkastas en sträng läkare-uppsigt och 4:o i Nikolskoje, Sassykolskoje och Wetljanka små sjukhus anordnas, i de andra byarne derimot endast „mottagningsrum" (för sjuke), vid hvilka skulle gratis utdelas medikament.

Den $\frac{10}{22}$ April upphäfdes sedermera kordongen och samma dag upphäfdes jemväl det temporära generalguvernörs-embetet. Grefve Loris-Melikoff hade imellertid redan tvenne veckor tidigare lemnat sitt distrikt.

De till upprätthållande af kordong-vakt nedkommenderade trupperne skulle, innan de återsändes till sina egentliga stationer, underkastas läkarebesigtning och deras effekter desinficieras.

De tvenne moment hvilka från skilda håll med mer eller mindre starka skäl framhållits såsom väsendtliga orsaker till epidemins uppkomst och spridning, gåfvo hvardera anledning till förslag i sanitärt hänseende.

Doktor Krassoffski, som i Wetljanka sökt göra sig förtrogen med det skick uti hvilket fiskkällarene, „lari" och „vatagi", voro underhållne, fann sig föranlåten föreslå att alla lari d. v. s. de små husbehofs-vatagorna måtte förstöras, sålunda att de först beströddes med osläckt kalk och derpå fylldes med jord, samt att den enda vataga, som fans inom byn, skulle flyttas längre bort och utom byn. Huru-

vida detta förslag sedermera vann höga vederbörandes godkännande eller icke är mig obekant; men ännu den $\frac{7}{19}$ Mars funnos i en gård 5—6 lari, dels toma dels innehållande saltlake, men medelst öfver dem kastade lock af flätad vide skyddade mot — inverkan af alltför starkt ljus. Vatagan hade man senare, enligt uppgifter i tidningar, värderat och inlöst i ändamål att rasera densamma.

Af de, till ett antal af inimot 60, inom Astrakanska guvernementet belägna vatagorna vid Volga hade flygeladjutant Orloff funnit de flesta i oklanderligt, några (i R. B. N:o 62 för den $\frac{16}{28}$ Mars uppräknade) i t. o. m. mönstergilt samt endast 3 i fullkomligt otillfredsställande skick och dessa sistnämdas egare hade fått sig en 1-månads respittid, för att uppsnygga sina vatagor, hvilka i vidrigt fall komme att förstöras. — Vid några vatagor hade funnits sjukhus för arbetarne.

Vatagorna längs Aktuba hade öfverste Davidoff besigtigat, men resultatet har jag ej sett offentliggjordt. — Enahanda besigtning hade man jemväl underkastat vatagorna på andra orter; de från Zarizyn uppåt till Påsad Duboffka belägna undersöktes af en kommission, i hvilken bl. a. ingick professor Tschudnoffski; denna kommission hade funnit dessa vatagor i oklanderligt skick.

Ett annat förslag, hvilket framgick som resultat af den företrädesvis af professor Eichwald forfäktade hypotesen om att epidemin vore medelst turkiska saker importerad till Wetljanka, gick ut på att inlösa och bränna alla saker af turkiskt ursprung. Detta sedermera verkligen realiserade förslag lärer hafva i ljuset och i lågan befordrat 19 turkiska hufvudbonader och några andra småsaker, hvilka af kosackerne än uppgåfvos vara medförda som krigsbyte från Erzerum, än åter föregåfvos vara köpta i staden Kuba i Kaukasus. Beträffande särskildt hufvudbonaderne (fez) förklarade d:r Cabiadis att de icke tillhört turkisk militär; bland dem hade dessutom förekommit barn-hufvudbonader.

I sammanhang med det förra af senastnämnda tvenne förslag stå vidare de åtgärder, som i när och fjerran vidtogos för att förekomma sjukdomens spridning genom produkterne af Astrakan-guvernementets hufvudsakligaste förvärfskälla, fisket.

Sålunda utfärdade Inrikesministerium tvenne cirkulär i ämnet af innehåll, att fisk, som infördes till öfrige delar af kejsardömet från Astrakan, Zarizyn och i allmänhet från Volga--låglandet borde, vare sig att de transporterades i saltad, torkad eller frusen form, genom lokala myndigheternas försorg, besigtigas af läkare och sundhetskommission med afseende å dess användbarhet och oskadlighet, äfvensom att samma myndigheter borde utfärda intyg öfver att fisktransporterne utan fara kunde vidare befordras. I detta afseende hade de att vid bedömmandet vägleda sig af tiden och orten, der fisken hade kommit på nederlag. Såsnart åter fisktransporterne anländt till destinations-orten borde de ånyo besigtigas af läkare och sedan fiskens duglighet vore vitsordad, den ompackas i andra kärl och utsläppas i handeln, men de gamla kärlen, för säkerhets skull, brännas. Från skyldigheten att ytterligare en andra gång på destinationsorten underkastas läkarebesigtning och ompackning skulle fritagas endast olika slag af importerad salt-fisk i kaggar och andra trädkärl, hvilka efter ankomsten till destinationsorten borde tvättas med en lösning af klorkalk; derimot skulle bastmattor och annat emballage-material brännas. R. B. N:o 27.

En raport från guvernören i Saratoff af den $\frac{4}{16}$ Jan. ger vid hand att man, tre veckor tidigare än det första af nyssantydda cirkulär (d. 23 Jan. g. st.) emanerade, i Zarizyn underkastat fisktransporterne en noggrann undersökning samt *brännt* (sic!) inimot 3000 pud skämd fisk.

Den omedelbaraste frukten af de hygienisk-profylaktiska åtgärder, till hvilka epidemin i Wetljanka gaf anledning, är dock de öfverläggningar och beslut, som egde rum

i den, genom ministeriel förordnig af den 18 Jan. g. st., till biträde åt den temporäre generalguvernören öfver de Astrakanska, Saratoffska och Samarska guvernementen beordrade konsultativa sanitets-kommissionen. Af dessa må nämnas:

Kommissionen ansåg nödigt, att ej blott den fisk, som vore afsänd förr än påbudet om besigtningarna trädt i gällande kraft, borde besigtigas på adressorten, utan ock den som redan på afsändningsorten var vorden besigtigad, emedan under den snart inbrytande varma årstiden fisken på vägen kunde taga skada. — Beträffande petroleum resolverades s. d. (2 Febr. g. st.) att den såsom i sig icke upptagande smittämnen, utan tvärtom ett erkänt desinfektionsmedel, icke vore farlig. Beträffande besigtningen af fisk stannade kommissionen, d. 5 Febr. g. st., vid det beslut, att denna borde utföras genom att borra ett hål i kärlet, genom hvilket hål man skulle kunna uttaga ett litet prof af varan, hvilket prof sedermera borde undersökas med tillhjelp af hett vatten. Tilläggas bör att kommissionen såsom regel uppställde att fisk som vore förklarad oduglig, ej finge gräfvas ned, utan borde brännas. — Vidkommande transporten af varor i allmänhet stadgade kommissionen att man framdeles noga borde skilja mellan farliga och icke-farliga varor; att det skulle vara obligatoriskt för trafikanter att förse varornas forsedlar med noggran uppgift om afsändnings- och lossnings-orten, äfvensom om de orter, der last ytterligare intagits eller sådan utlossats. — Enligt statistiska data skulle den öfver Zarizyn exporterade fisken uppgå till omkring 6 miljoner pud.

Kommissionen indelade det Astrakanska guvernementet i 7 (sedermera 8) sanitets-distrikt, uti hvilka för kommissionens syften skulle verka lika många underkommissioner eller sanitetsafdelningar. Hvarje afdelning bestod af en chef, som borde vara läkare, 2—3 biträdande i mån af göromålens mängd, en tekniker, en kemiker, en sanitets-

polistjensteman, en förvaltare af desinfektions-upplaget, en person för skriftvexlingen samt betjening. För dessa sanitets afdelningar uppgjordes instruktioner, enligt hvilka de bl. a. skulle ega rätt att inkalla till sin hjelp privatpersoner inom de motsvarande distrikten.

Kommissionen utarbetade detaljerade regler för sjöfarten längs Volga, mellan Astrakan och Zarizyn, jemte förslag till utgiftsstater för flod-karantänen. Vidare utarbetade den en instruktion för besigtning af vatagorna.

Beträffande förbränningen af besmittade hus, hvars omfattning jag i det föregående sökt antyda, vill jag här antyda att Ministerrådets af H. K. Majestät den $\frac{18}{30}$ Jan. stadfästade ursprungliga förslag åsyftade att förbränna Wetljanka och öfriga besmittade orter äfvensom enskilda byggnader till den utsträckning, som sådant kunde visa sig vara nödvändigt. Dervid borde innevånarene öfverföras och fördelas, med hänsyn till lokala förhållanden, på kringliggande orter dock ej utöfver karantän-rayonen.

Enligt ett telegram till Golos från Wetljanka af den $\frac{14}{26}$ Febr. skulle inom byns 243 gårdar hafva funnits 283 hus, i hvilka pestsjuke befunnit sig. Af dem hade endast de 3 hus i hvilka pestlasaretten varit inhysta, enligt de ryske läkarenes och särskildt d:r Krassoffskis mening, bort komma i fråga att förbrännas. Telegrammet till Golos visste dessutom också att uppge att uti mer än 200 af dessa 283 hus, sedan månader bodde hela familjer, utan den ringaste olägenhet till helsan; 41 hus hade då stått tomma

Mycket tydligt erinrar jag mig också att prof. Biesiadecki uppgaf, att det hus, hvilket han uti Wetljanka bebodde, i tiden hade tillhört och varit bebodt af en familj som, intill sista man aflidit i pest. En slägting till den utdöda familjen hade då tagit huset i besittning samt jemte sin familj bebott detsamma tills han för en tid nödgades upplåta det till quarter åt prof. Biesiadecki och d:r Kiemannn. Husvärden hade sjelf för prof. B. uppgifvt detta förhållande.

Förbränningen försiggick i sådan ordning, att man först nedtog taket och bortsläpade det, derpå väggarne. Alla dessa materialer släpades ett godt stycke utom byn och ordnades till ett ofantligt bål, hvilket fortfor att brinna flere dagar. Inalles hade man beramat att 83 hus i Wetljanka skulle brännas; men vid min afresa den $\frac{8}{20}$ Mars hade man ej ännu slutfört värderingen af dessa hus.

Angående värderingen af till förbränning dömd egendom bestämde kommissionen, att inom hvarje kommun den af grefve Loris-Melikoff förordnade specialkommissionen borde sig till hjelp kalla, för fast egendom edsvurne värderingsmän och för lösegendom edsvurne sakförståndige; att man främst borde höra målseganden, och i händelse specielkommissionen funne dennes anspråk skäliga, godkänna dem; men i händelse öfverenskommelse icke kunde träffas, eller om målseganden vore minderårig, anlita värderingsmännen eller de sakförståndige samt att, om kommissionen funne någons anspråk eller någon värdering alltför ringa, hon skulle ega rätt att öka lösesumman. — Förbränningen af husen borde, enligt kommissionens mening, ske långsamt, utan att rifva ned dessa; taken borde för detta ändamål höljas med ett lager fuktig jord; alla öppningar hållas tillslutna och antändningen ske i flere repriser, med en mellantid af t. o. m. 24 timmar; före antändningen borde man genom öppningar (fönster eller dyl. m.) inhälla en lösning af klorkalk ($1\frac{1}{2}$ ℔ på ett vedró — ungefär 5 kannor) och, i ändamål att utveckla klorgas, saltsyra (likaledes $1\frac{1}{2}$ ℔ på ett vedró). Idén med dessa förslag var att röken och gaserne öfverhufvud skulle desinficiera husens innehåll så att intet smittovehikel, vare sig fast eller luftformigt, skulle kunna spridas, så som fallet vore vid en öppen förbränning. Dessutom skulle naturligtvis försigtighetsmått vidtagas mot eldens spridning till närgränsande hus. — Jordvallarne kring husen borde, lik-

som spillning, sopor och dyl. m. från gårdsplanerne skaffas utom byarne och brännas.

Angående desinfektionen af begrafningsplatsen i Wetljanka bestämdes att grafvarne borde öfverströs med 20 ℔ klorkalk hvarje; jorden å grafvarne borde tillstampas; ny jord kastas öfver den till en höjd af 2 arschin, men med iakttagande af att den tillstampades efter hvarje nytt lager af en fots tjocklek. Oberoende af allt detta borde, för att förekomma regnvattnets filtrering genom dylika platser till möjligen närbelägna brunnar, åtgärder vidtagas efter lokala förhållanden.

Vidare stadgade kommissionen mått och steg rörande jernvägstrafiken, för den händelse att epidemin åter skulle utbryta och sträcka sig till jernvägs-området. Af resande från de närmast Zarizyn liggande 88 banverst skulle fordras intyg öfver att de färdades från sunda trakter. Bantågen skulle obehindradt få gå genom inficierad och cernerad trakt, men utan att stanna eller minska hastigheten; likvisst med den förutsättning att det cernerade området icke vore mer än 60 verst i diameter. I närheten af en smittad ort borde tågen med full ånga gå stationerna förbi. Tågen borde vara försedda med enkom vagnar för dubiösa fall eller verkliga pestfall samt obligatoriskt beledsagas af läkare. Utmed vägen borde på åtskilliga punkter inrättas provisionella sjukhus för mottagande af personer som sjuknade på tågen. Kostnaderne för alla dylika åtgärders i verk-sättande borde drabba banan.

I sammanhang med fastställandet af grunderne för karantinering af arbetsklassen, föreslog kommissionen att kostnaderne för denna karantinering af kalkylerade 10,000 personer inom den inre distrikts kordongen skulle påföras kronan med 15 kopek per dag och person.

Till kommissionens behandling hänskjöts vidare frågan om karantinering af omkring 9,000 pers. kalmucker med 20,000 st. nötkreatur, hvilka vintertid plägade uppe-

hålla sig på de lågländta trakterne och öarne i Volga men i Febr. och Mars plägade med sin boskap draga ut till stepperne.

Angående begagnade kläder, hvilka genom ministeriell order voro till utförsel från Astrakanska guvernementet och Zarizyn-kretsen förbjudna, upplystes att de till allra största del utgjordes af pelsar och fällar, i ungefärligt omsättningsvärde motsvarande 500,000 rubel. Kalmuckerne förfärdiga åt sig under vintern af nästan oberedda fårskinn dylika pelsar äfvensom fällar af hudar knappast alls saltade mer än så att de jemt och nätt skyddas mot förskämning. Vid vårens ankomst säljas alla dessa pelsar och fällar till byteshandlare hvilka för dem lemna åt kalmuckerne allehanda andra „billiga varor" t. ex. sommartyg till kläder. Dessa pelsar och fällar gå sedan till Zarizyn och vidare tills de någonstädes i Moskva, Nischninovgorod eller Lilla Ryssland ändtligen underkastas den första beredningen. Dessa varor, som nästan uteslutande passera Sarepta och Zarizyn under loppet af en eller en och en half månad, borde, enligt kommissionens mening, i Sarepta underkastas desinfektion genom 4—6 timmars rökning med svafvelsyrlighet utvecklad sålunda att trasor eller blår doppade i smält svafvel antändes och förbrändes.

Slutligen stadgade kommissionen att, för den händelse att epidemin åter skulle blossa upp i Wetljanka, det då redan (d. 20 Mars) anordnade sjuklägret af kibitkor utanför byn borde utvidgas och inredas med särskilda tält för för läkare, betjening, konvalescenter, och egentliga sjuke af ståndspersonsklassen; så att alla de sjuke helst borde hållas en och en i en kibitka. Den närmast belägna delen af byn borde inredas till ett s. k. misstänkt quarter, uti hvilket misstänkta fall skulle upptagas och der chef-läkaren för den lokala sanitets-afdelningen borde vara bosatt. Läkarepersonalen borde vara skild för den misstänkta och för den praktiska delen af orten. Läkarene borde i den misstänkta delen engång, i den praktiska minst 2 gån-

ger dagligen besöka alla hus. I sjukhuset eller lägret borde hvarken läkare eller sjukskötare få uppehålla sig hos de sjuke mer än 10 minuter i sender.

Sin i hygieniskt afseende helsosamma inverkan visade epidemin vidare uti följande dels föreslagna, dels verkligen utförda åtgärder:

Den 22 Jan. g. st. anlände till staden Borovitschi från Moskva ett parti beväringsmanskap från Astrakan- och Jenotajeff-kretsarne. Deras kläder brändes, de sjelfve och jernvägsvagnarne tvättades och desinficierades.

Den $\frac{24 \text{ Jan.}}{5 \text{ Febr}}$ emanerade en kejserlig befallning att, då en afdelning marinsoldater just skulle på en månad till hemorterna permitteras, ingen från de smittade trakterna bördig soldat skulle få komma i åtnjutande af denna förmon.

I Zarizyn stängdes den gamla begrafningsplatsen, hvarförutom de närmast staden belägna slagtarhusen förstördes. Profylaktiska och hygieniska råd offentliggjordes.

I Kertsch beslöt man, den 27 Jan. g. st., att höja upp fisk- och köttbodarne så mycket att luften fritt kunde spela under dem samt affall och orenlighet lätt kunde aflägsnas.

I Saratoff utvecklade en sundhetskommission en särdales liflig verksamhet med afseende å renhållningen af publika och mycket besökta enskilda inrättningar och platser samt uppköpte lager af desinfektionsmedel, som skulle tillhandahållas förmögnare mot ringa och obemedlade mot ingen afgift. R. B. 32.

I Odessa ålades polisen att tillse det lik efter i smittosamma sjukdomar aflidne omedelbart och utan att afvakta prestens välsignelse lades i kistor, som noga tillspikades.

Den $\frac{23 \text{ Febr.}}{7 \text{ Mars}}$ emanerade ett annat påbud af innehåll att den, genom förordningen af den 26 Dec. 1878, påbjudna skatten å passagerare-biljetter tillsvidare icke skulle uppbäras på Wolgaångbåtarne, i anseende till den minskning i inkomster som resp. bolag ledo till följd af pesten.

Den 8 Mars telegraferades till „Golos" att man hade för afsigt att anställa läkarebesigtning af alla kalmucker och, i fall af behof, desinficiering af deras ulusser.

Den 9 Mars stadfästades af H. Majestät temporära regler för provincialmyndigheternas befogenhet att utfärda obligatoriska, sanitära förordningar till förebyggande och hämmande af smittosamma och epidemiska sjukdomar; sättet för besluts fattande; hemställan; biträde af myndigheter vid verkställandet af besluten, vid beifrandet af öfverträdelser; böter o. s. v. R. B. N:o 87.

Den 24 April g. st. raporterade guvenören i Astrakan att han hade gett befallning om att man vid saltverken i Baskuntschak och Tschaptschatschi skulle inrätta bostäder för arbetarene och för dem anskaffa tillräckligt sött vatten genom att låta gräfva brunnar.

Landstinget i guvern. Arjól (Orel) föreskref att vid Arjól-Grjässi-jernvägen skulle anordnas tvänne afstängnings-punkter, å hvilka plats borde beredas för såväl verkligt sjuke, som suspecta fall kommande längs linien Grjässi-Zarizyn, från Astrakanska guvernementet. Den ena punkten borde förläggas nära den ort der jernvägen går in på guvernementets område, den andra nära staden Arjól. R. B. N:o 39.

Jemväl Tamboffska guvernementets sundhetskommission rigtade sin uppmärksamhet på jernvägslinien Grjässi-Zarizyn och särskildt på stationen Grjässi, hvilken, enligt kommissionens utlåtande, hölls i ett, med afseende å renlighet, högst otillfredställande skick. R. B. 39.

En kommission, nedsatt för att undersöka de ryska jernvägarna i ekonomiskt och administrativt hänseende, hade i början af detta år besökt Zarizyn och samtidigt öfverlagt om mått och steg för händelse att pesten skulle framtränga till Zarizyn; men det har ej lyckats mig att lära känna om och till hvilket resultat dessa öfverläggningar månde hafva fört.

Urtima-härads- (krets-) tinget i Zarizyn hade, enl. R. B. 55, vid session den 5 Febr. beslutat till följande åtgärder:

Utgifterne för byarnes rengöring (desinficiering) skulle påföras allmogen och denna skulle sjelf i hvarje by utse en sundhetspolis bestående af personer på orten eller från närliggande egendomar; vid fall af dubiösa sjukdomar borde invid hvarje by, på ett afstånd af minst en half verst från menskoboningar, uppföras en barack, till hvilken liken efter i dylika sjukdomar aflidne omedelbart efter döden borde bäras. Derjemte borde alla landskommuner uppmanas att icke, ej ens till kort tid, tillåta anländande främmande personer att nedsätta sig, såvida dessa icke kunde uppvisa behöriga intyg öfver att de färdades från sunda trakter. För detta ändamål borde hvarje by, följande exemplen från Jenotajeffska och Zareffska kretsarne, uppställa vaktposter af egne byamän. — I sammanhang härmed borde allmogen upplysas om nyttan af vaktposter och öfrige sundhetspolis-åtgärder.

Vidare borde inom kretsen, till en 6 månader framåt, anordnas fyra provisionella sjukhus på så centralt som möjligt belägna punkter samt till en samfäld omfattning af 100 sängar; vid hvarje sådant sjukhus borde anställas nödig betjening och en fältskär eller fältskärska; för 6 månader skulle anslås lediga 7 dylika fältskärsposter med en månadtlig aflöning af 25 rubel åt enhvar, hvarvid det önskningsmål uttalades att dessa poster kunde varda besatta med fältskärskor såsom mer lämpliga för handhafvande af sjukvård och sjukhusekonomin. Till föreståndare för dessa sjukhus borde inbjudas 4 läkare eller sista-kurs studenter från medikokirurgiska akademin, mot en månadtlig ersättning från 125 till 150 rubel åt enhvar. Desse läkare skulle tillika hafva sig anvisade de resp. sjukhus omgifvande distrikten.

Ur referatet från denna session framgår tillika att urtima-krets-tinget befann sig i litet bryderi för nervus

rerum gerendarum, hvarför det var betänkt på att hos landstinget i Saratoff anhålla om 10,650 rubel.

En i Odessa nedsatt kommission för öfverläggning om mått och steg till förekommande af smittosamma sjukdomar i staden, rigtade enl. R. B. N:o 30, sin uppmärksamhet i främsta rummet på sundhetstillståndet å orten, hvilket kommissionen fann otillfredställande. Afloppskanalsystemet var icke fulländadt; afträdena voro i flertalet fall oändamålsenligt inrättade; missbruk med hänsyn till gårdsplanernes rengöring hade inrotat sig; upplagsplatserne för affall och orenlighet befunno sig alltför nära bebodda delar af staden; tilloppet af främmande folk och till följd deraf sammanpackning af menniskor i de fattigare stadsdelarne voro under arbetstiderne mycket stora; ingen tillsyn utöfvades öfver huru arbetarene vid fabriker och verkstäder voro inlogerade, öfver nattherbergen, badstugor, spisquarter, slagtarhus, mångleri-rörelsen, upplagen af gamla kläder, lumpor och ben etc.; ingen norm fanns fastställd för kontrollen öfver handeln med lifsmedel. Föga mer tröste-rikt lät det från rikets gamla hufvudstad, om man får sluta till sådant af ett i R. B. N:o 55 intaget sammandrag af Moskauer—Dumans beslut af den 16, 23 och 30 Jan. d. å.

Uti en d. 27 Febr. g. st. hållen session i S:t P:burgs konsultativa sanitetskommission föreslog prof. Zdekauer att man för desinfektion af arbetsklassens i staden öfverbefolkade bostäder måtte tillämpa ett i Mesopotamien under pesttid med framgång användt förfaringssätt bestående uti hvitstrykning af hela lokaler med en lösning af osläckt kalk och uti energisk ventilering af dem med tillhjelp af starkt dragande ugnar eller kaminer. Tillika nämnde han, att en engelsman, Noëdt, erbjudit sig att inom 48 tim. till ett pris af 321 rubel uppföra en barack, för 20 sjuke eller 20 personer, med golf, ugnar, dörrar, ventilation och en rymd motsvarande 500 kub. fot för hvarje person.

Uti en d. 22 Febr. g. st. hållen session beslöt St. Petersburgs konsultativa sanitetskommission att anmoda Duman om anvisande af medel till uppförandet af en enkom lokal för desinfektion.

Den 11 Mars g. st. hade polismästaren i Samara besigtigat jernbaneverkstäderne å orten och dervid funnit att afträdena höllos i ett tadelvärdt skick och ytterst sällan rengjordes eller desinficierades. Vid samma tillfälle hade han granskat jemväl jernbane-vaggonerne och funnit de för befordrande af lifsmedel i ett högst orenligt tillstånd.

Det ryska läkaresällskapet i St. P:burg, som anmodat några sina medlemmar att granska och yttra sig öfver några af ett bolag „för hygieniska ugnar till förbränning af sopor och allehanda orenlighet“ uppförda sådana ugnar, emottog d. 5 April g. st. redogörelse af desse sine medlemmar (bl. a. Botkin, Tscherepnin o. fl.) af följande innehåll: genom förbränning af orenlighet uti dessa ugnar förintades icke gaserna, utan utbredde sig fastmer i luften och åstadkommo derigenom uti respektive hus en så outhärdelig stank att innevånarne i dessa hus hos de komiterade hade anhållit om hjelpmedel mot densamma samt om undanrödjandet af ugnarne. Af uti ugnarne införda orenligheter var man ej i stånd att förbränna mer än $\frac{5}{6}$, under det att den sista $\frac{1}{6}$ qvarblef blandad med askan. — Temperaturen vid förbränningen hade varit ytterst hög. — Ugnarna uppgåfvos dessutom lida af andra icke specificerade fel.

I samma nummer (P. H. N:o 97) meddelas ett förslag af en Eichow gående ut på att man, för att bereda den arbetande klassen lättare tillgång på sund och billig föda samt kläder borde på vederbörlig ort anhålla om upphäfvande af den år 1873 påbjudna höga skatten å näringsställen och spisquartar, i stället för hvilken E. föreslog, i ett för allt en afgift till kronan af 100 Rubel årligen; vi-

dare att man vid hospitalen borde uppköpa kläder efter aflidne, hvilka kläder vanligen bortslumpades, samt sedermera omsorgsfullt desinficiera desamma och tillhandahålla dem den arbetande klassen.

Enligt tidningen Novoje Vremja skulle med anledning af pesten en förordning hafva emanerat om att grafvar i allmänhet borde gräfvas djupare än hitintills varit öfligt (3 arschin för fullvuxne och 2 arschin för barn). P. H. N:o 87.

Uti R. B. N:o 84 för 1879 meddelar en läkare Polupajenko de gynsamma resultat, till hvilka man i Volkoffska kretsen, Charkoff, kommit med en strängt genomförd desinfektion, bestående uti renhållning af gårdar och gator, boningshusens behandling med klorkalk, svafvel eller karbolsyra o. dyl. m.; uti att kläder och alla saker, som varit i medelbar eller omedelbar beröring med de sjuke, underkastades inverkan af hög temperatur (- - - grader?), linnekläder tvättades samt öfriga saker desinficierades i upphettade och sedermera tillmurade ugnar; dessutom hade man förbjudit obehöriga personer att inträda i de rum der sjuke eller döde förvarades; man hade anbefallt skyndsam begrafning samt jordfästningsceremonins förrättande vid sluten kista. Hus, der sjuke eller döde hade funnits, underkastades samma desinfektion några gånger. Resultaten voro sådana, att, då man tidigare förgäfves sökt hejda särskildt en uti hela kretsen öfver ett år fortfarande epidemisk difteri, man uti Wysokopol inom 5 veckor bragt det derhän, att inga nya sjukdomsfall förekommo samt uti byn Baranova, på kortare tid, hejdat ej blott nämnda difteri utan ock abdominaltyfus och kikhosta, hvilka sedan Januari d. å. börjat visa sig. Enahanda var resultatet från byn Kolomak. —

Bland desinfektionsmedel, hvilka med anledning af epidemin äro vordne föreslagne att användas, må nämnas ett som, i fall det skulle hålla hvad man om detsamma lofvat, för sin billighets skull förtjenade att varda kändt i vårt land. Uti R. B. N:o 32 föreslår man följande förfa-

ringssätt: Icke färsk eller nyss destillerad, utan gammal terpentin blandas med vatten i proportion af 1 på 10, 20 eller 30; får stå i rumvärme i öppna kärl samt bör då och då omskakas. Redan efter 3 dygn bildar sig i vattnet något, men med tiden ännu mer, vätesuperoxid, den egentliga desinficierande beståndsdelen; terpentinet antager en gulaktig färg, men kan icke dess mindre användas till ytterligare beredning af vätesuperoxid-hållande vatten.

En kort öfversigt af utländska magters åtgärder med anledning af epidemin torde kanske försvara sin plats i sammanhang med den öfriga framställningen, äfven om den för ingen del kan göra anspråk på fullständighet.

Preussen hade i Eydtkuhnen anordnat en anstalt för rökning af penningebref medelst svafvelsyrlighet; brefven hvarken öppnades eller stungos. Enkel korrespondans, varuprof, tryckalster och brefkort desinficierades på rysk-österrikiska gränsen och voro sedan fria vid passerandet af den österrikisk-preussiska.

I Reichs-Anzeiger publicerades den 29 Jan. ett kejserligt dekret, hvilket förbjöd import från Ryssland af följande saker: linne-, säng-, och gångkläder; gamla kläder; lumpor och pappers-affall; hudar, skinn och pelsverk; halffärdig sämisk af får och get-skinn; blåsor; friska, torkade och saltade tarmar; vojlock, hår, ull, borst och fjäder; fiskrom, fisk och Sarepta-balsam. — Undantagne från denna bestämning voro: resandes medförda linne- och gångkläder samt reseffekter. — Införsel af fårull tilläts endast efter föregående desinfektion. Om likväl ullen på fabrik undergått tvättning, så underkastades endast emballaget desinfektion. R. B. 16 *).

Preussen och Österrike hade gemensamt låtit affatta och den 4 Febr. i Wien offentliggöra det s. k. Wiener-

*) De ofta förekommande förkortningarne: R. B. och P. H. betyda Regerings-Budbäraren och S:t Petersburger Herold.

protokollet, af innehåll att, från och med den 12 Februari tillsvidare, hvarje från Ryssland kommande resande var förpligtad att uppvisa ett pass, som antingen vid den resandes utträde ur det ryska området eller någondera af de båda föregående dagarne vore vordet viseradt af vare sig tyske gesandten i S:t Petersburg eller någon tysk konsulats-myndighet i Ryssland. Hos nämnda myndigheter egde den resande styrka att han eller hon, inom de sista 20 dagarne, icke uppehållit sig i någon af pesten smittad eller derför misstänkt ort. — Endast de resande hvilkas pass fullständigt motsvarade nämnda förordning, tillätos att från tyska gränsen fortsätta resan. — Reseeffekter tillhörige sådane resande, åt hvilka väl inträde i riket beviljades, men hvilka dock genom boningsort eller vanlig vistelse tillhörde ett af pesten angripet eller ett misstänkt guvernement i Ryssland, skulle vid gränsen underkastas desinfektion. Uti denna bestämning inbegrepos äfven åtminstone öfverkläderne. — Desinfektionen skulle ske i slutet rum och så att för hvarje kubikmeter af rummet 15 gramm svafvel skulle oxideras till svafvelsyrlighet. Föremålen skulle hållas i svafvelsyrlighetsångorna minst sex timmar.

Preussen påbjöd vidare, för att hindra import af smittan sjöledes, att uti alla dess för handeln öppna hamnar: § 1 Fartyg som anlände från ryska hamnar, äfvensom passagerare, besättning och last å desamma icke få insläppas innan de undergått en sträng sanitär-besigtning, i syfte att utröna helsotillståndet ombord. — § 2. Om bland passagerare och besättning icke finnas sjuke i pest eller i någon dubiös sjukdom och icke heller dödsfall i pest inträffat under resan, medgifves fartyget fri infart. Om derimot dödsfall i pest eller dubiösa sjukdomsfall under resan förekommit, så utrymmas fartygen af passagerare, deras och besättningens kläder, äfvensom bohag som af dem varit begagnade vordne samt fartygen underkastas sträng desinfektion medelst svafvelsyrlighet samt med hänsyn till klä-

der och passagerareeffekter på det sättet som Tillägget A. (?) föreskrifver. — Utom att fartygens lastrum borde desinficieras, borde de också länsas från vatten, och deras väggar sköljas med en lösning af klorzink. — § 3. Sjuke i pest eller dubiösa sjukdomar borde öfverföras till ett lasarett eller isoleradt hus, enkom anordnadt och inredt för sådant ändamål. Dervid böra dubiösa sjuke strängt isoleras från tydligt pestsjuke. De förre qvarhållas i lasarettet 7 dygn, men försättas i frihet, om under nämnda tiderymd farhogorna icke bekräftas; men pestsjuke qvarhållas tills de fullständigt tillfrisknat. Förr än man försätter i frihet de dubiöst-sjuke böra alla deras kläder och effekter underkastas den i § 2 föreskrifna desinfektionen och sjelfve böra de i ett enkom rum underkastas sträng läkarekontroll; innan pestsjuke försättas i frihet eller i händelse af deras död öfverlemnas alla saker, som hos dem varit i bruk, åt lågorna. — § 4 I fall ombord befinnes lik efter i pest eller i dubiös sjukdom afliden, så bör detta, lika som liken efter på lasarettet aflidne, med iakttagande af nödiga försigtighetsmått, afföras till af hamnpolisen anvisad plats der det i och för möjligt snaraste begrafning invecklas i ett stort i stark klorkalk-lösning väl genomdränkt lakan. — § 5 Om i någon hamn de i §§ 3 och 4 föreskrifna försigtighetsmått icke kunna vidtagas, bör ett fartyg, å hvilket befinna sig pestsjuke eller dubiöst-sjuke icke insläppas utan hänvisas till närmaste hamn, som har behöriga inrättningar för ändamålet. — § 4 Varor, som finnas å de i § 1 antydda fartyg, berättigas till fri införsel, såvidt sådant är medgifvet af kejs. förordningen af d. 22 Jan. d. å. Varor, hvilka, ehuru upptagna i antydda förordning, sakna intyg öfver att de komma från icke ryska hamnar, böra underkastas grundlig desinfektion på sätt § 2 stadgar om kläder och effekter. — Hamnpolisen åligger att för sundhetsbesigtningen tillkalla krets- (distrikt-) läkaren eller, der så-

dan icke finnes, annan officiell läkare. (Berlin 20 Febr. 1879. — R. B. N:o 40.)

Den $\frac{6}{18}$ Mars hade preussiska regeringen påbjudit att det tidigare till 8 dagar fastställda maximum af tid för hvilken pass åt gränsbefolkningen finge utfärdas, skulle minskas till 3.

Österrike-Ungern hade den $\frac{22 \text{ Febr.}}{6 \text{ Mars}}$ underrättat att deras regering hade vidtagit åtgärd om att bref och andra postföremål ifrån de trakter der epidemin hade herrskat, efter framkomsten till postkontoren i Podvolotschisk och Schtschakoff, skulle preventivt desinficieras medelst hög temperatur och karbolsyra. Dervid hade nämnda regering tillika, till undvikande af missförstånd, velat förbereda allmänheten på att brefven icke skulle öppnas, men att, emedan vid sådan desinfektion sigillen lätt uppmjukas och utplånas, brefven komme att före desinfektionen förseglas med ett gummi som kunde motstå inverkan af karbolsyra. Derjemte meddelades att tjockleken af postpakett icke borde öfverstiga 1,23 centimeter, för att kunna desinficieras på den för bref fastställda tiden. Paket af större tjocklek komme nemligen att underkastas minst 4 timmars desinfektion och förty att fördröjas betydligt. R. B. N:o 49.

Rumänien stängde sina tullhamnar i Oantscha, Vadului-Isac och Reni; upprättade längs Pruth till dennas förening med Donau samt vidare till Verciorova en sanitätskordong. Uti Dobrudscha likaledes kordonger längs Donau, Svarta hafvet och landgränsen. — Resande och varor från Dobrudscha till den midtöfver belägna Donaustranden skulle underkastas besigtning och, i fall af behof, karantän; på enahanda sätt skulle förfaras med ryska fartyg, hvilka ville träda i beröring med den venstra Donaustranden. Dessutom skulle Sulina-hamnarne isoleras från Dobrudscha genom en sanitätskordong. — Rumäniska regeringen hade dessutom den 27 Januari utfärdat påbud af enahanda ly-

delse som de preussisk-österrikiska angående de 20 dygnsintyg som resande hade att prestera, innan dem tillstaddes att passera gränsen.

Spanien anordnade en sju-dygns karantän-observation i alla dess hamnar, för fartyg kommande från Svarta hafvet, Asoffska sjön, Konstantinopel, Syrien och Arkipelagen.

Dünkirchens sundhetskommission bestämde en 5-dygnskarantän för fartyg från Svarta hafvet och Asoffska sjön.

I *provinsen Algier* skulle fartyg, som till dess hamnar anlände från sistnämnda tvänne innanhaf, undergå en 5 dygns-observation, hvarvid passagerare skulle hållas i lasarettet Sidi-Ferruh, men deras effekter och fartygens last skulle desinficieras.

På *Malta* skulle fartyg från de nämnda områdena undergå karantän i fulla 21 dygn, beräknadt från tiden då fartygen skulle vara vordne rengjorda (desinficierade). — Den 6 April n. st. var denna termin vorden förkortad till 3 dygn, efter att något tidigare hafva varit nedsatt till 15; den $\frac{12}{24}$ April upphördes den alldeles.

Egyptens utrikesminister, Nubár-Pascha, utfärdade den 9 Febr. 1879 följande cirkulär: 1) alla från hamnar vid Asoffska och Svarta hafvet kommande fartyg med rena patent skola underkastas en 3 dygns observation före lossningen; medicinsk besigtning skall utföras strax efter det fartygen inlupit äfvensom under den tid då de berättigas till „fri praktik.” 2) Alla icke rengjorda (desinficierade?) personer och varor skola, emedan Egypten på sin medelhafskust icke håller något lasarett, underkastas sträng karantän. Den 6 April n. st. hade det internationella sundhets-rådet i Caïro ersatt detta förordnande med ett absolut förbud för beröring med Egyptens medelhafshamnar.

Norges Justitie-minister tillkännagaf medelst cirkulär att bestämningarna i § 2 af Norges karantän förordning af den 12 Juli 1848 omedelbart skulle tillämpas på fartyg

kommande från Asoffska sjön och Svarta hafvet; äfvensom att den enda hamnen der omlastning och desinfektion af fartygen kunde försiggå vore Kristiania.

Sverige hade genom officiell skrifvelse af den $\frac{20 \text{ Febr.}}{4 \text{ Mars}}$ underrättat ryska regeringen om att från svensk sida skulle tillämpas fullkomligt enahanda försigtighets-åtgärder som de hvilka Preussen och Österrike vidtagit, med den tilläggsbestämning, att intyg öfver att resande under de senaste 20 dygnen icke befunnit sig inom smittade områden af kejsardömet (hvilka intyg erfordrades från och med den 4 Mars) finge, på orter der svensk-norsk konsul icke funnes, utfärdas af vederbörlig lokal myndighet. — Plikten för kaptener, hvilka förde till svensk hamn passagerare utan dylika intyg var fastställd till 50—500 kronor. R. B. N:o 40.

Danmark hade $\frac{7}{19}$ Febr. förbjudit införsel af följande varor och saker: begagnade kläder, sängkläder och linnekläder, trasor och lump, ull, bomulls-affall och bomull, med undantag af sådan som på fabrik undergått tvättning, pelsverk, hudar och läder, såväl garfvadt som ogarfvadt, förarbetadt eller rått; torra, färska och saltade blåsor och tarmar; vojlock, hår, borst, fjäder och dun, fisk och fiskeriprodukter; sarepta-balsam. — Detta förbud gällde icke af resande sjöväg till Danmark införda linne- och gångkläder; men sådana saker skulle desinficieras, i fall fartyget icke egde intyg af dansk konsul eller lokal myndighet på afgångsorten öfver att ingen af de ombord befintliga personerna, under de sista 20 dygnen, varit inom smittade områden. — Såsnart något fartyg, afgånget från rysk hamn anlände borde karantän-kommissionerna se till att resp. skeppare gjorde full reda för huruvida de ombord hade enligt de ofvanintagna bestämningarna till införsel förbjudna varor, huruvida de egde föreskrifvet intyg samt skeppare från andra fremmande hamnar huruvida de under resan

emottagit från fartyg gående från ryska hamnar sådana varor som i det föregående uppräknas. — De ofvannämnda intygen borde noggrant upptaga, till namn, hvarje ombord befintlig person. Fartyg, hvilkas hela last eller del deraf utgjordes af ofvanberäknade varor, skulle, efter ankomsten till dansk hamn, icke ega rätt att lossa någon last utan särskildt tillstånd af karantän-kommissionen; likaledes skulle ingen, före desinfektionen af dess gång- och linnekläder, ega rätt att gå i land. Derimot vore desinfektionen icke nödig för lotsar eller öfverhufvud personer, hvilka endast en kort tid och under karantän-betjentes uppsigt haft beröring med dylika fartyg. — Desinfektion af kläder och reseeffekter bör, såvidt möjligt försiggå i desinfektionsugnar upphettade till 120^0 Celsius. I brist på sådana böra de, uti rum som kan fullkomligt väl tilltäppas, rökas med svafvel i 6 timmars tid, efter beräkning af en qvint svafvel på hvarje kubikaln. Kappsäckar och koffertar böra omsorgsfullt tvättas med en 2% lösning af klorzink.

Nordamerikas Förenta stater hade den $\frac{19 \text{ Febr.}}{3 \text{ Mars}}$ påbjudit att följande varor införda från hamnar vid Asoffska och Svarta hafvet skulle underkastas karantän åtgärder, nemligen: lump, pelsverk, hudar, hår, fjäder, kläden i kistor eller balar, sängkläder m. m. dyl. som vore egnadt att möjliggöra smittans införande till landet. Dessa varor eller föremål skulle lossas och desinficieras på kemisk eller annan väg, eller t. o. m. brännas, efter sundhets-myndigheternas i Förenta Staterne pröfning. Äfven de från dylika varor lossade fartygen skulle desinficieras.

För att på ort och ställe studera alla med den utbrutna epidemin i sammanhang stående frågor voro ditbeordrade: från Frankrike professorn vid skolan i Val-de-grace Zuber, från Österrike professor Biesiadecki, doktor Kiemann; från Ungern d:r Roszahegyi; från Rumänien professorn och divisionsläkaren Petrescu, från Turkiet d:r Ca-

biadis; från Preussen professor Hirsch; från Danmark d:r Feilberg; från Norge d:r Malthe samt från Sverige d:r Dunér. Dessutom anlände dit, samtidigt som de ofvannämnde redan befunno sig på återväg, från England doktorerne Colville och Payne. Såsom vare sig adjungerade eller tolkar hade vidare några af ofvannämnde läkare med sig i sällskap: den franske delegaten prof. Zuber en militärläkare Lallemand; österrikarne doktor Klineberger; prof. Petrescu doktor Protopopescu; prof. Hirsch docenten Küssner från Halle och militärläkaren Sommerbrodt.

Sedan jag, hugnad med Medicinalstyrelsens förtroende, emottagit uppdraget att på ort och ställe söka inhemta närmare kännedom om orsakerne till den inom Astrakanska guvernementet utbrutna pest-epidemins uppkomst och spridning samt medlen till dess hämmande, äfvensom i Helsingfors d. 26 Febr. erhållit närmare instruktioner och uppburit de för ändamålet anslagna medel, afreste jag den 27 till Petersburg, der jag naturligtvis anhöll om och fick den äran att uppvakta Hans Exc. Ministerstatssekreteraren för Finland.

Hans Exc. behagade helt kort yttra att, alldenstund pestepidemin redan hade upphört, min resa vore fullkomligt ändamålslös. Detta Hans Exc:s uttalande, i förening med den omständigheten att Hans Exc. synbarligen ej var hugad att låta mig vidare upptaga hans dyrbara tid, gjorde att jag ej kunde, såsom jag ämnat anhålla att Hans Exc. måtte för ryske inrikesministern framställa syftet med min resa samt för mig utverka något slags lejdebref.

Detta lilla missöde framkallade hos mig till en början inga bekymmer, emedan jag hade fått löfte om att, jemte Medicinalstyrelsens förordnande, få mig per posto tillsändt ett rekommendationsbref från Hans Exc. Generalguvernören Grefve Adlerberg till grefve Loris-Melikoff. Jag ansåg mig imellertid pligtig att, med anledning af Hans Exc. Ministerstatssekreterarens uttalande, per tele-

graf hos Med. Styrelsen förfråga mig huruvida jag borde fortsätta resan eller icke. Svaret utföll jakande.

Följande dag, lördagen den 1 Mars, vid middagstiden erhöll jag den utlofvade rekommendations skrifvelsen från hans Exc. Generalguvernören, uti ett slutet kuvert, och samma dag på aftonen Medicinalstyrelsens förordnande. Påföljande dag, söndag, funnos inga embetsmän å statssekretariatet och endast herr statsrådet Frosterus' ynnestfulla bistånd gjorde det för mig möjligt att om måndag, H. M. Kejsarens tronbestigningsdag, erhålla ett öppet bref från statssekreteriatet.

Imellertid hade också jag hört dagens stora sensationsnyhet, professor Botkins „misslyckade" diagnos af pest hos en enligt tvänne vetenskapliga kommissioners utsago, af syfilis lidande portvakt, den kring verldens aflägsnaste trakter bekantgjorde Naum Prokofjeff. Intresserad af att lära känna detta fall, studerade jag den litteratur som i ämnet tillkommit samt började se mig om efter möjlighet att få med egna ögon skåda det celebra subjektet. Men då jag ej ville, med tillhjelp af dörrvakter och sjukhusbetjening, stjäla mig in till patienten och icke heller egde något öppet bref som hade kunnat öppna för mig sjukafdelningens port, så beslöt jag mig för att med anhållan om bemedling vända mig till herr professor Sklifasoffski, som, under min studiitid i S:t Petersburg, städse låtit ett välvilligt bemötande komma mig till del. Ödet fogade imellertid att jag ej råkade nämnde herr professor förr än långt efter rondtidens utgång dagen innan jag ville resa vidare och då förmiddagen före afresan nästan totalt förflutit, innan jag hunnit få mitt ofvannämnda öppna bref så nödgades jag uppgifva tanken på att få se den ryktbare portvakten.

Emedan jag från många håll i Petersburg hade hört uttalas den mening, att jag, inom det Astrakanska guvernementet, näppeligen skulle komma att finna normala loj-

mogenetiska förhållanden, då man nemligen antog att grefve Loris-Melikoff ganska snart skulle hafva sopat rent der nere, så ansåg jag mig för säkerhetsskull böra förfråga mig huruvida man i hemlandet önskade att jag, eventuellt, borde utsträcka resan till Rescht i Persien. Svaret på denna förfrågan utbad jag mig adresseradt till Astrakan samt lemnade Petersburg måndagen den 3 Mars e. m.

Ungefär ett dygn innan jag anlände till Zarizyn sammanträffade jag på tåget med konungariket Danmarks delegat till den internationella pestkommissionen; denne meddelade mig att hans regering, på inbjudning af den ryska, beslutat sig för att sända en läkare till skådeplatsen för pestens härjningar. Vid jemförelse fann jag att denne läkare hade fullkomligt enahanda instruktion som jag eller att, på sätt och i den ordning som omständigheterna och de lokala förhållandena på orterne kunde föreskrifva, studera pestens orsak, uppkomst, utbredning, m. m., de mot dess härjande och spridning inslagna profylaktiska förfaringssätt och curativa behandlingsmetoder, samt dessa sistnämndas resultat, och att för öfrigt, anslutande sig till den internationella kommission af läkare, som allaredan begifvit sig ned till pestorterne, med dem rådslå och öfverlägga om lämpligaste sättet att så allsidigt som möjligt studera pesten och med den sammanhängande frågor samt, i fall pesten skulle hafva fullkomligt upphört, egna uppmärksamheten åt de sanitära förhållandena.

Med nämnde läkaren följdes jag sedermera åt, tills han lemnade Wetljanka. Den 6 Mars anlände vi till Zarizyn der vi hade lyckan att sammanträffa med min landsman, kapten O. Tudéer, tjensteman för särskilda uppdrag hos grefve Loris-Melikoff. Tack vare honom, vi fingo ej blott tak öfver hufvudet i det af resande öfverfyllda Zarizyn, utan ock ett gästfritt emottagande.

Vi uppvaktade ännu samma dag Saratoff-guvernören, geheimerådet Halkin-Wrasski, som mottog oss mycket väl-

villigt samt affordrade mig mitt rekommendationsbref till grefve Loris-Melikoff, emedan denne efter tre dygn väntades från Astrakan till Zarizyn, utan att på vägen vika in i Wetljanka, dit vi oförtöfvadt ville fortsätta vår resa.

Afresan från Zarizyn fördröjdes dock närmare ett dygn, till följd af att jag, på Tudéers uppmaning och efter hans försäkran om att vi på resan ej hade att frukta hvarken tjufvar eller röfvare, åtagit mig att till de ryske läkarene i Wetljanka medföra bref med penningar, hvaraf de, enligt tvänne särskilda telegram, voro i behof, men som de icke kunde få så alldeles snart emedan postgången på Wetljanka var mycket långsam.

I Sarepta rönte vi ett särdeles artigt bemötande såväl från stadsöfverhufvudets, herr Lehmann, som och från karantän läkarens, d:r Schilkarski, sida. Den sistnämnde förde oss uti herr Lehmanns ekipasch ut att bese karantän-anstalten och med den i samband anordnade lokaler samt meddelade oss med förekommande beredvillighet de mest detaljerade upplysningar om hithörande saker.

På vägen mellan Sarepta och Wjasoffka, den trängre allmänna kordongens öfre karantän-ort, mötte vi tvänne herremän de der reste i motsatt rigtning. Sedermera erforo vi att de varit herrar Dunér och Malthe, hvilka varit nedreste till karantänen i Wjassoffka, besett densamma samt återvändt till Sarepta, för att der afbida första pestfall. Ifrige att upphinna den internationella kommissionen hade vi alls icke dragit oss till minnes att § 1407 af den ryska karantän-förordningen stadgar att ingen får lemna en pestort innan 42 dygn förgått sedan sista pestfall gått till helsa eller död, och att vi således, engång inne i Wetljanka, icke kunde slippa ut, för att följa med möjligen uppträdande nya pestfall, innan allt redan vore förbi.

I Wjasoffka skickade vi oss att ytterligare bese och studera karantänen, men dervarande läkare var för tillfället sysselsatt, hvarför vi endast af hans mundtliga

skildringar, jemte det lilla som vi i förbigående kunde uppfatta, fingo hos oss stadga den mening att karantänen i Sarepta var ojemförligt mycket bättre anordnad.

Karantänläkaren i Wjasoffka berättade oss att herrar Dunér och Malthe skulle hafva för honom förklarat syftet med sin resa vara att kontrollera de ryska karantän-åtgärderne och det märktes grannt att han, utan vidare förfrågningar, ansåg oss två hafva fullkomligt samma syfte. Bland annat leddes samtalet på desinfektionen af bref, hvarvid jag råkade nämna att jag, enkom för att mina meddelanden ej skulle behöfva uppehållas onödigt länge, försett mig med brefkort och att jag ärnade företrädesvis begagna sådana; han anmärkte härtill att han tagit för praxis, att, med anledning af den utomlands herrskande paniken, genomstinga brefkort adresserade till utlandet på fullkomligt enahanda sätt som brefven (något som naturligtvis icke har något förnuftigt skäl för sig); samt slutade samtalet med yttrandet: skrif Ni derför hem till edra regeringar att här är allt i god ordning och intet att befara.

Den 10 Mars i solnedgången sågo vi ändtligen Wetljankas qvarnvingar och kyrktorn vinka oss till mötes och, efter fullgjorda formaliteter, för hvilka jag tidigare redogjort, åkte vi i skumrasket in i den endast genom sin relativa folkfattigdom, genom de i alla gathörn uppställda gula flaggorna, genom de här och hvar inslagna fönstren afvek från den stereotypa bild vi hunnit göra oss af en by inom detta guvernement.

Sedan vi fått oss ett qvarter anvisadt samt något litet städat oss gingo vi att uppsöks den ryske läkaren Krassoffski, till hvilken det medförda penningebrefvet var adresseradt och af hvilken vi hoppades få höra något af intresse rörande epidemin på orten o. dyl. m. Efter något letande fingo vi höra att denne befann sig hos kosacköfversten Plechánoff, hvarför vi styrde våra steg dit samt, med skyldig ursäkt för att vi störde värden i huset, adresserade oss

till doktor Krassoffski. Lemnande denne papperen, brefvet och penningarna förklarade jag i korthet hvarför han fick penningarna på detta sätt och icke per posto. Dervid förnekade denne tvänne särskilda gånger att han någonsin skulle hafva telegraferat eller skrifvit efter penningar. Sedan han uppräknat penningarna och vi öfverenskommit om att han skulle per telegraf quittera medlen hos vederbörande i Zarizyn, sutto vi qvar ännu en minut eller par, afbidande att doktor Krassoffski eller någondera af de två yngre ryske läkare, som kort efter oss inkommit i rummet, skulle inleda något samtal som hade kunnat gifva oss anledning att stanna qvar; men då sådant icke hördes af, utan tvärtom ryssarnes ansigten ganska tydligt erinrade mig om det ryska ordspråket: „objuden gäst är värre än tataren," så bjödo vi farväl och gingo, utan att engång hafva fått höra det obetydliga ordet: tack. Något snopne öfver detta korta sätt att bemöta folk, antogo vi att det måtte hafva haft sin grund i en ytterlig trötthet, en naturlig följd af de kropps- och själs-ansträngningar som desse herrar hade utstått. Först längre fram gick för oss upp ljus i denna fråga.

Följande förmiddag begåfvo vi oss ut att söka upp pestkommissionen och, emedan kosackerne naturligtvis icke kunde upplysa oss om hvem som bodde i de resp. husen, så läto vi visa oss till ett hus der man sade att utländske läkare hade qvarter. Det var prof. Biesiadeckis qvarter och der råkade vi nämnde herre samt herrar Kiemann, Sommerbrodt och Klineberger. Dessförinnan hade vi aflagt fåfäng visit hos prof. Hirsch, som på grund af illamående ej kunde taga emot oss, samt hos prof. Eichwald som (kl. 9 på morgonen) sades ännu icke vara uppstigen. Vidare besökte vi den ungerske delegaten, hos hvilken vi sammanträffade med den turkiske och med fransmännen.

Prof. Biesiadecki meddelas oss i sammandrag resultaten af sina undersökningar samt tillade att han, som jemte

Kiemann, Sommerbrodt och Klineberger anländt tidigast af alla till Wetljanka, i början rönt mycket tillmötesgående så att han blott behöft namngifva dem han önskade förhöra, för att inom en $\frac{1}{4}$ timme hafva personen eller — na hos sig, och att dessa då hade alldeles oförbehållsamt afgifvit sina svar; men att han, B., efter Eichwalds och Hirschs samtidiga inträffande d. 6 Mars, på 4 dagar ej kunnat på upprepad anhållan få till förhör, mer än en person, om fredagen d. 5 Mars, men sedan dess ingen. Prof. B. ville förklara sådant härröra deraf att, då Hirsch ej ville samtycka till att bilda en kommission, ryska regeringens ombud, prof. Eichwald, naturligtvis skulle absorbera och dominera allt.

Doktorerne Roszahegyi och Cabiadis meddelade oss att prof. Eichwald, omedelbart efter sin ankomst till Wetljanka, uppmanat de utländske läkarene att underteckna ett protokoll, i hvilket han, E., hade velat inrycka ett uttalande om att pesten vore importerad till Astrakanska guvernementet medelst af kosackerne från den mindre-asiatiska krigsteatern hemsända eller hemförda byten (fezer o. s. v.) R. B. N:o 44 innehåller protokollet sådant det imellertid d. 22. Febr. (6 Mars) affattades och undertecknades. Nämnde tvänne herrar hade med anledning häraf förhört några af de såsom „importörer" angifne kosackerne och af desse erhållit det besked att de, kosackerne, på hemvägen hade köpt, i staden Kuba i ryska Kaukasien, några turkiska fezer, dukar m. m. dyl. för att hemföra såsom presenter. Af dylika saker, hvilka man på prof. Eichwalds befallning hade fråntagit kosackerne, kunde d:r Cabiadis konstatera att fezerne voro dels för barn, dels för civila manspersoner och att endast en sadelsäck var af samma snitt som den turkiska militärens sadelsäckar. Nämnde herrar sade sig sig just vara i beråd att fortsätta dessa undersökningar, för hvilket ändamål de också hade skickat en tjenare att kalla en namngifven kosack till förhör. Vi, Feil-

berg och jag, stodo just färdige att gå, då tjenaren återvände med det besked att kosacken, som varit honom följaktig, på vägen var vorden hejdad af polis och förbjuden att gå med. Sedermera hörde vi att samma hinder hade upprest sig för fortsättandet af dessa undersökningar.

På e. m. samma dag träffade vi prof. Petrescu. Vidare beskågo vi den inom byn befintliga vatagan och begrafningsplatsen.

D. 12 Mars fåfänga uppvaktningar hos byns temporära guvernör, grefve Orloff-Denisoff, och hos nakàssni atamanen, af hvilka ingendera var visibel. I dess ställe hade vi nu förmonen af att få uppvakta den frejdade lojmografen Hirsch, som nu var återställd från gårdagens illamående. Hos honom träffade vi äfven doktor Kuessner, som åtföljde Hirsch i egenskap af „aide-de-camp." Sedan prof. Hirsch en liten stund underhållit sig med d:r Feilberg, hvilken medfört rekommendationsbref till H. från ett par af H:s vetenskapliga bekantskaper i Köpenhamn, leddes talet på pesten, hvarvid jag, oförsigtigt nog, kom att nämna om Naum Prokofjeff och Botkins diagnos. „Das mag der liebe Himmel ihm (Botkin) verzeihen" ljöd det till svar och så utspann sig en dispyt om det rigtiga och origtiga, det grundade och det ogrundade uti Botkins diagnos och hans „förhastade" publicerande af fallet. Jag försökte så godt jag kunde att försvara Botkin, dels emedan jag ur den knapphändiga litteratur som rörande Prokofjeff stått mig till buds ansåg mig berättigad att gifva Botkin rätt, dels emedan det förargade mig att höra med hvilken ringa kännedom och, det oaktadt, med hvilket öfverlägset förakt H. uttalade sig om B., liksom hade denne just någon dag förut uttagit de första stapplande stegen på den kliniska diagnostikens bana.

En kort paus hade jemt och nätt afslutat denna dispyt, då mitt yttrande att jag på ofvananfördt skäl sannolikt, såvida min regering skulle samtycka dertill, komme

att utsträcka min resa ända till Rescht, framkallade från H:s läppar en i temligen medlidsam ton framställd fråga: hvad tror Ni er komma att finna der? Härtill invände jag: Det som jag för närvarande förgäfves söker inom det Astrakanska guvernementet, då jag likaväl som öfrige utländske läkare anländt hit för sent, nemligen de för mellersta och vestra Europa främmande, *ovanliga* förhållanden (gräslig smuts, stort socialt elände m. m.) hvilka utgöra den bördiga jordmån i hvilken pestgiftet kan propagera och utveckla sig. — Men om Ni också finner dessa förhållanden, icke har Ni dermed kommit närmare lösningen af frågan om hvari pestgiftet består. — Sannt nog! men jag kan sålunda möjligen komma till en temligen stor visshet om att pestgiftet, man må nu kalla det contagium eller miasma, kan utbreda sig snart sagdt öfverallt, men att dessa frön endast der de förefinna den för dem erforderliga jordmånen äro istånd att gifva upphof åt den fullbildade arten, pesten. — Jaså, men om Ni tror på miasmer eller dylika pest-frön, huru vill Ni då förklara att pesten icke uppträder alla år utan endast med långa mellantider? — Jag ber att få besvara Er fråga med en annan dylik: huru vill Ni förklara den omständigheten att företeelser inom t. ex. växt verlden, hvilka man, i s. k. vanliga år, knappast ser (t. ex. rost och brand i säden, mjöldrygor m. m. dyl.), under vissa år kunna förmångfaldigas till den grad att de framkalla förhärjande epiphytier? månne icke man hade rätt att hypotetiskt antaga att i dylika fall omständigheter hafva mellankommit, hvilka hafva en viss analogi med t. ex. det som man inom djurriket benämnt generationsvexel eller andra sådana Försynens skickelser som afse att minska erkändt skadliga djurformers öfverhöfvan starka propagation?—Företeelserne inom växt verlden berättiga oss icke till några slutledningar angående epidemiska sjukdomar.

Så ungefär hade vår diskussion fortgått en stund, då ett ögonblicks tystnad föranledde mig att, med fästadt af-

seende å det tydliga missnöje som lästes i gubbens uppsyn, inhibera fortsättningen, ehuru jag hade haft god lust att spörja honom om hvad han tänkte sig med uttrycket: kanske är en ny pest-era i antågande. — Kort derpå lemnade vi också den gamle. —

Samma dag på e. m. undersökte vi, i förening med d:r Roszahegyi, prof af saltlaken från vatagan, utan att komma till några nämnvärda resultat. Uti det öfverst flytande fettlagret tycktes förekomma icke så alldeles sparsamt (i betraktande af att väderleken var så kall att snö föll samma dag) af några arter infusorier. D:r R. åtog sig benäget att förvara prof af vätskan uti ichtyocolla-lösningar, för att sålunda låta djuren propagera sig; men emedan vi sedan skildes, innan vi hunnit förnya undersökningen, är jag ej i tillfälle att meddela några närmare uppgifter om dessa försök. Jag har mig icke ens bekant huruvida undersökningarna af d:r R. sedermera fullföljdes eller icke.

På aftonen sände jag, i afsigt att utbedja mig order för fortsättningen af resan, följande telegram till Helsingfors: Glücklich vorgestern angelangt; von Pestortschaften darf man nicht ausziehen bevor 42 Tagen vom letzten Falle, obendrein 10 Tage Quarantaine; unregelmässige Postverbindung, Umstände veranlassen nicht schreiben. Ordres telegrapisch.

Utan något egentligt mål vankade vi, den 13 Mars, af och an i byn och passerade härvid prof. Eichwalds bostad. Ehuru vi allaredan genom prof. Biesiadecki hade hört att E. icke ville tillstädja utländske läkare att vara närvarande vid den besigtning han anställde af Wetljankas befolkning — endast Hirsch och B. skulle alternerande få vara närvarande, men icke få ställa några frågor till byinvånarne — så hade vi det oaktadt icke uppgifvit hoppet att få träffa honom. Vår fråga huruvida „generalen" (E. hade nämnligen generalsrang) vore hemma, besvarades med nej.

Den 14 Mars gjorde oss nakassni ataman, generalmajor Voss, den äran att besöka oss. — Samma dag hade vårt tålamod tagit slut. Sedan vi förgäfves, vid besök hos enskilda medlemmar af den förmodade internationella kommissionen, väntat att få upplysningar om huru kommissionen arbetade, eller att få invit att deltaga i dess arbeten, uppsatte jag en, jämnväl af d:r Feilberg undertecknad skrift, i hvilken vi anhöllo att få veta när och hvar vi skulle få ansluta oss till kommissionen. Emedan vädret var regnigt drogo vi oss för att sjelfve gå med den och läto vår uppassare löpa kring byn med densamma. Herrar Zuber, Petrescu och Roszahegyi tecknade å skriften att de voro villige att arbeta gemensamt, d:r Cabiadis uttryckte mundtligen för oss samma redobogenhet, Hirsch tecknade på skriften „gelesen" och Biesiadecki kom personligen, i trost af slask-vädret, att upplysa oss om att också han i början gjort samma frågor som vi, att utländingarne öfverallt i Ryssland (t. ex. Moskva och Zarizyn) uppträdt som „kommission" samt jämnväl i Zarizyn fördelat sig i grupper, men att prof. Eichwald upphunnit dem i Z. och att Hirsch dåmer, just vid afresan, förklarat att han ej ville deltaga i någon kommission, emedan han dertill icke vore bemyndigad af sin regering. Följden deraf hade varit att alla delegerade, med undantag af hrr Malthe och Dunér, hamnat i Wetljanka i st. f. att fördela sig så som tidigare var vordet aftaladt.

Senare på aftonen besökte vi d:r Roszahegyi, hos hvilken vi träffade jemväl d:r Cabiadis. Desse herrar meddelade oss att de kosacker, dem de tidigare hade förhört, numer, uppsökta i sina hem, afgifvit alldeles andra svar än tidigare rörande de af dem hemförda turkiska sakerne och att det tydligen syntes att kosackerne härtill voro vordne instruerade. — Med anledning af allt det förefallna telegraferade jag ännu samma natt: Strenge Quarantaine ad oculos demonstrirt. Keine Commission. Hirsch will we-

der Mitglied noch Präsident sein; jeder arbeitet einzeln unter grossen Schwierigkeiten. Darf ich Commission ohne Hirsch mich anschliessen. Bevölkerung anscheinlich instruirt, ändert jetzt frühere Angaben. Unlängst Untersuchung aller Einwohner, nur Hirsch, Biesiadecki zugelassen, durften keine Fragen stellen. Eichwald und Russen wollen unbedingt Pest von asiatischen Türkei eingeschleppt erklären; Beweise anscheinlich ungenügend. Hiesiger Cordon Sonntag aufgehoben; alle wollen Astrachan; wegen Mangel an Plätze Ssamjani können nur zehn geräuchert werden. Soll ich nöthigenfalls nach Rescht und weiter gehen? Caspische Schiffarth beginnt nach einem Monate. Wenig Auskunft in Russland. Sedermera fann jag med ledsnad att telegraftjenstemannen sannolikt måtte hafva glömt mitt telegram framme på bordet i det för alla tillgängliga expeditions-rummet, ty så mycket är visst, att obehöriga personer på ett eller annat sätt fått del af telegrammets innehåll.

Den 15 Mars fortsattes bemödandena, att åvägabringa en kommission; alla voro villige att deltaga, om blott Hirsch kunde förmås att öfvertaga presidium. Man beslöt att vi, Feilberg och jag, skulle personligen göra ett sista försök hos Hirsch. Som tiden dock var långt framskriden gingo vi först hem att intaga vår middag. Hemkomne funno vi på vårt bord tvänne visitkort af grefve Orloff-Denisoff, tvänne dylika af tidningen Golos' korrespondent herr Preschentzoff samt ett af d:r Küssner på hvilket Hirsch med blyerts hade tecknat att han „beklagade att kan icke haft den förmonen att träffa doktor Feilberg hemma."

E. m. begåfvo vi oss, jag denna gång såsom stumt vittne, till prof Hirsch, som för oss upprepade att han saknade bemyndigande att deltaga i någon kommission. Strax derpå ledde han samtalet på vår framtida verksamhet — kordongen var just middagstiden vorden upplöst — samt föreslog såsom verksamhetsfält för oss byn Selitren-

noje, der man, enligt hans uppgift skulle hafva funnit pestfall med karbunklar, ehuru den ditbeordrade ryske läkaren hade raporterat att det vore mjeltbrand.

Föga uppbyggde häraf begåfvo vi oss till prof. Zuber, för att meddela denne resultatet af vårt besök hos Hirsch. Z. var icke hemma, men kom kort derpå. Tillfälligtvis föll talet på våra misslyckade uppvaktningar hos Eichwald. Då sade Z.: jag kommer just nu direkte från E., han är nu hemma. Vi stodo genast upp, bjödo farväl och gingo de 20 eller 30 steg som skilde Z:s boning från E:s vid samma gata belägna. Framkomne möttes vi af betjenten, som förklarade att generalen ej vore hemma, att han just hade gått ut.

Den 16 Mars på morgonen besökte vi åter Z. och erforo att dagen förut, men senare på qvällen något slags obehaglig scen måtte hafva tilldragit sig hos Eichvald, som till sig hade låtit kalla de utländske läkarene, för att rådslå om den ordning i hvilken man borde resa till Ssamjani. Den ryska regeringen hade nemligen i karantänen låtit inreda „lämpliga" lokaler för 10 utländske läkare men i Wetljanka funnos för tillfället 14 utländske läkare och en tolk, hvarförutom prof. Eichwald också för egen räkning torde hafva aspirerat på en plats. Nog af! vid detta tillfälle hade E. förklarat att för en finsk delegat ingen reserverad plats i Ssamjani kunde komma i fråga, alldenstund Finland icke hade någon sjelfständig regering; om den danske delegaten hade han ej nämnt ens ett ord. Med anledning deraf telegraferade jag: Hiesige russiche Behörde sollen erklärt haben einem finnländischen Delegate könne kein Plats Ssamjani Quarantaine bereitet werden, da Finnland keine selbständige Regierung habe. Werde versuchen nach Selitrennoje.

Den 18 Mars afreste doktor Feilberg, uttröttad af de motigheter som hade gjort hans resa så fullkomligt resultatlös. Såsom bevis på huru långt de ryske läkarene gingo i sin afvoghet vill jag blott framhålla det faktum att då

man i Wetljanka läste en högtidlig själamessa öfver de i pesten aflidne läkarene, vid hvilken ryska tidningar uppge att alla utländske läkare voro närvarande, så hade man ansett det öfverflödigt att derom underrätta vare sig Feilberg eller mig, hvarför vi heller icke kunde bivista densamma. Ryssarnes beteende skulle heller icke hafva förvånat mig om det varit rigtadt endast mot mig, lydlandets ogerna sedde utskickade, men att man visade en sådan ringaktning mot delegaten från det rike, hvilket tronföljarens gemål genom börd tillhör, är högeligen svårt att förklara.

Långt senare erfor jag ur tidningar att denna afvoghet hade sin rot deri att man från vissa håll utgifvit och betraktat delegaterne såsom experter utskickade för att kontrollera Rysslands karantänåtgärder, liksom Ryssland år 1877 skickade sådana till Persien. Bl. a. yttrar tidningen Golos: „Den som vill med våra läkare dela arbete, mödor, försakelser och eventuelt döden, den komme hit, att sida vid sida med de våra, skåda den objudne gästen i ögonen. Sådana medicinska delegater och deras vetenskapliga kolleger har äfven den ryska allmänheten städse tillropat ett „välkommen"; men „experter" hafva i de inficierade trakterne intet att göra". Men om jag, som på grund af erhållen instruktion just hade samma syfte med min resa som det af Golos angifna; som, för min ringa del under sistförflutna krig arbetat sida vid sida, i godt förstånd med infödde ryske läkare; om jag icke på pestorterne arbetat på enahanda sätt, icke motsvarat de förväntningar Golos uttalar, om min verksamhet öfverhufvud tog en alldeles annan rigtning, må då den stora ryska allmänhet, i hvars namn Golos talar, hålla mig ursäktad, ty felet var sannerligen icke mitt; och jag vill tro att icke ens Golos skulle på allvar vilja gifva uttrycket „arbeta sida vid sida med de våra" en sådan tydning som att jag eller de utländske läkarene i allmänhet skulle hafva bordt uppträda

såsom blotta marionetter på den teater der herrar Eichwald och Hirsch voro regissörer.

Dock, jag vill återgå till min berättelse. — De fleste utländske delegater afreste från Wetljanka den 18 eller 19 Mars; Jag stannade qvar, emedan jag ej kunde få plats i Ssamjani och icke ville återvända utan att hafva sett Astrakan. Oberoende af Hirsch's råd umgicks jag mycket starkt med planer att resa till Selitrennoje, dels emedan prof. Zuber ansåg det vara särdeles önskligt att någon måtte undersöka äfven denna ort, dels emedan jag starkt tviflade på den föregifna pesten och derför gerna ville såsom motbevis, mot de resultat man funnit vid besigtningen i Wetljanka och de slutledningar man dragit af dem, uppställa likartade undersökningar från Staritskoje, Prischibino och Selitrennoje. Man sade nemligen att de 29 fall af buboner som man funnit vid besigtningen i Wetljanka, alla vore sviter efter böld-pesten. Derför, om man hade lyckats uppvisa att, på de nämnda tre orterne, der hvarenda insjuknad dött, ännu funnes personer med svullna (icke syfilitiska) körtlar o. s. v., så hade naturligtvis anhängarne af pesten varit tvungne att något allvarligare söka bevisa pestens verkliga existens, ej blott stadga sitt omdöme hemma och resa ned till Wetljanka, för att se hvad enhvar velat se.

Korteligen, dessa planer å ena sidan och å andra tanken att man möjligen hemma skulle hafva visat sig missnöjd, ifall jag hade återvändt utan att försöka allt hvad jag kunde försöka, gjorde att jag ej omedelbart följde d:r Feilbergs exempel, utan beslöt mig för att d. 18 Mars till grefve Loris-Melikoff sända följande telegram: Saratoff-guvernörens för mig utfärdade pass är *icke* tillräckligt; anhåller ödmjukast om Eders Excellens' bemedling på det jag må kunna här och i Selitrennoje i vetenskapligt syfte studera allt som hänför sig till pesten.

Samma dag erhöll jag den första underrättelse från hemlandet, räknadt från det jag lemnat Petersburg. Det

var medicinalstyrelsens telegram af den $\frac{4}{16}$ Mars, af innehåll att jag borde återvända såsnart inga vidare frugter af resan stodo att väntas.

Den 19 Mars förrättade prof. Eichwald den ofvan omtalade liköppningen å den i „krupös lunginflammation" aflidna 15-åriga flickan Konarskij. Om tiden för densamma underrättades jag naturligtvis icke. — I brist på sysselsättning promenerade jag till begrafningsplatsen och det två verst utom byn befintliga kalkupplaget och fann dem hvardera uti sådant skick som jag allaredan ofvanför antydt.

E. m. erhöll jag svar från grefve Loris-Melikoff af innehåll att han, innan han utställde för mig ett kompletterande pass, önskade se mig i Ssamjani der han skulle inträffa d. $\frac{9}{21}$ eller $\frac{10}{22}$ samma månad. Under sådana förhållanden begaf jag mig oförtöfvadt till skjuts-stationen för att beställa hästar, emedan väglaget var något dåligt och vägen omkring 14 mil. Hästar kunde ej fås, emedan de alla „gått ut", men man lofvade mig uttryckligen att jag följande dag i daggryningen skulle få sådana och dertill förr än någon annan. Jag ordnade allt för afresan, skref brefkort till Moskva och Helsingfors samt begaf mig till stationen för att inlemna dem — skjuts- och post-stationerna voro förenade — men tjenstemannen som förestod posten förklarade att han ej kunde taga imot brefkort, såvida de ej voro skrifna på ryska, så att han (postkontorsföreståndaren) kunde läsa dem. Min anmärkning att jag, under min tidigare vistelse såväl i Petersburg som och vid arméen, otaliga gånger sändt lika skrifna brefkort som de hvilka jag nu önskade inlemna, bemötte han med invändningen att "just i dessa dagar har jag fått ett cirkulär som förbjuder mig att mottaga sådana brefkort".

Den 20 Mars tidigt gick jag åter, personligen, för att fråga om hästarne, hvilka icke hördes af. Då gaf en äldre man, icke postmästaren, mig det besked att grefve Or-

loff-Denisoff strängeligen befallt att hålla i beredskap fyra trespann för prof. Eichwald och för nakassni ataman, af hvilka den förre dröjde åtminstone 6 och den senare minst 10 dagar efter mig i Wetljanka. Postmästaren bekräftade denna uppgift. — Det återstod således intet annat än att lega privat-hästar och efter två timmars språng och bråk var jag ändtligen på väg från Wetljanka. — Ännu på den nästföljande stationen hade jag svårt att få hästar, men kommen till Jenotajeffsk öfvertygades jag om att de nämnde höge herrarne icke måtte hafva haft för afsigt att fortsätta resan längre, ty här lika litet som längre fram visste man af några svårigheter beträffande hästar; här visste man heller intet om cirkuläret angående brefkort, ty här togos de imot, utan den ringaste anmärkning. — I Ssamjani inträffade jag ett helt dygn före grefve Loris-Melikoff, men hade deraf ganska ringa båtnad, alldenstund nämnde grefve, ehuru underrättad om min dervaro, vid sitt besök i karantänen, icke hugnade mig med ett enda ord, oaktadt jag, liksom öfrige utländske läkare, var honom till mötes vid hans inträffande i karantänen.

Sedan sålunda den sista resursen visat sig utan all betydelse, stannade jag qvar, afsatt mina 10 dygn och hade intet skäl att klaga öfver att jag ej rest hem öfver den öfre karantänen, emedan jag i Ssamjani undfägnades betydligt bättre än min kamrat, d:r Feilberg, i karantänen i Gratscheffskaja.

Om utgången af mitt vädjande samt om det „sporadiska pestfallet“ i Wetljanka telegraferade jag den 23 till Helsingfors. Den 25 Mars erhöll jag grefve Adlerbergs befallning att oförtöfvadt återvända hem, med anledning hvaraf jag per telegraf underrättade H. Exc. om att jag befann mig så att säga på hemväg.

Den otur jag haft förföljde mig ännu på hemfärden, så att jag inträffade i Petersburg till påsklördagen och derför icke fann någon möjlighet att slippa in på prof. Botkins klinik för att taga i skärskådan de intressanta fall af

fläcktyfus med buboner, som, enligt hvad man sagt mig, skulle hafva funnits der ännu vid denna tidpunkt.

Sjukdomsfallet Naum Prokofjeff har, synes det mig, genom den lärda controvers som det framkallat, men än mer genom det ljus hvilket det medelbarligen bidragit att kasta öfver frågor sammanhängande med den om pesten gjort sig förtjent af att något beröras i sammanhang med denna min berättelse.

Efter att, vid Petersburgska läkaresällskapets sammanträde den 11 Jan. g. st., hvilket egnades hufvudsakligen åt meddelanden om pesten, hafva i en lectio precursoria fästat uppmärksamheten vid de under hvarje epidemi i allmänhet konstaterbara och konstaterade fall, i hvilka sjukdomen icke individualiserat sig så vidt att symptomen skulle motsvara den så att säga autoriserade schablon efter hvilken man är van att teckna sjukdomens kliniska bild; efter att hafva påpekat huruledes dylika fall förekommit i början af snart sagt alla epidemier och huruledes erfarenheten från alla pestepidemier gett vid hand att „menniskorna dö, men läkarene tvista om diagnosen", efter att hafva antydt att helt säkert just denna omständighet föranledt de ryske läkarene i Wetljanka och på öfriga smittade orter att antingen tveka om diagnosen pest eller kategoriskt förneka dennas förekomst der; framställde prof. S. P. Botkin vid samma sällskaps sammanträde den 25 Jan. sin mening om afvikelser i de infektiösa sjukdomarnes gång under inflytande af pestmitta.

Han framhåller huruledes pestfall icke med ett slag visade sig i letalt förlöpande form, huruledes (enligt Droppners rapport) de grava fallen föregingos af sjukdomsfenomen hvilka hade anstrykning af frossa med till suppuration gående buboner, febris recurrens, tyfus o. dyl. m. Han frågar sig: månne i Wetljanka och öfriga pestorter folk sjuknar endast i grava former af pest eller förekomma derjemte och samtidigt andra infektionssjukdomar med

pest-karaktärer? Denna fråga, hvilken föranleddes af erfarenheten från epidemin i Alexandria, att nemligen inflytande af pestsmittan kan göra sig märkbart på åtskilliga andra sjukdomsformer, anser sig prof. B. hafva skäl att besvara så att äfven öfriga infektionssjukdomar på pestorterne torde bära spår af pestsmittan. Han tillägger att det är högst antagligt att pesten, uppträdande på andra infektionssjukdomars grund, nödvändigtvis måste förändra dessa formers egendomliga typ. Han anför såsom exempel koleran och säger: Om koleran i några fall utvecklas i en stad utan några förebud och i svår form, efter det att någon enstaka kolerasjuk anländt till orten, så existerar hela raden iakttagelser utvisande att, förr än den häftiga epidemin utbrutit, man under veckor eller månader kunnat märka skarpa förändringar uti åtskilliga andra infektionsjukdomars förlopp. Hos tyfuspatienter tilltaga diarréen. De solitära körtlarne hvilka i abdominaltyfus angripas börja under koleratid att lida i ofantligt högre grad; en ftisiker, som annars kunnat framsläpa sitt lif ännu några månader, dukar under sedan han ådragit sig ett diarré och uti hans tarmar finna vi så utpräglade kolera-förändringar att vi sällan se dem så utpräglade hos kolera-lik. Emedan man icke får hysa tvifvel om att ju icke pesten utvecklar sig på en grund ganska närastående den för det tyfösa giftet, så bör man medgifva att äfven tyfus lätteligen kan kompliceras med pest och båda sjukdomarne förlöpa samtidigt; neppeligen förqväfver den ena formen den andra, sannolikare träder den ena af dem i förgrunden, likasom vi kunna iakttaga dylikt i de blandade formerne: kolera med abdominaltyfus, abdominaltyfus med febris recurrens. Denna fråga har en omätlig praktisk betydelse för orter der pesten ännu icke visat sig, men der den kan komma att göra det, och der man förty kan förutse dess uppträdande, med stöd af vissa förändringar i de infektionssjukdomars förlopp vid hvilka pestsmittan mer eller

mindre tydligt kan visa sig. Jag (Botkin) anser det i närvarande tid vara en pligt för hvarje läkare i Petersburg, äfven praktiserande, att hålla uppmärksamheten särskildt rigtad på de organ hvilka isynnerhet angripas af pestsmittan, lymfkörtlarne. Naturligtvis bör man ej tillskrifva hvarje körtelsvullnad i ljumskarne eller axelhålorna en allvarsam betydelse och ögonblickligen tänka på en annalkande pest. Obetydliga körtel ansvällningar (vid tyfus) kunna anträffas i Petersburg redan nu då ännu ingen pestepidemi herrskar och jag har här i Petersburg redan för tre år sedan hos patienter med abdominal- eller fläcktyfus kunnat iakttaga dylika. Huruvida sådana förekommit äfven dessförinnan vet jag icke.

Den 13 Febr. g. st. intogs å prof. Botkins klinik Naum Prokofjeff, hvars anamnes och status præsens voro följande: Patienten, som under loppet af 4 år icke lemnat Petersburg, som för 10 år sedan lidit af constitutionell syfilis och för 3 år sedan haft ett ulcus (molle), fick den 15 Jan. (allt g. st) d. å. feber; på andra dagen visade sig en ömmande svulst (bubon) i venstra ljumsken, hvilken svulst sedermera gick till suppuration; d. 10 Febr. öppnade sig svulsten; den 12 fick patienten ett nytt feberanfall, och under loppet af en natt yppade sig en ömmande svulst i högra ljumsken: d. 13 Febr. temligen stark feber, temp. 39,2 pulsen 120, respir. 24, huden betäckt af ett fint petechialutslag; obetydlig kraftlöshet; urinen höll ägghvite.

Prof. Botkin ställde, med afseende å det långsamma förloppet och den omständigheten att detta fall icke dragit efter sig några flere dylika inom den bostad i Michael artilleriakademins källarvåning der Pr. uppehållit sig, diagnosen: samma lätta sjukdomsform som doktor Doeppner 1877 observerade i Astrakan. — I samråd med en kommission af läkare och högre-lokal myndigheter förordnade B. att, all denstund sjukdomsformen ej var smittosam, ingen sträng karantän i kliniken skulle anordnas utan endast, för att lugna allmän-

heter, patienten isoleras, all beröring med honom och med hans rum-kamrater skulle förbjudas. (P. H. N:o 47). Patienten isolerades; hans kläder och effekter brändes; hans rum-kamrater i källarvåningen flyttades till en enkom observationslokal, hvarförutom andra nödiga mått och steg vidtogos. (R. B. N:o 36).

D. 13 Febr. på aftonen temp. 39,5 puls 94, spänd; pat. apatisk, klagar öfver hufvudvärk.

D. 14 Febr. på aftonen och under natten svett; temp. 37,5 puls 76. Objektiva symptom såsom tidigare; natten lugn; pat. klagar öfver matthet och brist på matlust.

Under loppet af d. 16 och 17 Febr. upphörde albuminurin och d. 18 visade sig herpes å öfverläppen och nedre delen af näsan. Äfven i axelhålorna uppges körtlarne hafva svullit till under sjukdomens senare förlopp. (P. H. N:o 54).

D. 14 Febr. undersöktes Pr. af en speciel kommission, i hvilken ingingo 4 läkare. Kommissionens utlåtande var följande: „N. Pr., som befinner sig i den recidivlösa perioden af syfilis, sjuknade den 15 Jan. i idiopatisk inflammation af venstra ljumsk-körtlarne, hvilka, gående till suppuration, öppnade sig på 26:te dagen. Sjukdomen, som var lemnad utan kirurgisk hjelp, beledsagades af de symptom, som följa ett icke fritt utflytande var d. v. s. febersymptom af känd typ och karaktär samt af en konsecutiv sympatisk bubon i högra ljumsken, hvilken för närvarande befinner sig i resolution".

Den 15 Febr. undersöktes patienten ytterligare af en annan af 6 läkare bestående kommission, som förklarade "att hos N. Pr. lymfkörtel-svulsterne förklaras genom ett föregående syfilitiskt lidande och från hösten fortbestående smärtor i venstra nedre extremiteten, men inflammationen i lymfkörtlarne och den ytliga suppurationen voro följder af öfveransträngande arbeten. Hvad åter vidkommer den akuta infektionssjukdomen, så kunna frånvaron af lefver- och mjeltsvullnad. det alltför korta febertillståndet och sjukdomens långsamma förlopp äfvensom patientens oförmåga

att ange möjlighet för något slags smitta, äfven de observerade några hudfläckarne oaktadt, icke berättiga att tillerkänna sjukdomen någotslags analogi med den Astrakanska epidemin; så mycket mer som patienten omkring en månads tid lefde under särdeles dåliga hygieniska vilkor och, ehuru i beröring med många personer, icke meddelade smitta åt någon". R. B. 37.

Följden af dessa utlåtanden var att alla åtgärderne kontramanderades.

Imellertid hade man redan natten mot d. 14 Febr. låtit prof. B:s assisstent d:r Bubnoff verkställa undersökning af den källarvåning i hvilken Pr. bott och dervid konstaterades att i ett rum om 15 kub. famnar bodde 21 personer, i ett annat om 3 kub. famnar 2 fullvuxna och 5 barn. De flesta af lokalerne voro så dunkla att man äfven om dagen måste bränna ljus. Omedelbart under golfplankorna märktes ej vatten, men en vämjeligt stinkande vätska och innevånarne hade förklarat att det höst och vår plägade vara ännu värre.

Någon dag senare offentliggjorde chefen för Michaelartilleri-akademin till sitt försvar en uppsats, uti hvilken han bl. a. säger (P. H. N:o 50) att de i akademibyggnaderna bebodda källarvåningarna visserligen icke äro fullkomligt torra och ljusa; att en kommission som kort före publicerandet af uppsatsen hade besigtigat lokalerne hade förklarat att dessa, ehuru icke motsvarande hygienens fordringar, likväl voro renare och snyggare än kommissionen hade väntat sig att finna dem; att föreståndaren (chefen?) städse hade hållit sin uppmärksamhet rigtad på förbättrandet i hygieniskt afseende af dessa lokaler för hvilket ändamål han år 1872 låtit dränera dem, till följd hvaraf grundvattnet, endast vid ovanligt högt vattenstånd i Neva, inträngde i rummen.

Att här ingå i en detaljerad framställning af den polemik som Botkins diagnos framkallade inom tidningspres-

sen, inom läkaresällskap i Petersburg och öfriga orter i Kejsardömet samt i enskilda kretsar förbjuder sig sjelf. Vore det nog att nämna att denna Botkins „felaktiga“ eller „förhastade“ diagnos gjorde mer väsen af sig än sjelfva pesten hade gjort om den i epidemisk form hade uppträdt i kejsarstaden.

Botkins antagonister förbiságo helt och hållet att han hade handlat alldeles rätt, emedan han, om han hållit fallet hemligt, i händelse pesten hade uppträdt epidemiskt, hade ådragit sig ett omätligt ansvar och berättigadt klander; de förbiságo att Botkin såväl i läkaresällskapet som inom kliniken upprepade gånger framhållit den väsendtliga skillnad som i praktiskt hänseende förefunnes mellan de vid alla epidemier observerade lätta, föga eller alls icke smittosamma förelöpare-fallen och den förhärjande pestepidemin samt förbiságo äfvenväl att Botkin framställt N. Pr. just såsom ett sådant icke-smittosamt fall af den kliniska pestsjukdomen.

Medikokirurgiska akademins specialist för syfilis, professor Tarnoffski, förklarade, efter en d. 24 Febr. verkställd undersökning, att intet, hvarken närvarande tillstånd eller anamnesen d. 24 låter positivt sluta till att Pr. någonsin skulle hafva varit besmittad med syfilis. (P. H. 60). det vore omöjligt att tillskrifva Pr:s sjukdom ett syfilitiskt lidande såsom grund, (P. H. N:o 53) och vice-direktorn för medicinal-departement vid inrikesministerium såg sig föranlåten att offentligen förklara att det uti kommissionens af den 14 Febr. utlåtande inryckta uttrycktet „den recidivlösa perioden af syfilis“ — tillkommit på hans yrkande och att han dermed menat, — „icke att man hos Pr. skulle hafva konstaterat syfilis, utan att Pr. för närvarande icke företedde några symptom, af hvilka man hade kunnat sluta till någon tidigare syfilitisk infektion hvilken skulle hafva kunnat frambringa recidiv“ (P. H. N:o 53). Någon dag senare hörde man äfven prof. Zdekauer återkalla diagnosen

syfilis, hvilken genom „ouppmärksamhet“ influtit i utlåtandet. (P. H. N:o 54).

Berliner professorn Lewin, på hvars uppmaning och i hvars sällskap prof. Tarnoffski undersökt Pr., offentliggjorde å sin sida d. 28 Febr. i Petersburger tidningar följande: Hos Pr. fann jag en tydligt förnimbar ansvällning af ljumskkörtlarne såsom residuum efter en för 3 år sedan öfverstånden syfilitisk infektion, såsom patientens egna uppgifter och de ännu synliga ärren också bekräfta. Den i venstra ljumskkörteln med kort feber förlöpande och i suppuration öfvergående inflammationen måste jag anse för en följd af förkylning och samtidig öfveransträngning. —

Uti ett senare i Charite-läkarenes i Berlin sällskap hållet meddelande talar prof. L. om rheumatiska buboner härrörande af tidigare infektion, hvilken han karakteriserar med uttrycken ulcera mollia. „Irgend ein Zeichen von constitutioneller Syphilis var nicht wahrzunehmen“ *).

Naturligtvis uteblefvo icke bemötanden som till full evidens ådagalade att prof. Lewin i flere läkares närvaro på Botkins klinik och sedermera i privat samtal till andre läkare sagt att hos Pr. icke ens kunde vara fråga om syfilis (P. H. 62 och 63 bib.).

Med anledning deraf såg sig prof. L. nödsakad att befullmägtiga professor Tarnoffski att publicera en rättelsse af innehåll att han, Levin, med uttrycket syfilitisk infektion menat ulcus molle, men begagnat sig af uttrycktet, för att bättre varda förstådd af publicum och af de läkare som icke hyllade dualistiska åsigter.

---

*) Det kan vara af intresse att höra hvad det tyska rikssundhetscollegium tänkte om prof. Levins diagnos. En kungörelse af d. $\frac{12}{24}$ Mars säger om Naum Prokojeff; att det i sjelfva verket är fråga om öfvergångsformer af infektiös natur sådana de enligt erfarenhetens vittnesbörd ofta pläga föregå utbrottet af verkliga pestepidemier och äfven i Wolga-dalen längre tid föregått epidemin och hvilka derför måste taga sundhetsmyndigheternas uppmärksamhet allvarligen i anspråk. P. H. 77.

Det uppseende som detta fall väckte, medförde likväl det att man på olika håll i Ryssland egnade en större uppmärksamhet än tillförene åt inflammationer af lymfkörtlarne såsom komplication vid tyfus.

Jag tillåter mig att här i korthet sammanställa de spridda meddelanden om dylika fall, som jag påträffat i den periodiska pressen.

P. H. 69. D:r Matvejeff meddelar ett från början af December 1878, angående en officer som från den kaukasiska arméen återvändt direkt till Petersburg. Patienten led af feber (40,5⁰), häftig hufvudvärk och kräkning; på kroppen hade han blåa fläckar och i venstra ljumsken en ömmande körtelsvullnad, utan syfilis. Fallet gick till helsa.

P. H. 87. Från Bender meddelades i slutet af Mars att man i tre fall af tyfus sett buboner uppträda, men efter krisen.

Prof. Tschudnoffski som af det Petersburgska läkaresällskapet erhållit uppdraget att göra en studieresa ned till de inficierade trakterne hade i Febr. i Zarizyn sett en patient med en infektionssjukdom och ansvällda körtlar, hvilken han höll för att lida af tyfus med pestinfektion under det att öfrige närvarande läkare (bland dem Eichvald) ansågo sjukdomen vara en abnorm form af frossa (Sumpffieber).

P. H. 79. I Odessa hade en 14-årig skolelev d. 28 Febr. klagat sig sjuk i feber och häftig hufvudvärk. Följande dag dog han. Sektionen visade: sjukliga förändringar af lymfkörtlar och mjelte; såsom dödsorsak fastställdes hjertförlamning. Vid anställda forskningar efter möjliga källan till sjukdomen erfor man att denne elev kort förut varit på besök hos en kamrat, hvars far var tjensteman vid ett hospital. Vid undersökning af de sjuke fann man att icke blott febersjuke, utan ock med andra sjukdomar behäftade sjuke drogos med lymfkörtel ansvällningar i ljumskarne och axelhålorna. Stadsprefekten beordrade en

af 12 läkare bestående kommission att undersöka detta förhållande; dervid visade sig uppgiften rigtig.

P. H. 61. I Orechow hade tvänne bönder, hvilkas yngre bror kort förut återvändt från Turkiet, i slutet af Jan. d. å. sjuknat i stark feber, som fortfarit ett par veckor, hvarunder utslag visat sig på kroppen och ömmande svulster bildat sig i hvardera axelhålan, först i den ena, senare i den andra.

R. B. 32. I Lyskovo (Nischni-Novg. guv.) hade en bonde dött på 5:te dagen af en med petechial-utslag förlöpande häftig febersjukdom (40,2^0); på hans döda kropp hade man anmärkt ett mörkrödt utslag och starkt svällda, hårda ljumskkörtlar.

P. H. 52. I Obuchoffska hospitalet i Petersburg hade, ungefär samtidigt med Naum Prokofjeffs intagning på kliniken, en gosse företett dylika ansvällningar af körtlarne som Pr. och med en temperatur af 42^0; temperaturen gick ned till 39^0 och föll slutligen till 37, under det att ansvällningarna samtidigt försvunno.

P. H. 55. Den 23 Febr. g. st. meddelade vid Petersburger-läkare sällskapets sammanträde några af stadens praktiserande läkare att de, under de närmaste veckorna i olika stadsdelar hade observerat sju fall liknande det Prokofjeffska. I alla sju fallen uppgåfvos symptomen hafva varit: häftig feber, påskyndad puls och respiration, petechier och buboner, som delvis, med aftagande af febern, gått till suppuration.

P. H. 56. Från Petersburgska förstaden i Petersburg berättade d:r Bogojavlenski om ett ambulant fall af en obestämbar infektionssjukdom med betydande ansvällning af lymfkörtlarne i axelhålorna. På huden hade patienten haft fläckar. D:r Afanassjeff redogjorde för sektions resultatet vid tvänne fall från Nikolai-hospitalet, vid hvilka man funnit förändringar af de parenkymatösa organen och tarmkanalen samt ansvällning af lymfkörtlarne i

ljumskarne, bäckenet och peritoneum ända upp till diafragma, å halsen och i axelhålorna.

P. H. 60. På professor Subbotins i Kasan klinik hade man i Febr. d. å. observerat en sjukdom af följande förlopp: sjukdomen börjar med stark frosskakning och hetta (39,5^0), ett hastigt aftagande af krafterne, somnolens, stundom delirium. Detta tyfoida tillstånd varar 4—5 dagar, hvarvid under de första 3 dagarne uppträda körtelsvullnader å halsen till en storlek af en hasselnöt (grekisk nöt); i ett fall svällde axillar- och inguinal-körtlarne. Efter 4—6 dagars feber sjunker temperaturen hastigt och patienterne hemta sig snart. Inga dödsfall hade då ännu (28 Febr.) inträffat och sjukdomens smittosamhet hade man ännu icke noga konstaterat, ehuru i ett fall flere personer, de der bott tillsamman, i tur efter hvarandra insjuknat.

P. H. 72. I Warschau hade man i början af Mars g. st. uti universitets-kliniken iakttagit oförklarliga affektioner i lymfkörtlarne hos en patient med lunginflammation och hos en annan med abdominal-tyfus.

P. H. 112. Den 27 Febr. g. st. meddelade d:r Metzler i Petersburg i ett medicinskt sällskap att han i Petri-Pauli-hospitalet haft tvänne fall af fläcktyfus med akut inflammerade lymfkörtlar, hvilka fall han också visat åt prof. Levin då denne besökte hospitalet, ehuru L. ej med ett ord omnämner dem.

P. H. 79. Uti prof. Botkins klinik ökade sig under loppet af Mars månad allt mer antalet af fläcktyfus. Utom tydligt utpräglad roseola och petechier fann man hos nästan alla insjuknade en ansvällning af lymfkörtlarne. Enligt Botkins ord skulle, en månad tidigare, dylika ansvällningar hafva varit iakttagna endast hos enskilda sjuke, men numer hos alla tyfuspatienter.

Man skall mot alla dessa nu uppräknade fakta framkasta invändningen att dessa fall äro försvinnande få i förhållande till det ryska kejsardömets areal och folkmängd och i betraktande af den af erfarenheten bekräftade satsen att man, under inflytande af en viss herrskande åsigt, ser just hvad man vill se och förbiser motsatsen, för att ej tala om att vid dylika tidpunkter många menniskor, och icke minst de lärde, se mer än hvad som finnes till. Men oberoende af detta skall den afstannade epidemin i Wetljanka och speciellt fallet Naum Prokofjeff icke så litet hafva bidragit till att bana väg för en fråga som, ehuru knappast antydd i denna epidemis litteratur, helt säkert skall gifva upphof till många och långa debatter inom den medicinska verlden.

Finnes någon föreningslänk mellan de tvänne sjukdomsformerne pest och fläcktyfus? Få äro de som hafva gjort sig denna fråga, än förre de som egnat den någon allvarligare granskning. Man icke blott röjer afgjord motvilja för att antaga något sådant för möjligt; man går att göra sina iakttagelser med den förutfattade meningen att sådant är orimligt och antecknar sina iakttagelser under inflytande af denna förutfattade mening; men icke nog dermed, man går så långt (t. ex. Virchow) som att bestrida att pestens föregifna signa pathognomonica, bubonerne, någonsin skulle förekomma vid fläcktyfys.

Må det derför tillåtas mig att ännu tillägga några ord: Enligt meddelanden vid „allmänna läkare-föreningens i Petersburg“ sammanträde den 16 Jan. d. å. skulle i Rescht och i Mesopotamien år 1877 hafva förekommit talrika fläcktyfusfall med körtel inflammationer och körtelsuppurationer. I sammanhang med detta meddelande påpekade d:r Lehwess huruledes i Schlesien i sistförgångna århundradet ens vår tyfus epidemi hade herrskat, till hvilken omedelbart anslöto sig, till en början enstaka, sporadiska pestfall, tills slutligen en förhärjande epidemi utbröt. (P. H. 77).

En på tyfusgebitet fullt kompetent forskare, Charles Murchison, anför åtskillige läkare hvilka vid fläcktyfus iakttagit buboner i ljumskarne eller i axelhålorna, samt alltid såsom ett svårt prognosticon; t. ex. Riverius vid epidemin i Montpellier, Lind hos franske fångar i Winchester 1762, Monro vid engelska arméen i Tyskland 1761. Han anför vidare huruledes äldre författare (Cullen, Sauvages, Sydenham, Feriar) ofta sammanfört båda dessa sjukdomsformer samt huruledes den bekante egyptiske läkaren Clot Bey, vid ett besök i London Fever Hospital, hade förvånats öfver att se några med parotissvullnad komplicerade fall af fläcktyfus, dem han, Clot Bey, höll för att man i Egypten skulle hafva ansett för pest. — I förbigående må nämnas att Murchison anser bubonerne vara patognomoniska hvarken för pest ej heller för fläcktyfus.

Uti sitt arbete öfver de tyfösa sjukdomarna*) säger han p. 178: „Inflammatoriska ansvällningar (af lymfkörtlar och parotis) vid fläcktyfus äro såtillvida af intresse att de bilda en föreningslänk mellan denna sjukdom och den orientaliska pesten; ju noggrannare man undersöker denna punkt, desto mer tränger sig på en den öfvertygelsen att mellan dessa båda ifrågavarande sjukdomar herrskar en sträng analogi såväl med hänsyn till orsakerne som ock beträffande symptomen, och att i sjelfva verket fläcktyfus sannolikt är den moderna tidens pest“.

---

*) Die typhoiden Krankheiten von Charles Murchison. Deutsch herausgegeben von W. Zuelzer. Braunschweig 1867.

Helsingfors, J. C. Frenckell & Son, 1880.